

Crna Gora

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine

**ČETVRTI NACIONALNI IZVJEŠTAJ CRNE GORE O IMPLEMENTACIJI
KONVENCIJE O BIOLOŠKOJ RAZNOVRNOSTI**

Podgorica, septembar 2010.

ČETVRTI NACIONALNI IZVJEŠTAJ CRNE GORE O IMPLEMENTACIJI KONVENCIJE O BIOLOŠKOJ RAZNOVRSNOSTI

Izveštaj naručilo i finansira:

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine
Rimski Trg 46, PC Vektra
20 000 PODGORICA
Crna Gora

Odgovorni za izradu Izvještaja:

Zoran Tomić, sekretar Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine;
Milena Kapa, diplomirani biolog, fokalna tačka za Konvenciju o biološkoj raznovrsnosti, samostalni savjetnik u Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine;
Vasilije Bušković, magistar biologije, pridruženi ekspert Zavoda za zaštitu prirode, Podgorica, Crna Gora, angažovan od strane Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine za pripremu Četvrtog izvještaja Crne Gore o implementaciji Konvencije o biološkoj raznovrsnosti.

Uz učešće članova Radne grupe za pripremu Četvrtog nacionalnog izvještaja Crne Gore o implementaciji Konvencije o biološkoj raznovrsnosti:

Dalibor Milošević, savjetnik u Sektoru za puteve Ministarstva saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija;
Milena Lukić, savjetnik u Sektoru za energetiku Ministarstva ekonomije;
Jelena Rabrenović, savjetnik u Ministarstvu turizma;
Aleksandar Stijović, savjetnik u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede;
Ana Jovetić, samostalni savjetnik u Sektoru za uređenje prostora Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine;
Azra Haverić, pripravnica u Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Izbor fotografija:

Vasilije Busković

Puni naziv Izvještaja:

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine:
Četvrti nacionalni izvještaj Crne Gore o implementaciji Konvencije o biološkoj raznovrsnosti
Urednici: Vasilije Bušković i Milena Kapa
Podgorica, septembar 2010. godine

SADRŽAJ

Uvodni rezime	4
Uvodna napomena	6
I. Pregled statusa biodiverziteta, trendova i prijetnji.....	1
1. Pregled biodiverziteta	7
Raznovernost ekosistema	7
Diverzitet vrsta	13
Centri biodiverziteta u Crnoj Gori i njihov regionalni značaj.....	17
Agrodiverzitet	19
Biljni agrobiodiverzitet.....	19
Životinjski agrobiodiverzitet	19
Genetski modifikovani organizmi (GMO)	20
2. Status i trendovi biodiverziteta	21
3. Glavne prijetnje biodiverzitetu u Crnoj Gori	21
4. Posljedice promjena stanja biodiverziteta po ljudsko zdravlje	25
II. Sadašnji status Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom.....	27
III. Sektorska i međusektorska integracija u očuvanju biodiverziteta.....	29
Integracija međusektorskih interesa u cilju održivog korišćenja biodiverziteta	30
IV. Procjena napretka u postizanju ciljeva zaštite biodiverziteta do 2010. sa strateškim planom.....	31
Procjena napretka u postizanju ciljeva očuvanja biodiverziteta do 2010. godine	31
Procjena napretka u postizanju svrhe i ciljeva Strateškog plana Konvencije	34
PRILOZI	
PRILOG I Podaci o podnosiocu Izvještaja i izradi Nacionalnog izvještaja.....	38
PRILOG I 1. Podaci o podnosiocu izvještaja	38
PRILOG I 2. Izrada Četvrtog nacionalnog izvještaja.....	39
PRILOG II Ostali izvori podataka.....	40
PRILOG II 1. Popis osnovnih propisa	37
PRILOG II 2. Popis međunarodnih ugovora relevantnih za očuvanje biodiverziteta gdje je Crna Gora Ugovorna strana.....	42
PRILOG II 3. Popis glavnih strateških dokumenata	43
PRILOG II 4. Popis glavnih web stranica	51
PRILOG II 5. Popis glavnih projekata vezanih za zaštitu prirode.....	52
PRILOG III Napredak prema ciljevima Globalne strategije zaštite biljaka i Programa rada na zaštićenim područjima	56
PRILOG III 1. Napredak prema ciljevima Globalne strategije zaštite biljaka	56
PRILOG III 2. Napredak prema ciljevima Programa rada na zaštićenim područjima	59
PRILOG III 3. Relevantnost Akcionog plana (Nacionalna strategija biodiverziteta sa Akcionim planom 2010 - NSBAP) za Globalnu strategiju zaštite biljaka, Konvenciju o biološkoj raznovernosti i ciljeve Strateškog plana	65
PRILOG IV A Nacrt indikatora nacionalne biološke raznovernosti.....	69
PRILOG IV 1. Metod utvrđivanja nacionalne liste indikatora biološke raznovernosti Crne Gore.....	69
PRILOG IV 2. Pregled nacionalnih indikatora biološke raznovernosti.....	71
PRILOG IV 3. Lista indikatora za druge tematske oblasti vezane za indikatore biološke raznovernosti.....	73

UVODNI REZIME

Zaštita prirode i očuvanje biološke raznovrsnosti (u daljem tekstu biodiverzitet) u Crnoj Gori susrijeću se sa čestim promjenama jer je zemlja prošla kroz ekonomsku i društvenu tranziciju. U vrlo kratkom razdoblju nakon sticanja nezavisnosti (2006. godine), Crna Gora je poboljšala zaštitu i očuvanje svojih prirodnih vrijednosti i održivo korišćenje biološkog bogatstva. Značajan napredak je postignut u razvoju zakonodavstva, izgradnji efikasnijeg institucionalnog okvira i poboljšanju sistema zaštite i upravljanja prirodnim/biološkim bogatstvom.

Pristupanjem Konvenciji o biodiverzitetu, juna 2006. godine, Crna Gora se obavezala na zaštitu ukupne biološke i genetske raznovrsnosti na način propisan Konvencijom. Na osnovu Konvencije, prva Nacionalna strategija biodiverziteta i Akcioni plan za period 2010 – 2015. godine su tek nedavno usvojeni, 29. jula 2010. godine. Strategija je osnovni dokument za zaštitu prirode koji utvrđuje dugoročne ciljeve i brojne mjere za zaštitu biodiverziteta zaštićenih prirodnih dobara, kao i načine njene primjene u skladu sa ukupnim ekonomskim i društvenim prilikama u zemlji.

Prije donošenja Strategije usvojen je novi Zakon o zaštiti prirode (2008. godine) radi prenošenja odgovarajućih odredbi iz raznih međunarodnih sporazuma u oblast zaštite prirode, uključujući Konvenciju o biodiverzitetu i relevantne propise EU u nacionalno zakonodavstvo.

Utvrđene su glavne prijetnje po biodiverzitet (i ekosisteme), kao što su:

- *Nekontrolisana urbanizacija i razvoj turizma* na prirodnim staništima sa razvojem prateće infrastrukture;
- *Promjene u praksi korišćenja zemljišta*, posebno u odnosu na poljoprivredu i šumarstvo;
- *Neodrživo i nezakonito korišćenje prirodnog bogatstva* (uključujući nezakoniti lov, prekomjernu berbu, itd.);
- *Zagađenje vode, zemljišta i vazduha* od strane industrijskih i poljoprivrednih zagađivača, kao i zagađenje prouzrokovano komunalnim otpadom;
- *Uvođenje stranih, invazivnih vrsta* je do sada slabo istražena prijetnja, ali se njihov veći uticaj (prijetnja) na biodiverzitet može uskoro očekivati.
- *Uticaj klimatskih promjena*, a posebno uticaj toplih i suvih perioda na šumska staništa koja trebaju da budu u središtu veće pažnje.

Kumulativni efekat navedenih prijetnji po biodiverzitet je gubitak rijetkih ili ugroženih staništa, i njima pripadajućih (često endemskih) vrsta, posebno na obali, kao i smanjenje funkcionalnosti i stabilnosti prirodnih ekosistema, posebno šumskih i vodenih.

U odnosu na identifikovane prijetnje, analizirano je nekoliko glavnih razloga koji dovode do gubitka biodiverziteta: nizak politički prioritet koji se daje zaštiti životne sredine; nizak nivo

ograničenja i podsticaja koji se odnose na zaštitu biodiverziteta i zaštitu prirode; nijesu procijenjene demografske, socijalne i ekonomske promjene koje utiču na biodiverzitet i napredak u sprovođenju Nacionalne strategije biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2010 - 2015. godine, kao ni njena efikasnost, zbog kratkog vremenskog perioda između usvajanja Nacionalne strategije i izrade Izvještaja. Međutim, razmatrani su ciljevi za očuvanje biodiverziteta do 2010. godine i Strateški plan sa aspekta planiranih aktivnosti u Akcionom planu nacionalne strategije biodiverziteta, Prilog III, dok je procjena opšteg napretka u postizanju navedenih ciljeva očuvanja biodiverziteta data u poglavlju IV.

Integracija biodiverziteta u ekonomske sektore razmatrana je na isti način, sa aspekta planiranih aktivnosti iz Akcionog plana nacionalne strategije biodiverziteta (poglavlje II, Prilog III. 3.).

Uvodna napomena

Priprema i izrada Četvrtog nacionalnog izvještaja Crne Gore o implementaciji Konvencije o biodiverzitetu (u tekstu koji slijedi: Izvještaj) sprovedena je kao kratki savjetodavni proces koji su vodili Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine Crne Gore i njegova fokalna tačka za Konvenciju o biodiverzitetu, Milena Kapa. (vidi Prilog I.2).

U Izvještaju su objavljeni rezultati koji su postignuti u sprovođenju Konvencije o biodiverzitetu (u tekstu koji slijedi: Konvencija) u Crnoj Gori u posljednje četiri godine, od 3. juna 2006. godine, kada je Crna Gora kao nezavisna država postala članica Konvencije. Priprema izvještaja pada upravo u vrijeme kada je Vlade Crne Gore usvojila (29. jula 2010.) Nacionalnu strategiju biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2010-2015. (u daljem tekstu: NSBAP). Prvi nacrt Izvještaja pripremio je g-din *Vasilije Bušković*, magistar biologije (Zavod za zaštitu prirode Crne Gore), u saradnji sa Radnom grupom sastavljenom od predstavnika relevantnih državnih organa (poljoprivreda, šumarstvo, vodoprivreda, energetika, turizam, prostorno planiranje, zdravstvo, obrazovanje itd.).

Za razliku od izrade Nacionalne studije i Strategije, sredstva za izradu Izvještaja nijesu obezbijeđena iz Globalnog fonda za životnu sredinu, tako da je sredstva za izradu Izvještaja obezbijedilo Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine Crne Gore.

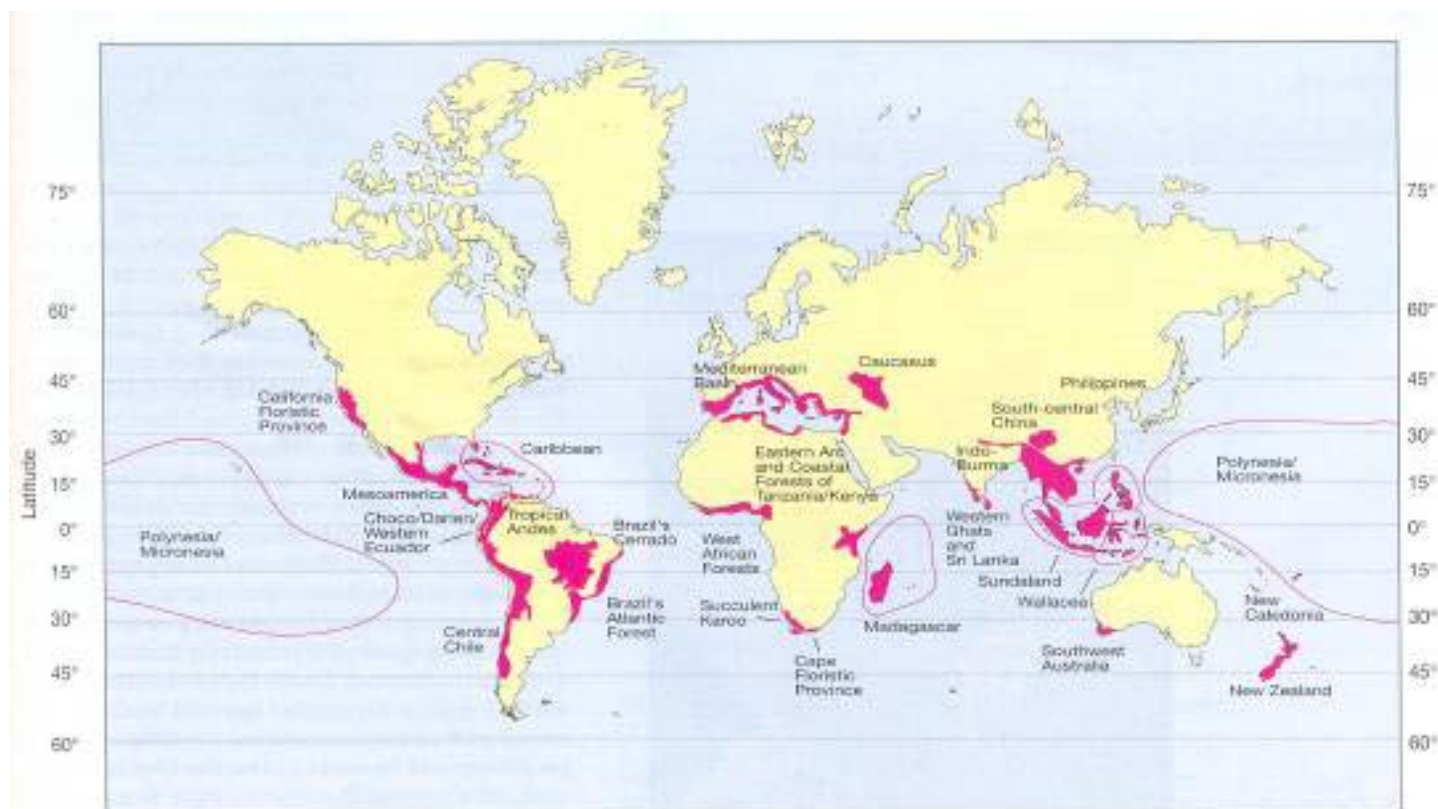
Sadržaj Izvještaja sastavljen je u skladu sa *Smjernicama Konvencije o biodiverzitetu za Četvrti nacionalni izvještaj*, kao i dodatnim smjernicama i pojašnjenjima koje je Sekretarijat Konvencije o biodiverzitetu dao na *Regionalnoj radionici za Evropu o Četvrtom nacionalnom izvještaju* u Budimpešti, Mađarska, održanoj od 30. juna do 2. jula 2010. godine.

Imajući u vidu gore navedeno, Izvještaj je podijeljen u četiri poglavlja i četiri priloga koji pružaju pregled stanja biodiverziteta, trendova i prijetnji u Crnoj Gori, trenutnog statusa sprovođenja mjera, zadataka i aktivnosti koje propisuje NSBAP, postojeće sektorske i međusektorske integracije ili usmjeravanja razmatranja o biodiverzitetu, aktivnosti vezane za ciljeve za 2010. godinu, kao i Globalne strategije za zaštitu bilja, Programa rada na zaštićenim područjima i Strateškog plana za sprovođenje Konvencije o biodiverzitetu.

I. PREGLED STATUSA BIODIVERZITETA, TRENDOVA I PRIJETNJI

1. Pregled biodiverziteta u Crnoj Gori

Raznovrsnost geologije, pejzaža, tipova klime i tla Crne Gore, kao i njen položaj na Balkanskom poluostrvu i Jadranskom moru, stvorili su uslove za razvoj veoma bogatog biodiverziteta čineći Crnu Goru jednom od "vrućih tačaka" biodiverziteta u Evropi i svijetu (vidjeti kartu ispod, Ekspertski centar za biodiverzitet i održivi razvoj - ECNC).

"Vruće tačke" biodiverziteta (crvena boja) u svijetu, Izvor: ECNC

Crna Gora se može podijeliti na dvije osnovne bio-geografske regije - mediteransku i alpsku - i ima vrlo širok raspon ekosistema i stanišnih tipova za zemlje svoje veličine. Postoje zone flore i faune, od hladnog planinskog sjevera prema jugu do tople obale Mediterana na zapadu. Osim toga, na biodiverzitet utiče prisutnost elemenata alpske flore i faune na vrhovima obalnih planina, prodor toplog vazduha, kao i elementi mediteranske flore i faune duž dolina rijeka i kanjona u planinama, u kontinentalnom dijelu Crne Gore. Sjeverna planinska regija je bio-geografski povezana planinskim koridorom dinarskih Alpa¹ sa drugim planinskim staništima.

Tokom posljednjeg ledenog doba, značajan dio današnje flore i faune u Crnoj Gori je preživjeo glacijacije koje su uticale na države koje se nalaze na sjeveru. U prirodne raznovrsnosti Crne Gore prisutni su ne samo ostaci glacijalne flore i faune (tzv. ledeni relikti), nego i ostaci starije tercijarne flore i faune, u zaštićenim, toplim dolinama rijeka i kanjona. Zbog zaštitnog karaktera "zaklonjenih" staništa u Crnoj Gori postoji značajan endemizam², sa dominantnim srednjoevropskim, ilirskim, alpskim i mediteranskim elementima flore i faune.

Raznovrsnost ekosistema

Iako ne postoji formalna, široko priznata klasifikacija ekosistema u Crnoj Gori, sa stanovišta očuvanja biodiverziteta Nacionalna strategija biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2010-2015. razlikuje sljedeće ekosisteme: alpski, šumski, suvi travnjaci, slatkovodni i morski. Osim ovih, postoje dodatne vrste-sistemi staništa važni za zaštitu biodiverziteta koji se takođe

¹ Jugoistočni Dinaridi, poznati i kao „Dinarski luk“ čine širi, regionalni, Dinarski bio-koridor koji se prostire od Alpa na sjeverozapadu do oblasti Šar-planine na jugoistoku, paralelno sa obalom Jadranskog mora.

² Na primjer, u Crnoj Gori su registrovane 223 endemske vrste i podvrste biljaka.

razlikuju od prethodnih klasifikacija ekosistema zbog svoje posebnosti, kao što su: obalna staništa, krš, pećine i kanjoni.

- Alpski ekosistem

Obuhvata vrhove visokih planinskih područja u kontinentalnom dijelu zemlje, kao što su planinski vijenci Nacionalnog parka "Durmitor" (2523m) i "Prokletija" (2536m), zatim Komova (2461m), Sinjavine (2277m) i Bjelasice (2037m), te visoke obalne planine: Orijen (1893m), Lovćen (1749m) i Rumija (1586m). Klimatski uslovi odlikuju se kratkim ljetima i hladnim zimama sa obilnim sniježnim padavinama. U odnosu na vertikalnu distribuciju, ovaj ekosistem je iznad gornje šumske linije uključuje sljedeće glavne tipove staništa: alpske pašnjake, stijene, šipare i stjenovita područja sa oskudnom vegetacijom. Karakteristična flora ovog područja uključuje: alpski cvijet, runolist (*Leontopodium alpinum*), te endemski crnogorski plavi zvončić (*Edraianthus montenegrinus*), *Edraianthus glisichi*, *Edraianthus pulevici*, *Wulfenia blecicii*, Durmitorska divizma (*Verbascum durmitoreum*), *Potentilla montenegrina*, *Draba betriscea*, kao i mnoge glacijalne reliktnne vrste. Karakterističnu faunu čine divokoze (*Rupicapra rupicapra*), dok ptičiju faunu čine: *Pyrhocorax graculus*, *Antus pratensis*, *Prunella collaris*, *Phoenicurus ochruros*, suri orao (*Aquila chrysaetos*), rijetki bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*), zidni puzavac (*Tichodroma muraria*). Tu su i brojne glacijalne reliktnne vrste ptičije faune, kao što su: planinski vrabac (*Montifringilla nivalis*), planinska ušata ševa (*Eremophila alpestris*) i planinski popić (*Prunella collaris*).

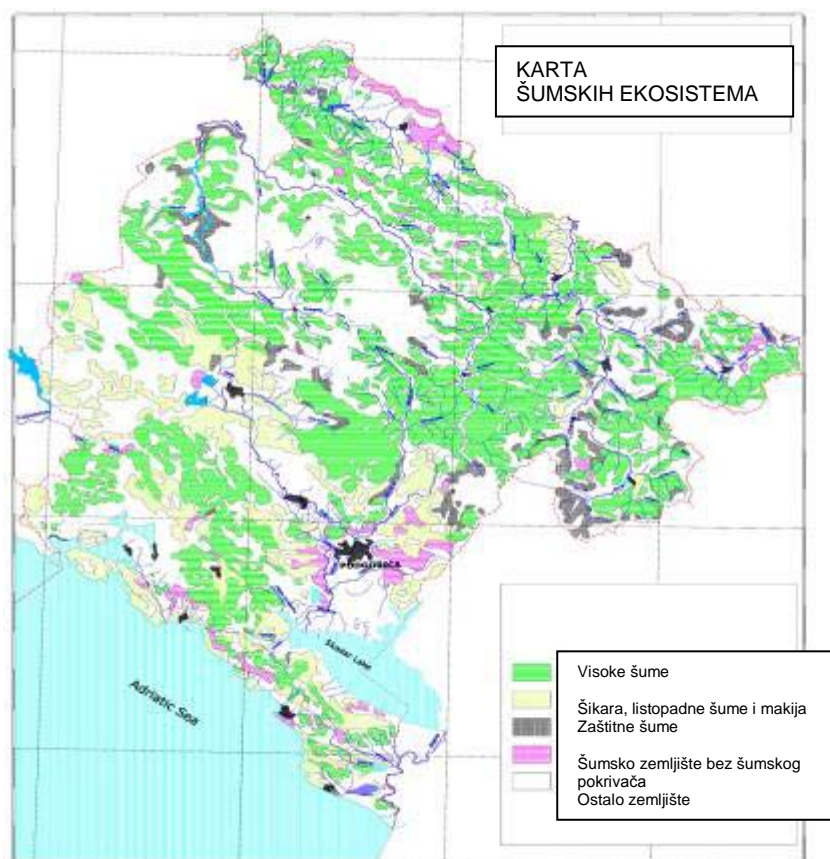
Planinski pašnjaci, stijene, šipari i stjenovita područja planine Stožac, iznad Kapetanovog jezera

- Šumski ekosistem

Planinske šume su najrašireniji ekosistem u Crnoj Gori u smislu prostora, a šume zauzimaju 54% teritorije (uključujući prirodne šume koje pokrivaju oko 45% zemljišta), što čini Crnu Goru jednom od najšumovitih zemalja u Evropi (vidjeti kartu šumskih ekosistema).

Četinarske vrste, uglavnom omorika *Abies alba*, jela *Picea excelsa* i planinski bor *Pinus mugo* su dominantni u šumama na većoj nadmorskoj visini.

Šume *Abieto-Picetum* pokrivaju široku planinsku oblast na sjeveru Crne Gore, planine Kovač, Ljubišnja, Durmitor, Sinjajevina, Krstac, Smiljevica i Hajla, kao i u obliku enklava na Prokletijama, Bjelasici, Magliču i drugim planinama. Značajna šuma je *Picetum abieti montenegrinum*, zajednica omorike na planini Ljubišnja.

Šume sa regionalnim endemskim vrstama bora su takođe prisutne, kao što su makedonski bor i munika. Makedonski bor i *Pinus peuce* se javljaju u Štitovu, dijelovima Komova, na Prokletijama, te u nekim drugim crnogorskim planinama, dok se munika *Pinus heldreichii*, pojavljuje uglavnom u središnjim dijelovima Crne Gore. Druga balkanska endemska vrsta koja se javlja u šumama na visokim planinama je planinski javor *Acer heldreichii* koji se može naći na nekoliko lokacija u gornjoj šumskoj zoni na Durmitoru.

Listopadne šume u višim oblastima sastoje se većinom od bukovih *Fagetum* šuma koje su široko rasprostranjene na visinama od 700 - 1.800m. Šume kestena *Castanea sativa* čine posebnu vrstu staništa u (pod) mediteranskom dijelu Crne Gore, ali se ne prostiru u kontinuitetu (na nekoliko mjesta u Boko-kotorskom zalivu, na sjevernim padinama planine Rumija-Ostros, Livari). Makija, kao degradirana šuma u mediteranskom dijelu Crne Gore, takođe je sklonište za određene vrste drveća, kao što su zimzelene šume hrasta *Quercus ilex*.

U karakterističnu šumsku faunu u Crnoj Gori ubrajaju se: vuk *Canis lupus*, mrki medvjed *Ursus arctos*, i divlja svinja *Sus scrofa*, uz mnogobrojne vrste ptica, kao što su: sova (*Strigiformes*), žuna (*Picidae*) i vrsta slavuja (*Sylviidae*), sa najviše zastupljenom šumskom avifaunom Evrope, Srednjeg Istoka i Sjeverne Afrike. I pored sječe šume neka šumska područja, kao što su: Durmitor, Bjelasica i Prokletije, još uvijek su zadržale relativno netaknute šume, tj. šume pod zaštitom.

Munika Pine *Pinus heldreichii* na planini Prekornica

Zimzeleni hrast *Quercus ilex*

- Ekosistemi suvih pašnjaka

Suvi pašnjaci se susreću na aluvijalnom zemljištu, ali su danas veoma rijetki. Male preostale oblasti još uvijek postoje na Čemovskom, Karabuškom, Tuškom i Dinoškom polju i donjem dijelu kanjona rijeke Cijevne.

Što se tiče tipičnih ptica, u ovim područjima su prisutne ćurlikovac *Burchinus oediconemus* i stepska trepteljka *Anthis campestris*.

Suvi pašnjaci na Čemovskom polju

Vipera amodytes

Slatkovodni ekosistemi

Čine ih: jezera, rijeke, potoke, močvare, i vještačka jezera, plavno zemljište i riječne šume. Močvarna staništa javljaju se u nizinama i uz obalu. Skadarsko jezero, koje Crna Gora dijeli sa Albanijom, je najveće³, sa površinom koja varira između 354 i 505 km² u zavisnosti od nivoa vode. Prema novijem istraživanju, procjenjuje se da je Skadarsko jezero utočište za mnoge vrste koje su preživjele glacijaciju. Prema tome, Skadarsko jezero i njegova bliža okolina su bogati reliktnim i endemskim biljnim i životinjskim vrstama. To je relativno plitko jezero (prosječna dubina 6m), sa dominantnom trskom *Phragmites communis*, lokvanjima *Nymphaea alba* i *Nuphar luteum*, vodenim kestenom *Trapa natans*, ali, takođe, uključuje plavno zemljište i plavne šume. U nekim područjima u blizini sjeverne obale jezera još uvijek su prisutni fragmenti šuma Skadarskog hrasta *Quercus robur scutariensis*. Južne obale i ostrvca su strma, kamenita, sa oskudnom podmediteranskom, pseudo-makijom (*Carpinus orientalis*, nar *Punica granatum*, *Paliurus spina-christi*, smokva *Ficus carica*, *Phillyrea sp.*). Jezero je domaćin neke prilično neobične flore, kao što su alge iz porodice *Chara* i *Nitelopsis*, biljke mesožderke *Utricularia spp.*, i raznih vrsta orhideja. Jezero podržava preko 40 vrsta riba (ekonomski su najvrijednije šaran *Cyprinus carpio* i ukljeva *Alburnus Alburnus*).

Evidentirano je preko 270 vrsta ptica, sa velikim populacijama ptica močvarica koje se ovdje gnijezde i ostaju na zimovanju, uključujući i najveću populaciju malog vranca *Phalacrocorax pygmeus* u Crnoj Gori, kao i globalno ugroženog kudravog nesita *Pelecanus crispus*. To je, takođe, važno odmorište za ptice selice na putu duž jadranskog migratornog koridora, iz područja gdje se gnijezde u Srednjoj Evropi, do mjesta za zimovanje dalje prema jugu i istoku u Mediteranu i Africi. Biodiverzitet Skadarskog jezera ubraja se među najistraženije u Crnoj Gori. Ostale važne nizijske močvare uključuju Šasko jezero, koje je još jedno relativno malo i plitko jezero sa dobro razvijenom makrofitskom vegetacijom iznad ulcinjske ravnice.

Tu su i brojna, hladna, visoko-planinska glacijalna jezera, posebno na planinama Durmitor, Biogradska gora i Prokletije⁴ - nacionalnim parkovima koji su siromašni hranjivim materijama (posebno azotom i fosforom) i često okruženi tresetnim predjelima koji imaju svoju specifičnu floru i faunu, uključujući neotenski oblik alpskog mrmoljka *Triturus alpestris*. Barno jezero na Durmitoru je specifično zbog svoje planinske močvarne (treset) vegetacije.

Skadarsko jezero – izgled zimi

Šaran *Cyprinus carpio*

Kudravi nesit *Pelecanus crispus*

Barno jezero na planini Durmitor

³ Najveće u Crnoj Gori in a Balkanu

⁴ Jezera na planini Durmitor - Crno jezero, Vražje, Zmijsko; Jezera na planini Bjelasici - Šiško i Pešića jezero; jezera na planinama Prokletije i Visitor - Visitorsko, Ridsko i Plavsko; planina Lukavica - Kapetanovo jezero; na planini Volujak / Bioč: Stabanjska jezera i Trnovačko jezero.

Morski ekosistemi

Primorski pojas Crne Gore se prostire na 12 nautičkih milja od obale, obuhvata 2.500 km², a dostiže maksimalnu dubinu od 1233 m. Širina epikontinentalnog pojasa (do 200m dubine) varira duž obale Crne Gore, koja se širi na 9,5 nautičkih milja na ulazu u Bokokotorski zaliv, i 34 nautičkih milja na ušću rijeke Bojane.

Alge, planktonske i morske, su karakteristična vegetacija crnogorske obale, sa rasprostranjenom podlogom od morske trave *Posidonia oceanica* i *Cymodocea nodosa*. Ove biljke služe kao sklonište za razmnožavanje brojnih larvi i mladih oblika morske faune.

Fauna Jadranskog mora još nije dovoljno istražena, ali prema posljednjim podacima postoji preko 300 vrsta algi, 40 vrsta sunđera, 150 vrsta rakova, 340 vrste mekušaca, i gotovo 400 vrsta riba, sa 3 vrste morskih kornjača i 4 vrste delfina u Jadranu. Nekoliko vrsta kitova su, takođe, povremeni posjetioci. Većina poznatih vrsta raspoređeno je duž litoralne zone (do 200m dubine), ali neki od njih nalaze se u prelaznoj, kupališnoj zoni (200-300m dubine), kao što je ekonomski značajan, norveški jastog *Nephrops norvegicus* i okamenjeni sunder *Thenea muricata*.

Glavna područja za očuvanje biodiverziteta su područja oko Bokokotorskog zaliva, koji je važno mrjestilište i, vjerojatno, biološki najbolje istraženo područje sa brojnim rijetkim vrstama, kao što su mekušci: *Tijsira orahoviciana* i *Mitra zonata*. Ušće Bojane je važno mjesto za prehranu ptica selica.

Morska trava *Posidonia oceanica*

Piobalni / primorski ekosistemi

Crnogorska obala je duga 313 km, a karakterišu je stjenovite litice sa 117 prirodnih, pješčanih i stjenovitih plaža koje su smještene između njih, a ima i 8 malih ostrva. Najduža plaža je u Ulcinju, duga više od 12 km, mjestimično oivičena pješčanim i šljunkovitim dinama sa halofitnom vegetacijom. Zaleđe je prekriveno tipičnom mediteranskom makijom, garigom i degradiranim zimzelenim šumama koje se protežu do južne padine primorskih planina, ali takođe ima slaništa i solanu, kao i poljoprivredne površine, uglavnom pod maslinjacima i voćnjacima agruma. Tipična mediteranska vegetacija sastoji se od vrsta kao što su: šume hrasta *Quercus ilex*, *Quercus coccifera* hrasta oštrike, *Viburnum Viburnum tinus*, *Holly Phillyrea medija*, smreka *Juniperus oxycedrus*, vrijesak *Erica arborea*, zimzelena pistacija *Pistacia lentiscus*, planika *Arbutus unedo*, rusula *Cistus villosus* i *Cistus salviaefolius*, žuka *Spartium junceum*, mirta *Myrtus communis*, maslina *Olea europea*, tetivka *Smilax aspera*, kupina *Rubus ulmifolius*, jasen *Fraxinus ornus*, smokva *Ficus spp.* i grab *Carpinus spp.*, te niz ljekovitih biljaka kao što su: kadulja *Salvia officinalis* i lovor *Laurus nobilis*. Neke rijetke i endemske vrste su ovdje, takođe, prisutne na ograničenim područjima, kao što su skadarski hrast lužnjak *Quercus robur spp. scutariensis* i neke neobične zajednice, npr. *Andropogoni-Nerietum*, iznad izdana Sopot kod Risna. Komercijalna solana u Ulcinju zajedno sa susjednim slaništima i lagunama čini važno stanište za zimovanje ptica močvarica.

Myrtle *Myrtus communis*

Ulcinjaska solana

Krš

Područje krša u Crnoj Gori leži uglavnom na visinama od 1000 metara nadmorske visine, iako su neke oblasti i na visini do 1.900 metara nadmorske visine, kao što je planina Orjen (1.894 m), najviši planinski masiv između obalnih vapnenačkih lanaca. Vegetacija koju čine: šikare i grmlje, bijeli grab (*Carpinus betulus*), crni grab (*Ostrya carpinifolia*), makedonski hrast (*Quercus trojana*), hrast medunac (*Quercus pubescens*), i zeljasta vegetacija, sa velikim prostranstvima kojim dominira kadulja je uglavnom slaba, ali ima brojne endemične forme. Tipična ptičija fauna su: kamenjarka (*Alectoris graeca*), modrokos (*Monticola Saxatilis*), kos kamenjar (*Monticola Solitarius*), brgljez lončar (*Sitta Neumayer*), mediteranska bjelka (*Oenanthe hispanica*), obična grmuša (*Sylvia communis*) i velika grmuša (*Sylvia hortensis*). Međutim, najkarakterističnije životinje u regiji Mediterana krša su reptili koje karakteriše veliki endemizam, posebno među gušterima i zmijama.

Krš (Žijovo mt)

Pećine

Zbog svoje geologije, Crna Gora ima brojne pećine i jame od kojih su neke posebno lijepe (npr. Lipska pećina, pećina Đalovića), dok su druge među najdubljim na Balkanu (npr. jame na Vjetrenim brdima na Durmitoru, Duboki do na Lovćenu).

U mnogim slučajevima imaju izuzetno kompleksnu i bogatu faunu, s mnogo endemičnih i reliktnih (naročito tercijskih) oblika, posebno na jugu zemlje, a posebno među grupama beskičmenjaka.

Strugarska pećina

Kanjoni

Širom Crne Gore, takođe, javljaju se kanjoni sa mediteranskom (kanjoni rijeka Morače i Cijevne) ili kontinentalnom klimom (kanjon rijeke Tare, ostaci kanjona Pive i Komarnice, klisure kao što su: Ibarska, Tifranska i Đalovića klisura), koje imaju vrlo različite i često endemske vrste, u spoju sa susjednim planinskim područjima.

Kanjon rijeke Tare, sa maksimalnom dubinom od 1.300 m je najdublji kanjon u Evropi, po dubini drugi u svijetu (nakon Velikog kanjona rijeke Kolorado u Americi).

Kanjon rijeke Tare

Diverzitet vrsta

Crna Gora zbog svog geografskog položaja, heterogene distribucije staništa, topografskih različitosti, geološke prošlosti i klimatskih uslova posjeduje procentualno veliki diverzitet vrsta, iako spada u male evropske zemlje.

Osnovna saznanja o raznovrsnosti brojnih biljnih i životinjskih vrsta su veoma ograničena, uključujući i neslaganja o taksonomskom statusu pojedinih vrsta - da li se radi o vrstama ili podvrstama.

Alge – slatkovodne alge

Slatkovodne alge Crne Gore pokazuju veliku raznovrsnost - 1.200 vrsta i sorti je opisano do sada - sa silikatnim algama (*Bacillariophyta*) i zelenim algama kao dominantnim grupama. Slatkovodni sistemi koje nastanjuju razlikuju se po uslovima. Na primjer, sjeverna jezera i rijeke su oligotrofni sa relativno malo vrsta (dominiraju silikatne alge, posebno *Asterionella formosa* i vrste porodica *Cyclotella*, *Fragillaria* i *Synedra*), dok su južni sistemi generalno mezotrofni, do eutrofnih, i bogatiji vrstama algi.

Najznačajnije stanište za alge u Crnoj Gori je Skadarsko jezero, najveći slatkovodni bazen na Balkanu, čije vode, od mezotrofnih do eutrofnih, nastanjuju veoma visoke biomase planktonskih, bentoskih i epifitskih algi. Jezero ima oko 1.093 poznatih vrsta, od kojih više od 700 nisu zabilježene na drugim mjestima u Crnoj Gori. Vjeruje se da je jedna vrsta algi - *Cyclotella skadariensis* - endemska u Skadarskom jezeru. Ostala jezera u Crnoj Gori su poznata po značajnoj raznovrsnosti algi, kao što su: Crno (195 vrsta), Bukumirsko (190 vrsta), Ridsko (183 vrsta), Plavsko (182 vrsta), Zminje (180 vrsta), Šasko (138 vrsta), Veliko i Malo Stabanjsko (138 vrsta) jezero. Vještačko Krupačko jezero je takođe nastanjeno prilično raznovrsnim algama (130 vrsta). Flora rijeka u Crnoj Gori koju čine alge je slabije proučena, a taksonomske liste postoje samo za sisteme rijeka Tare (221 vrsta) i Morače (214 vrsta).

Alge – morske alge

Preko 300 vrsta makro algi registrovano je u crnogorskim vodama (mada ih je vjerovatno mnogo više), većinom crvene alge (*Rhodophyta*), koje obuhvataju 202 (66,5%) evidentiranih vrsta na osnovu godišnjih istraživanja koja se vrše u proljeće i ljeto, nakon čega slijede: *Phaeophyceae* (60 vrsta, 19,7%) i *Chlorophyceae* (42 vrsta, 13,8%). Većina tih vrsta je rasprostranjena u Atlantskom okeanu i Sredozemnom moru (Atlantsko-sredozemne 57,5%, mediteranske- endemske 26,1%), dok je u Jadranskom moru samo 4,3% endemskih vrsta.

Mahovine i jetrenke (biofite) i lišajevi

U Crnoj Gori je do sada registrovano 589 vrsta biofita, odnosno 483 mahovina i 106 vrsta jetrenki. To je manje nego u većini okolnih zemalja, ali je vjerovatno odraz ograničenih istraživanja o ovim grupama, tako da će u Crnoj Gori vjerovatno biti zabilježeno prisustvo i drugih vrsta. Najveći broj vrsta je povezano sa šumama bukve *Fagus spp.*, graba *Carpinus spp.*, hrasta *Quercus spp.*, i platana *Acer monspessulanum*. Sa porastom nadmorske visine i promjenom vrste šuma smanjuje se raznovrsnost mahovina. Mahovine su uveliko povezane sa vodotocima i posebno su raznovrsne na tresetištima u Crnoj Gori (npr. Barno jezero,

planinski vijenac Prokletije), gdje je zabilježeno 13 vrsta mahovina *Sphagnum*. Lišajevi u Crnoj Gori su, također, slabo proučeni, a zabilježeno je 693 vrste.⁵

Vaskularne biljke (visoke biljke)

Balkansko poluostrvo, gdje se nalazi i Crna Gora, dio je Evrope, sa najraznovrsnijim vaskularnim biljkama, sa 7.000-8.000 zabilježenih vrsta. Crna Gora, sa 3.250 vrsta, jedno je od područja sa najraznovrsnijim biljnim svijetom. Kao dio Balkana, ova država⁶ je jedan od 153 važna bio-centra za globalnu florističku raznolikost. Takođe je visok broj endemskih vrsta - postoje čak 392 endemske vrste na Balkanu (u regionu), koji čine više od 7% crnogorske flore. Osim tih, veoma su značajne i lokalne endemske vrste - njih ima 46 u Crnoj Gori, uglavnom tercijarni relikti. Porodice vaskularnih biljaka, sa najvećim brojem vrsta u Crnoj Gori su: *Asteraceae* (307 vrsta), *Poaceae* (263), *Fabaceae* (233), and *Caryophyllaceae* (151).

Gljive

Oko 2.000 vrsta gljiva (više od 1.000 vrsta mikromiceta i približno 920 vrsta makromiceta) zabilježeno je u Crnoj Gori, iako se procjenjuje da bi moglo biti između 15.000 i 21.000 vrsta, od čega je oko 4500 makromiceta. Ako je tako, ovaj broj bi predstavljao oko polovinu broja vrsta zabilježenih u Evropi.⁷ Ključne grupe makromiceta su: *Agaricales* (321 poznata vrsta), *Aphyllphorales* (221), *Ascomycota* (141), *Boletales* (69), *Gasteromycetes* (47), i *Russulales* (91).

Beskičmenjaci - kopneni i slatkovodni vodeni beskičmenjaci

Kopneni beskičmenjaci čine veoma veliku grupu životinja, sa mnogim podgrupama, od kojih je većina slabo proučena u Crnoj Gori. Kao rezultat toga nedostaju sveobuhvatni registri vrsta, pa čak nema ni široko prihvaćenog, približnog broja vrsta (iako postoje registri vrsta za neke lokacije, prvenstveno Skadarsko jezero). To važi čak i za one vrste čije su jedinke veoma važne sa aspekta zdravlja ljudi (npr. praživotinje, gliste, iverak, planktoni, pijavice). Do sada, najbolje proučeni tipovi su mekušci *Mollusca*, sa 323 registrovane vrste i 136 vrsta kopnenih puževa, koji se smatraju vrstama od međunarodnog značaja (uglavnom endemske vrste), prstenaste gliste (*Oligochaeta* - sa 27 priznatih vrsta) i zglavkari (*Arthropoda* - sa procijenjenih 16.000 - 20.000 vrsta, iako je prema nekim procjenama samo broj insekata veći od 25.000). Istraživači tih grupa navode da imaju visok nivo endemizma kao i veliku različitost vrsta. Mnoge vrste su reliktno, posebno iz perioda tercijara, a uključuju i 'živi fosil' *Congerius kusceri* - jedini poznati podzemni mekušac sa dvije ljuštore - od roda za koji se smatralo da je izumro od miocena (prije 23 do 5,3 miliona godina). Posebno značajne pećine sa endemskim beskičmenjacima su: Lipska pećina (endemska vrsta amfipoda *Typhlogammarus*, endemske vrste puževa i glavonožaca), pećina Bobotuša kod Trnova (endemske vrste glavonožaca, kosaca (*Opiliones*) i buba), Obodska pećina (endemske vrste buba, amfipoda i puževa) i pećina Megara blizu Podgorice (endemske vrste buba i kosaca).

Beskičmenjaci – morski beskičmenjaci

Postojeći podaci ukazuju na relativno veliku raznovrsnost, ali nizak endemizam (kao i u čitavom Jadranskom moru). Na primjer, oko 50% (50 od 101 vrste) svih bodljokožaca (*Echinodermata*) koji nastanjuju Jadransko more je registrovano u Crnoj Gori, dok je prisustvo 127 vrsta školjki zabilježeno u unutrašnjem dijelu Boke (Kotorsko-risanski zaliv), uz procijenjenih 250-300 vrsta u crnogorskim vodama, te 17 vrsta glavonožaca (*Sepia officinalis*, *Sepia elegans*, *Sepia orbignyana*, *Sepietta oweniana*, *Sepioloa rondeleti*, *Illex coindetii*, *Loligo vulgaris*, *Octopus vulgaris*, *hobotnice salutii*, *Eledone moschata*, *Eledone cirros*, *Alloteuthis media*, *Rossia macrosoma*, *Scaevurgus uncirrhus*, *Pteroctopus tetracirrhus* i *Todarodes sagitatus*) zabilježeni su na otvorenom dijelu crnogorske obale.

Vrste koje se koriste u komercijale svrhe su lignje (*Loligo vulgaris*) i sipe (*Sepia officinalis*), koje čine većinu ulova glavonožaca u crnogorskim vodama, kao i vrste rakova (*Crustacea*),

⁵ Izvor: Knežević & Mayrhofer (2009): Catalogue of the Lichenized and Lichenicolous fungi of Montenegro. Phytion, Wienn (Katalog lišajastih i gljiva i gljiva na lišajevima u Crnoj Gori. Tip, Wienn)

⁶ Sa 3 pod-centralne planinske flore: I. Pod-centar primorsko-jadranskih Dinarida: planina Orjen, Njeguške planine, planine Lovćen i Rumija, II. Pod-centar planinskog masiva Durmitor: planine Bioč, Durmitor, Sinjavina, Vojnik, Ljubišnja, i III. pod-centar planinskog masiva Prokletije: planine Bjelasica, Komovi, Prokletije.

⁷ Izvor: G., 2008: *Prilog o gljivama za Studiju o biodiverzitetu*, (Nacionalna studija 2008, Nacionalna strategija o biološkoj raznovrsnosti sa Akcionim planom 2010.).

škampi *Parapenaeus longirostris*, te nekoliko vrsta školjki (*Mollusca*). Međutim, i pored njihove komercijalne važnosti ekologija ovih grupa još uvijek je prilično slabo poznata.

Ribe – slatkovodne ribe

Slatkovodni sistemi Crne Gore pripadaju slivovima Crnog mora, u kojem je zabilježeno oko 30 vrsta riba, i Jadranskog mora, sa 60 vrsta riba. Disparitet postoji zato što je južni region koji pripada slivu Jadranskog mora preživio posljednju glacijaciju i postao utočište za mnoge vrste slatkovodnih riba. Prema tome, postoji veliki broj endemskih vrsta i visok ukupan nivo genetske raznovrsnosti u regiji, posebno u Jadranskom slivu. Tipične vrste brzih planinskih rijeka su ribe iz porodice salmonida (*Salmo trutta / faroides*, *Salmo dentex*, *Thymallus thymallus*) i ciprinida, kao što je mrena (*Gobio gobio*, *Barbus meridionalis*, *Barbus barbus*). Ribe srednjeg rječnog toka (umjereno brzi tokovi) uglavnom su iz porodice ciprinida (*Rutilus*, *Leuciscus*, *Phoxinus*, *Chondrostoma*, itd.), ali su prisutne i neke vrste salmonida, uključujući i rijetku endemsku vrstu pastrmke *Salmothymus obtusirostris zetensis*. Ribe stajaćih voda (jezera, bare) takođe su iz porodice ciprinida, pored ribe iz redova: *Cyprinus*, *Carpio*, *Leuciscus*, *Alburnus* itd. Karakteristične vrste estuarija i boćatnih voda uključuju, osim nekoliko ciprinida, vrste iz redova: *Mugil*, *Dicentrarchus*, *Blennius*, *Platichthis*, *Anguilla*, *Alossa* itd.

Jedno od najvažnijih mjesta za uzgoj slatkovodne ribe u zemlji je Skadarsko jezero koje ima više od 40 vrsta riba, uključujući i vrste koje migriraju između morskih i slatkovodnih sistema, kao što su jegulja (*Anguilla anguilla*), haringa (*Alossa falax nilotica*), itd.

Ribe – morske ribe

Riblja fauna Jadranskog mora smatra se raznovrsnom, sa 117 registrovanih porodica, ali ima nizak nivo endemizma. Do danas je u Crnoj Gori zabilježeno 407⁸ vrsta, što predstavlja oko 70% registrovanih vrsta u Mediteranu. Međutim, to, vjerovatno, nije kompletna lista pošto su neke vrste registrovane samo jednom i njihov status u crnogorskim vodama nije poznat (npr. da li su migratorne ili rezidentne), a nije istražena ni čitava morska teritorija Crne Gore (istočni Jadran je najdublji dio mora i uglavnom neistražen, tako da se očekuje da će biti registrovane nove vrste). Staništa najbogatija vrstama riba (u pogledu raznovrsnosti i biomase) su ponori i grebeni priobalnih područja koji sadrže veliku strukturnu raznovrsnost i različita mikro staništa za ribe. Pješćana dna, kao na ušću rijeke Bojane, relativno su siromašna vrstama riba, iako su plitkovodna naselja mediteranske morske trave važna mrijestilišta ribe. Blizu obale, npr. u Boko-kotorskom zalivu, mogu se naći: *Spicara flexuosa*, *Serranus hepatus*, *Mullus barbatus*, *Pagellus erythrinus* i druge vrste uglavnom plave ribe, dok su: *Merluccius merluccius*, *Trisopterus minutus capelanus* i *Trachurus trachurus* karakteristične za područje bentoskih otvorenih dijelova mora u srednjem i južnom Jadranu.

Reptili i vodozemci (herpetofauna)

U Crnoj Gori postoji relativno visoka raznovrsnost kopnenih i vodenih vodozemaca i reptila, uključujući: guštere, zmiје, kornjače, žabe, krastače, daždevnjake i morske kornjače. Trenutno ima 56 vrsta (18 vrsta vodozemaca i 38 vrsta reptila) i 69 registrovanih podvrsta iz 38 rodova, a malo je vjerovatno da je ovaj popis konačan. Takav je slučaj posebno sa za složenim vrstama zelene žabe (*Rena esculenta*) i složenim vrstama velikog mrmoljka (*Triturus cristatus*), za koje je regija središte specijacije, pa je vjerovatno da će biti evidentirano više vrsta i podvrsta. Jedna značajna vrsta vodozemaca je 'čovječja ribica' (*Proteus anguinus*), koja je endemična vrsta podzemnih voda u pećinama kraških Dinarskih planina jugoistočne Evrope.

Planiske regije Lovćena i Prokletija ističu se kao posebne „vruće tačke“ po raznovrsnosti vodozemaca i reptila, kao i endemizma u Crnoj Gori. Vodena staništa u regionu Lovćena posebno su interesantna kao domaćini zajednica vodozemaca i reptila sa brojnim reliktnim i endemskim vrstama, kao što su: glavati mrmoljak (*Triturus carnifex*), cetinjski žutotrbi mukač (*Bombina variegata scabra*), *Podarcis melisellensis fiumana*, *Dinarolacerta mosorensis* (= *Lacerta mosorensis*), gušter *Dalmatolacerta oxycephala* (= *Lacerta oxycephala*), i *Vipera ammodytes meridionalis*. Jezera planinskog regiona Prokletija (Bukumirsko i Ridsko jezero) poznata su po populacijama neotenskog²⁸ oblika - alpski mrmoljak *Triturus alpestris*, kao i značajnom broju balkanskih endemskih vrsta, npr. *Bombina (variegata) scabra*, *Pelophylax shqipericus*, grčka žaba *Rana graeca*, *Dinarolacerta montenegrina* (nova vrsta), *Dalmatolacerta oxycephala*, *Podarcis melisellensis*, *Hierophis gemonensis*=*Coluber*

²⁸ Neotenske forme dostižu polnu zrelost već u stadiju larve.

gemonensis. Takođe su značajna ostrva Skadarskog jezera od kojih je svako nastanjeno drugom vrstom zajednice guštera, zatim oblast Nacionalnog parka "Durmitor", gdje se javljaju: *Triturus alpestris*, *Triturus vulgaris*, *Rana temporaria*, *Vipera berus*, i dvije endemske vrste reptila *Dinarolacerta mosorensis* i *Dalmatolacerta oxycephala*.

Druga značajna staništa rijetkih vodozemaca i reptila su: Pošćenska jezera, kanjon rijeke Komarnice, od Skakavice do sela Duži, Zminičko jezero (važno je za opstanak endemskog mrmoljka *Triturus alpestris serdarus*), dio kanjona rijeke Tara – lokalitet Čelije-Borovi (važan je za *Rana graeca*), Kotorsko-risanski zaliv (bitan za *Caretta caretta*, *Chelonia mydas*, *Elaphe quatuorlineata*, *Zamenis situla* = *Elaphe situla*, *Bombina variegata*), Platamuni (*Caretta caretta*, *Chelonia mydas*), ostrvo Katiči (*Caretta caretta*, *Chelonia mydas*), kanjon rijeke Cijevne (*Elaphe quatuorlineata*, *Zamenis situla*, *Testudo hermanni*, *Triturus carnifex*), Čemovsko polje (*Testudo hermanni*), Buljarica (*Testudo hermanni*), kanjon Mrtvica (*Elaphe quatuorlineata*, *Zamenis situla*, *Testudo hermanni*, *Bombina variegata*), Ada Bojana (*Caretta caretta*, *Chelonia mydas*, *Emys orbicularis*, *Testudo hermanni*, *Triturus carnifex*), kanjon Male rijeke (*Testudo hermanni*), planina Rumija (*Elaphe quatuorlineata*, *Zamenis situla*, *Testudo hermanni*, *Vipera ursinii*), Tivatska solana (*Caretta caretta*, *Emys orbicularis*, *Mauremys caspica*, *Testudo hermanni*, *Elaphe quatuorlineata*, *Zamenis situla*).

Ptice

Pozicija Crne Gore duž glavnog migratornog pravca (Jadranski migratorni put) i raznovrsnost prirodnih staništa su imali za rezultat veliku raznovrsnost ptica. Od ukupno 526 evropskih vrsta ptica 333 se mogu redovno naći u Crnoj Gori, a registrovano je i nekoliko dodatnih vrsta koje se povremene pojavljuju, tako da je do sada u Crnoj Gori registrovano ukupno 326 vrsta⁹. Od toga se 204 vrste gnijezde u zemlji. Crna Gora ima veliki broj vrsta ptica među kojima su mnoge grabljivice, šumske vrste i močvarice, i pruža važna utočišta za brojne rijetke i ugrožene ptičje vrste, kao što su kudravi nesit *Pelecanus crispus* i mali vranac *Phalacrocorax pygmeus*. Važna staništa ptica su: Buljarica, Velika Plaža, Ada Bojana, Tivaska i Ulcinjska solana, Šasko jezero u mediteranskoj regiji, pašnjaci i plavne šume uz rijeku Bojanu, te, u unutrašnjosti, Durmitor, Bjelasica, Komovi, i kanjoni: Pive, Tare, Morače i Cijevne, kao i planine Maglić i Prokletije. Preko 281 vrsta ptica je zabilježeno na Skadarskom jezeru, oko 250 u okolini Ulcinja i 172 na Durmitoru.

Sisari

Crna Gora ima bogatu faunu sisara²⁹, a sastoji se od: mesoždera (npr. vuk *Canis lupus*, mrki medvjed *Ursus arctos*, lisica *Vulpes vulpes*, ris *Lynx lynx*, vidra *Lutra lutra*), kopitara (npr. Divlja svinja *Sus scrofa*, jelen *Cervus elaphus*, srna *Capreolus capreolus*, divokoza *Rupicapra rupicapra*), glodara (uključujući *Pitymus thomasi*, koji se može naći samo u okolini Podgorice, Beri, Vranici i u Vilusima), kao i nekoliko vrsta slijepih miševa, zatim pojedine vrste morskih sisara (obični delfin *Delphinus delphis*, prugasti delfin *Stenella coeruleoalba*, dobri delfin *Tursiops truncatus*). Najveća raznovrsnost sisara se javlja u planinama i šumama na sjeveru zemlje. Osim nekih istraživanja o pojedinim vrstama, npr. mrki medvjed *Ursus arctos*, odnosno određenim grupama, npr. slijepi miševi u Ulcinju i području Arsenala, kao i procjena lovačkih društava o lovnoj populaciji¹⁰, a koje nisu zvanično potvrđene, nema podataka o veličini populacija sisara u Crnoj Gori.

²⁹ registrovano je 65 vrsta sisara

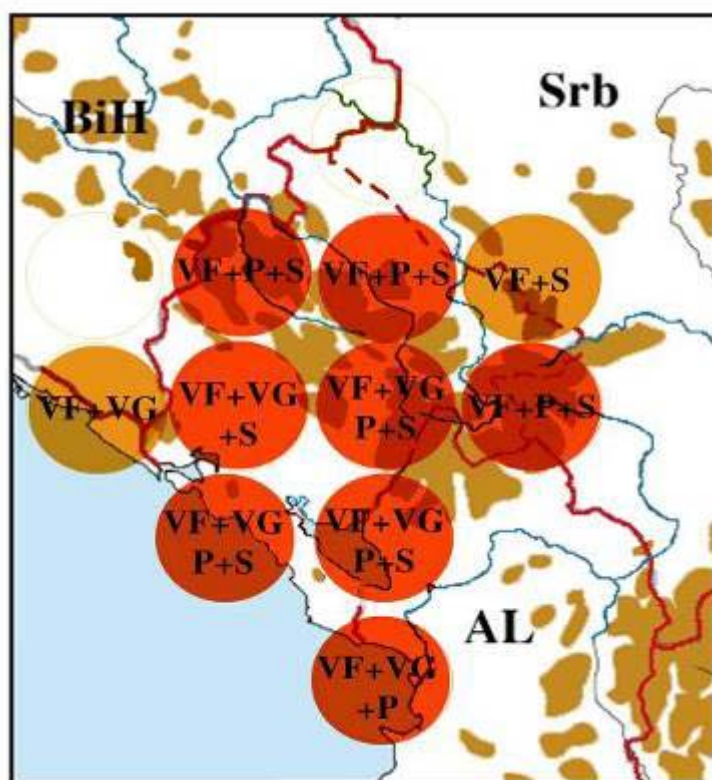
¹⁰ Sporna je kompatibilnost podataka lovačkih društava o broju lovne divljači, pošto nisu zvanično potvrđeni.

Centri biodiverziteta u Crnoj Gori i njihov regionalni značaj

Kartiranjem distribucije biljaka i životinja širom Balkanskog poluostrva utvrđene su „vruće tačke“ biodiverziteta u Crnoj Gori¹¹. Skoro sve planinske regije Crne Gore mogu se smatrati centrima raznovrsne vaskularne flore, uključujući: (i) Durmitor, (ii) masiv Prokletija i (iii) mediteranske Dinaride (Orjen, Lovćen, Rumija, Njeguške planine). Mjesta sa 1.200 -1.400 vrsta (kombinovano vrste i podvrste) su: (a) Durmitor sa Biočem, uključujući kanjone rijeka Tare, Pive i Sušice; (b) Bjelasica, Komovi i Prokletije, uključujući Visitor, Žijovo, Hum Orahovski; (c) kanjon rijeke Cijevne; (d) kanjon Mrtvice; i (e) Skadarsko jezero sa sjevernim padinama planine Rumije. Oblast masiva Prokletija³², Moračke planine, Bjelasica i Komovi priznati su kao centri endemske flore.

Najvažniji centri biodiverziteta ptica u Crnoj Gori su Skadarsko jezero i Ulcinj, kao i planinska područja Durmitora i Prokletija. Bio-centri diverziteta sisara u Crnoj Gori su: planinske oblasti Durmitora, Sinjavine, zapadna strana Prokletija, Komovi i Bjelasica, sa manjim koncentracijama vrsta na istočnoj strani Prokletija, u centralnim dijelovima Crne Gore, sjevernim dijelovima Boko-kotorskog zaliva, na planini Orjen i priobalnim Dinarskim planinama (Lovćen, Rumija sa Skadarskim jezerom).

Priobalni region Crne Gore i njegovo zaleđe – Skadarsko jezero, Lovćen i Prokletije, smatraju se najznačajnijim centerima biodiverziteta reptila i vodozemaca na Balkanskom poluostrvu i u Evropi.

Preklapanje centra diverziteta vaskularne flore (VF), vodozemaca i reptila (VG), ptica (P) i sisara (S) u Crnoj Gori, označeno crvenim krugovima, predstavlja centre diverziteta u kojim se preklapaju tri vrste organizama, dok svijetlo smeđi krugovi predstavljaju područja diverziteta u kojim se preklapaju dvije vrste organizama.

Regionalni i globalni značaj biodiverziteta Crne Gore

Crna Gora, sa više od 3.200 vrsta biljaka je sa florističkog aspekta jedno od najraznovrsnijih područja u regionu, slično postoji samo Grčkoj i Bugarskoj. "S/A" indeks³³ za Crnu Goru za vaskularne biljke iznosi 0.837, što je najveća vrijednost zabilježena u svim evropskim zemljama. Slično, indeks gustine ptica koje se gnijezde u Crnoj Gori iznosi 0.557, što je višočija vrijednost u odnosu na čitav Balkan (0.435). Na globalnom nivou, Crna Gora spada

¹¹ Stevanovic, V. & Vasic, V. (1995): Biodiverzitet Jugoslavije, sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja, Biološki fakultet i Ecolibri, Beograd

³² U centralnim i istočnim Prokletijama prisutno je više od 110 endemskih vrsta.

³³ Izraženo kao logaritam broja vrsta (log S) /logaritamska površina (km²) (log A). Vidjeti Stevanović, V. Vasić, V. Regner, S. (urednici) (2000). Biodiverzitet FRY. Ecolibri, Beograd.

među „vruće tačke“ biodiverziteta na Mediteranu ³⁴, i u sljedećim eko-regionima u svijetu ³⁵: evromediterranske mješovite planinske šume (br. 77), mediteranske šume, šumsko zemljište i šiprag (br.123), Sredozemno more (br. 199) i balkanske rijeke i potoci (br. 180), što zajedno sa planinskim područjem Bugarske čini jedan od 153 centra od globalnog značaja u odnosu na cvijetnu raznovrsnost.

Područja od međunarodnog značaja sa rijetkim, endemskim i ugroženim vrstama

U Crnoj Gori su označene sljedeće oblasti kao međunarodno značajna područja za ptice (*Important Bird Areas - IBA*) ¹²: Skadarsko jezero, Ulcinjska solana, Šasko jezero, Durmitor i Biogradska gora ¹³. Na osnovnoj listi identifikovanih i potencijalnih (označeno sa*), međunarodno značajnih područja za ptice su: delta Bojane, planina Rumija, zaliv Buljarica, Skadarsko jezero, Plavsko jezero sa plavnim livadama, Tivatska solana, Čemovsko polje, planinski masiv Prokletije, akumulacije vode u Nikšiću, planina Hajla, Biogradska gora, planina Durmitor, kanjon rijeke Cijevne, dolina rijeke Zete*, Kučke planine*, kao i planina Visitor*, zatim Komovi* i Golija*, Pivska visoravan*, i planina Ljubišnja*.

Što se tiče značajnih područja za biljke (*Important Plant Areas - IPA*) u Crnoj Gori, identifikovane su sljedeće 22 lokacije ¹⁴:

a) planine i planinske oblasti: Jerinja glava, Lukavica, Trebjesa, Starac, Bogićevica, Visitor i Hajla, Orjen, Lovćen, Rumija, Babji zub (najveći vrh Sinjajevine, 2277 m); Komovi, Durmitor i Biogradska gora.

b) Skadarsko jezero, Velika plaža u Ulcinju, kanjoni rijeka Pive, Tare, Komarnice, Mrtvice, Cijevne i Lima.

Do sada nijesu utvrđena područja značajna za gljive (*Important Fungi Areas - IFA*), što bi moglo dati dodatne razloge za zaštitu postojećih i novih, odnosno potencijalno zaštićenih područja.

Planinski masiv Durmitora zimi

³⁴ Conservation International - Mediterranean biodiversity hotspot. Vidjeti (Zaštita međunarodnih – mediteranskih „vrućih tačaka“ biološke raznovrsnosti) <http://www.biodiversityhotspots.org/xp/hotspots/mediterranean/Pages/default.aspx>

³⁵ Globalni eko regioni naučno su definisani kao najizraženija kopnena, slatkovodna i morska staništa na svijetu. Vidjeti http://www.panda.org/about_wwf/where_we_work/ecoregions/ecoregion_list/index.cfm

¹² IBA su lokaliteti značajni za zaštitu ptica pošto redovno primaju značajne populacije jedne ili više globalno ili regionalno ugroženih vrsta ptica, endemskih ptica ili određene veoma zastupljene zajednice. Međunarodno značajna područja za ptice utvrđuju se u skladu sa međunarodnim kriterijima i standardima. Vidjeti http://www.birdlife.org/action/science/sites/european_ibas/index.html.

¹³ Vidjetii <http://www.birdlife.org/datazone/sites/index.html> a zatim odabratii link za Crnu Goru: Biogradska gora (YU037) – ispuniti kriterij B2, B3; Durmitor (YU036) ispuniti kriterij B2, B3; Šasko jezero (YU039) ispuniti kriterij B1i, B2, B3; Skadarsko jezero (YU038) ispuniti kriterij A1, A3, A4i, A4iii, B1i, B2; Ulcinjska solana (YU040) ispuniti kriterij A1, A4i, B1i, B2

¹⁴ Vidjeti - <http://www.ipa-montenegro.cg.yu/>

Agrobiodiverzitet

Agrobiodiverzitet obuhvata raznovrsne životinje, biljke i mikro organizme koji su potrebni za održavanje poljoprivredne proizvodnje i ishranu ljudi i stoke.

Biljni agrobiodiverzitet

Iako mala zemlja, Crna Gora ima značajnu raznovrsnost biljnih i životinjskih vrsta koje se koriste u poljoprivredi, kao i niz karakterističnih lokalnih sorti i pasmina. Crna Gora se tradicionalno dijeli na pet glavnih agro-ekoloških regija na osnovu zajedničkih osobina (u velikoj mjeri na osnovu klime, strukture poljoprivredne proizvodnje, kultivisanih i uzoranih površina, visine primanja, i koncentracije stoke), a to su: primorski region, Zetska i Bjelopavlička ravnica, kraški region, sjeverne planine i Polimsko-ibarski region.

Primorski region (područje od Debelog brijega do rijeke Bojane) obuhvata 11,5% zemlje, tj. oko 20.000 hektara obradivih površina, te je pogodan za voće, masline i povrće, i bogat je aromatičnim i ljekovitim biljem, i vrstama divljih voćaka (šipak, smokva, itd.).

Zetska i Bjelopavlička ravnica (Zetsko-bjelopavlički region, koji pokriva područje Podgorice i Danilovgrada) čini 14% teritorije Crne Gore, gdje se uglavnom uzgaja povrće, poljoprivredni usjevi i voće (uključujući grožđe, smokve, narandže i kivi).

Kraški region (koji obuhvata područje Cetinje i Nikšića) pokriva 21% Crne Gore, ali zbog vrlo ograničene dostupnosti površinskih voda, poljoprivredna proizvodnja se fokusira na stočarstvo i pašnjake.

Planine na sjeveru obuhvataju najveći region (32,5%) Crne Gore i pogodne su za uzgoj žitarica, krompira i kupusa, a imaju i najveću površinu u pogledu pašnjaka (prirodne i vještačke livade) za stočarstvo i proizvodnju mlijeka.

Polimsko-ibarski region (doline rijeka Lim i Ibar) pokriva oko 20,5% Crne Gore, sa 32,9% najplodnijih obradivih površina, gdje se proizvodi povrće i voće.

Postoje značajne domaće sorte žitarica: pasulja, luka, krompira, paradajza, voća, vinove loze i lokalne populacije jestivih divljih biljaka, koje lokalno stanovništvo još uvijek uzgaja i konzumira. Ipak, intenziviranje poljoprivredne proizvodnje negativno se odrazilo na ovu raznovrsnost, a neki genotipovi su već izgubljeni u divljini (npr. neke sorte pšenice više se ne pojavljuju u prvobitnim područjima). Srećom, najvažniji genetski resursi koji su važni za hranu i poljoprivredu uglavnom su očuvani i predstavljaju dobar izvor germplazme za razvoj nove selekcije i sjemena za uzgoj.

Životinjski agrobiodiverzitet

Crna Gora ima gotovo sve domaće vrste koje se uzgajaju širom Balkana. Populacije su genetski i fenotipski specifične i prilagođene Crnoj Gori, iako se u većini slučajeva radi o malim populacijama. Neke od njih postoje u tako malom broju da su u suštini istrijebljene. Među njima je i 'buša', malena i otporna pasmina krave, jednostavna za održavanje, prilagođena surovim, udaljenim, slabo hranjivim i brdovitim regijama na sjeveru i sjevero-istoku zemlje (npr. opštine Plav i Rožaje), koji vrlo često imaju loša komunikaciona sredstva i nepovoljne uslove za ishranu. Pojedinačne pasmine ili male grupe se mogu naći u zaleđu Skadarskog jezera i oko delte rijeke Bojane. Najčešća pasmina ovaca je „*pramenka*“ kojih ima nekoliko vrsta širom zemlje i svaka se prilagodila lokalnim uslovima, a to su: *Zetska zuja*, koja je izvorno uzgajana oko Podgorice (Zeta, Lješkopolje, Ćemovsko polje do područja Bjelopavlića) i može da podnese vruća ljeta; *Bardoka*, koja potiče iz pograničnog područja između Kosova i Albanije (Plav, Gusinje, i dio opštine Podgorica); *Pivska ovca*, koja se uzgaja u širem području planina Durmitora i Sinjajevine; *Ljaba*, koja se izvorno uzgajala na području Ulcinja; *Sjenička ovca* (Sjeničke ovce) i *Vasojevička ruda*, koje se uzgajaju na sjevero-istoku Crne Gore. Međutim, *Zetska zuja* je skoro izumrla, a i druge vrste postoje samo u malom broju. Osim toga, domaće *balkanske koze* se uglavnom uzgajaju na jugu zemlje u području neprikladnom za ovce i stočarstvo. Takva područja obuhvataju kraška područja u opštinama Nikšić, Cetinje, Podgorica, i primorskim opštinama pokrivenim grmljem i niskim listopadnim drvećem. Specifična nijansa crvene boje se smatra reprezentativnom za ovu vrstu u Crnoj Gori. Mali *planinski konj* se, takođe, još uvijek koristi u Crnoj Gori, posebno u udaljenijim i nepristupačnijim planinskim područjima, pomocu magaraca u pojedinim oblastima na jugu (opštine Ulcinj, Bar, a djelomično Cetinje i Podgorica). Lokalna sorta svinje, "šiška", već je izumrla u Crnoj Gori.

Genetski modifikovani organizmi (GMO)

Carinski inspektori povremeno provjeravaju kontejnere koji dolaze u zemlju u cilju utvrđivanja da li isti sadrže genetski modifikovane organizme (GMO). Međutim, uglavnom se oslanjaju na naljepnice na proizvodu kako bi se utvrdilo da li su prisutni genetski modifikovani organizmi, pošto ne postoji specijalizovana oprema za testiranje GMO-a u Crnoj Gori (sumnjivi uzorci se šalju na testiranje u Srbiju). Prema tome, malo je informacija o postojanju GMO-a u Crnoj Gori.

Vlada Crne Gore smatra da je utvrđivanje pojave GMO-a, njihovo korišćenje i ulazak u zemlju prioritetno, pogotovo pošto razvija sektor organske proizvodnje koji bi mogao da ne zadovolji međunarodne standarde u slučaju kontaminacije genetski modifikovanim organizmima.

2. Status i trendovi biodiverziteta

U Crnoj Gori se vrši ograničeni **monitoring** biodiverziteta¹⁵, u okviru Nacionalnog programa za monitoring životne sredine, od 2000. godine. Zbog ograničenih finansijskih sredstava za ovaj program, do sada prikupljeni podaci ne nude mogućnost za složene analize trendova o stanju indikativnih vrsta populacija, ili promjenama u odabranim staništima i cjelokupnom životnom okruženju.

Međutim, sumarni rezultati izvještaja koji su rezultat programa (predstavljani u Nacionalnim izvještajima o stanju životne sredine koje jednom godišnje usvaja Vlada) potvrdili su prethodne procjene iz stručne i naučne literature o ugroženosti mnogih komponenti biodiverziteta u Crnoj Gori. Rezultati dobijeni kroz program pokazuju da su vodeni ekosistemi i šume¹⁶, zatim urbane i poljoprivredne površine pod najvećim negativnim uticajima. Različiti ekosistemi su ugroženi u različitom obimu, zavisno od intenziteta antropogenih faktora. U tom smislu, najveći pritisak je na šumsku vegetaciju, zbog stalne eksploatacije tokom dugog vremenskog razdoblja. Obalni ekosistemi su takođe ugroženi, dok su prirodna priobalna staništa okupirali turistički objekti i urbani razvoj. Vodni ekosistemi su pod pritiskom različitih oblika zagađenja, što smanjuje njihovu produktivnost.

Moglo bi se zaključiti da prijetnje po biodiverzitet treba analizirati u sljedećem periodu, sa odgovarajućom pažnjom, kako bi se mogle predložiti djelotvorne mjere za očuvanje i unapređenje biodiverziteta, kroz njihovu integraciju u sektorske planove i strategije. Postojeći program monitoringa biodiverziteta mora biti proširen, složeniji i sa posebnim naglaskom na mrežu zaštićenih područja i predstojeću mrežu NATURA 2000. 2005. godine je takođe primijećeno da su ugroženi stepski ekosistemi (Zetsko-Bjelopavlička ravnica) i ekosistemi zaslanjenih područja (zaleđe Velike plaža u Ulcinju).

Rezultati Programa monitoringa biodiverziteta, takođe su dali značajne podatke za reviziju statusa zaštite mnogih vrsta, tako je nova lista zaštićenih vrsta usvojena u decembru 2006. godine (Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih i ugroženih vrsta flore i faune (Službeni list Crne Gore, br. 76/06). Vremenom se broj zaštićenih vrsta povećao, tako da je 1968. godine samo 6 vrsta biljaka¹⁷ stavljeno pod zaštitu, ali je 1982. godine 52 vrste biljaka i 314 vrsta životinja bilo pod zaštitom¹⁸. Nakon posljednje revizije, Rješenjem je zaštićeno 415 biljnih i 430 životinjskih vrsta.

3. Glavne prijetnje biodiverzitetu

Ugrožena staništa i ekosistemi

Iako za većinu vrsta i staništa¹⁹ nedostaju sveobuhvatni podaci o populaciji i promjenama u rasprostranjenosti, u stručnoj literaturi i službenim dokumentima postoji mnogo primjera ugroženosti i smanjenja biodiverziteta u Crnoj Gori.

a. Priobalna i morska područja - smatra se da su flora i fauna priobalne zone najugroženiji u Crnoj Gori. Ova regija je ugrožena nekontrolisanim turizmom i urbanim razvojem koji, zbog povećanog ispuštanja zagađenih i neprečišćenih otpadnih voda u more, ugrožava morski ekosistem, posebno u turističkim područjima kao što je Boko-kotorski zaliv. Najugroženija staništa na primorju su dine na Velikoj plaži u Ulcinju (koja ima jedinstvenu halofitu vegetaciju²⁰), kao i preostali ostaci šume skadarskog hrasta lužnjaka (*Quercus robur scutariensis*) u Štoju, u zaleđu Velike plaže i Ulcinja. Ptičja fauna na tim lokalitetima ugrožena je lovom.

b. Šumska staništa/ šumski ekosistemi - Šumski ekosistemi su takođe pretrpjeli velike promjene, posebno nakon II svjetskog rata kada je u periodu „industrijalizacije” sektora šumarstva posječena najkvalitetnija šuma, a gotovo svi najvrjedniji šumski kompleksi uništeni.

¹⁵ Zavod za zaštitu prirode Crne Gore

¹⁶ Do ovog zaključka došlo se prilikom sastavljanja liste prioriternih ekosistema za zaštitu (konsultovano 15 stručnjaka iz različitih sektora s)

¹⁷ *Daphne malyana* Blečić, *Dioscorea balcanica* Kosanin, *Ilex aquifolium* L., *Leontopodium alpinum* Kass, *Ramondia serbica* Panc and *Taxus baccata* L.

¹⁸ Uredba o zaštiti rijetkih, prorijeđenih, endemskih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta (“Službeni list Republike Crne Gore, br. 36/82)

¹⁹ Rezultat nedovoljne istraženosti i nedostatka kompleksnijeg sistema za monitoring biološke raznovrsnosti. Vidjeti prethodno poglavlje.

²⁰ Rijetke i ugrožene vrste na ovom lokalitetu su: *Cakile maritima*, *Xanthium italicu*, *Salsola kali*, *Euphorbia peplis*, *Euphorbia paralias*, *Polygonum maritimum*, *Atriplex hastate*, *Echinophora spinosa*, sea holly *Eryngium maritimum*, *Agropyrum junceum*, *Medicago marina*, *Inula crithmoides*, *Lagurus ovatus*, *Cuscuta* sp.

Nažalost, te velike promjene veličine i sastava šumskih staništa koje su nastupile u posljednjih 50 godina nijesu valjano dokumentovane, izuzimajući podatke o ukupnim količinama posječenog drveta. U periodu 1947-1951.godina, godišnje je sječeno oko 1.200.000 m³ drveta, da bi 70-tih godina ta količina smanjena na 900.000 m³ godišnje, a krajem 80-tih oko 800.000 m³/godišnje. Tokom 90-tih došlo je do daljeg smanjivanja posječenih količina drveta, ali je s druge strane došlo do pojave nelegalnih sječa, kao što je to bilo (1998 – 2000) u pograničnom području sa Kosovom. Sadašnji obim sječe šuma u Crnoj Gori se procjenjuje na oko 700.000 m³ godišnje.

c. *Vodena i močvarna staništa* - vodena staništa pate od eutrofikacije, posebno usljed zagađenja iz ljudskih naselja. Planovi za direktnu upotrebu bioloških resursa iz slatkovodnih ekosistema i planovi za njihovo isušivanje⁷⁵ predstavljaju značajnu opasnost za floru i faunu, posebno riblje populacije. Mnoge ptice močvarice u Crnoj Gori su takođe bile ugrožene lovom.

d. *Staništa suvih pašnjaka* – Suvi pašnjaci su danas u Crnoj Gori veoma rijetki i smatraju se najugroženijim staništem u Crnoj Gori, najviše usljed pretjerane ispaše ili pretvaranja u obradive površine za uzgoj voća ili vinogradarstvo, kao što je npr. veliki dio pašnjaka na Čemovskom polju pretvoren u vinograde i voćnjake.

Ugroženost agrobiodiverziteta

Razvoj, kao i ekonomski i tržišni pritisci u Crnoj Gori doveli su do erozije agrobiodiverziteta, uključujući i smanjenje populacija, nestajanje svih lokalnih pasmina i smanjenje genetske raznolikosti koja je dodatno ugrožena ukrštanjem sa drugim sortama i uvoznim pasminama.

Glavne prijetnje biodiverzitetu u Crnoj Gori

Na osnovu dostupnih podataka, utvrđeno je sljedećih 6 glavnih kategorija antropogenih prijetnji:

1. *Nekontrolisana urbanizacija i razvoj turizma* na prirodnim staništima, sa pratećim razvojem infrastrukture;
2. *Promjena načina korišćenja zemljišta*, posebno vezano za poljoprivredu i šumarstvo;
3. *Neodržno i protivzakonito korišćenje prirodnih dobara* (uključujući protivzakoniti lov, prekomjernu berbu, itd.);
4. *Zagađenje vode, zemljišta i vazduha* industrijskim i poljoprivrednim zagađivačima i komunalnim otpadom;
5. *Uvođenje stranih, invazivnih vrsta*²¹ predstavlja prijetnju koja je do sada bila slabo istražena, ali se brzo može očekivati da će dobiti veći značaj među prijetnjama po biodiverzitet.
6. *Uticao na klimatske promjene*, posebno uticaj toplih i hladnih perioda na šumska staništa²² na koja treba obratiti veću pažnju²³.

Kumulativni uticaj gore navedenih prijetnji na biodiverzitet je gubitak rijetkih ili ugroženih staništa i pripadajućih (često endemskih) vrsta, posebno na obali, kao i smanjenje funkcionalnosti i stabilnosti prirodnih ekosistema, naročito šumskih i vodnih ekosistema.

Glavni razlozi koji vode gubitku biodiverziteta

Postoji više osnovnih uzroka navedene ugroženosti biodiverziteta, a najznačajniji su:

Nizak politički prioritet zaštite životne sredine 1. - iako se zaštita životne sredine i očuvanje biodiverziteta i prirodnih dobara službeno ističu kao prioriteti u brojnim zvaničnim dokumentima (Deklaracija o ekološkoj državi, Prostorni Plan Crne Gore, Nacionalna Strategija održivog razvoja i dr) u praksi su oni nisko pozicionirani u političkom programu jer se kao prioritet posmatraju profitabilni privredni sektori, kao što su turizam, energetika, poljoprivreda i dr. Interesi "razvoja bez barijera" uglavnom su obrazloženi jakim finansijskim i investicionim argumentima koji su jači od ekoloških interesa, zakonom propisanih procedura i mjera koje se smatraju barijerom za takvu razvojnu politiku.

⁷⁵ Planovi za produbljivanje korita rijeke Bojane i regulaciju nivoa vode u Skadarskom jezeru.

²¹ Najrasprostranjenije vrste su *Robinia pseudoacacia*, *Ailanthus altissima*, a u urbanim područjima *Broussonetia papyrifera*. U moru *Caulerpe racemosa*.

²² Očekivane klimatske promjene u Crnoj Gori prema Procjeni uticaja Međuvladinog panela o klimatskim promjenama 4 (IPCC AR 4) kao i drugim izvorima do 2050: povećanje temperature za 1.8 – 2.2 °C; (ii) smanjenje padavina – između -6 % i – 14%, posebno ljeti (iii) porast ekstremnih klimatskih prirodnih pojava i (iv) povećanje nivoa mora za 18 – 22 cm.

²³ Prognoza klimatskih promjena data je u dokumentu MTLE i UNEP RAC / SPA: *Ranjivost i uticaj klimatskih promjena na morski i obalni biodiverzitet u Crnoj Gori*, Nacionalni pregled, autor V. Bušković (2008).

Jasno se mogu izdvojiti sektorske politike koje nijesu usmjerene na održivije oblike djelatnosti u tim sektorima. Tako npr. politika u sektoru turizma još uvijek nije u praksi dovoljno usmjerena na ekološki održivije ali skuplje oblike turizma sa manjim brojem gostiju.

Nizak nivo ograničenja i podsticaja koji se odnose na zaštitu biodiverziteta/ prirode - postojeći sistem zabrana i kazni za kršenje propisa vezanih za zaštitu prirode (počev od zagađenja do direktnog korišćenja bioloških resursa) je neefikasan i ne djeluje kao faktor kontrole i/ili ograničavanja djelatnosti. Kada se primjenjuje naplata tih kazni one se često smatraju dodatnim „porezom“ koji otežava obavljanje privrednih djelatnosti. Osim toga, postoji nedostatak podsticaja za investiranje u poboljšanje stanja prirodnih resursa, kako za privredne sektore (poljoprivreda, industrija, turizam) ali i za pojedince koji treba da pomijene svoju svijest i ponašanje

Demografske, društvene i ekonomske promjene koje utiču na biodiverzitet - značajne demografske promjene koje su se desile u toku protekle dvije decenije u regionu (raspad Jugoslavije, migracije izbjeglica i raseljenih lica) imale su za posljedicu promjene u distribuciji i sastavu (etničkom, društvenom, ekonomskom i dr.) stanovništva Crne Gore. S druge strane unutrašnje migracije stanovništva (iz sela u grad i sa sjevera u Podgorici u na crnogorsko primorje) su demografski promijenile posebno profil ruralnih naselja. Značajne su i promjene u starosnoj strukturi stanovništva što dodatno utiče na radne i shodno tome ekonomske potencijale crnogorske populacije. Sve to je imalo za posljedicu promjene u tradicionalnim oblicima korišćenja prirodnih resursa kao i tradicionalnog načina života, posebno u planinskim predjelima. Nepovoljni ekonomski uslovi su uticali na povećanje obima direktnog iskorišćavanja bioloških resursa. Laka pristupačnost bioloških resursa i neravnomjerna raspodjela dobiti od njihovog iskorišćavanja, povratno utiču na obim njihove eksploatacije i porast nezadovoljstva kod lokalnog stanovništva.

Istorijski gledano nema kontinuiteta u organizovanom učešću ključnih interesnih grupa u procesima donošenja odluka o korišćenju i upravljanju prirodnim resursima. Takođe, postojeći mehanizmi upravljanja zaštićenim područjima prirode ne zadovoljavaju osnovna prava i potrebe lokalnog stanovništva čiji je život vezan za korišćenje prirodnih resursa. Iako nijesu adekvatno organizovane te interesne grupe mijenjaju svoj odnos prema prirodnim resursima u javnom / državnom vlasništvu koju smatraju „ničijom“ svojinom koju treba „što bolje“ iskoristiti. S druge strane, opšta javnost koja se deklarativno zalaže za zaštitu životne sredine i zaštitu biodiverziteta ostavlja obavezu preduzimanja konkretnih aktivnosti „nekome drugome ko je za to nadležan“ i nerado prihvata angažovanje / učešće u organizovanim oblicima građanskog društva.

Postoji niz značajnih prepreka ili "barijera" za djelotvorno očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta u Crnoj Gori, od kojih su najvažnije: a. većina taksonomskih grupa je i dalje slabo istražena (vidi prethodna poglavlja), što utiče na kvalitet i efekte mjera za zaštitu biodiverziteta. Dosta informacija ostaje neobjavljeno ili, ako i se objave često budu javno nedostupne (interni izvještaji unutar institucija, rezultati istraživačkih projekata, magistarski i doktorski radovi, specijalistički radovi u publikacijama koje nijesu za širu javnu distribuciju). Ne postoje ni javno dostupne baze podataka o pojedinim taksonomskim grupama a nema ni "crvenih knjiga" o rijetkim i ugroženim vrstama. Postojeći Program monitoringa biodiverziteta ne obezbjeđuje dovoljno informacija o stanju, faktorima ugrožavanja i prijetnjama na biodiverzitet. S druge strane, period izolacije koji je pretrpjela naučna zajednica tokom 90-tih uticao je ne samo na obim saradnje sa srodnim institucijama iz inostranstva već i na njenu uključenost u šire (regionalne, globalne) inicijative vezane za biodiverzitet.

Relativno mali broj zaposlenih angažovan je do sada u oblasti zaštite prirode i biodiverziteta. Obično, samo jedan ili dva stručnjaka ili naučnika posjeduju znanja o određenoj biljnoj i životinjskoj grupi, a za neke taksonomske grupe ne postoje odgovarajući stručnjaci. U kombinaciji sa nedovoljnim izdvajanjem finansijskih sredstava iz državnog budžeta i bez finansijskog učešća privatnog sektora, to je glavni uzrok zbog čega se aktivnosti na očuvanju biodiverziteta (nadzor, naučni inventari i baze podataka, planovi upravljanja za zaštićena područja prirode, itd.) ne sprovode sa potrebnom efikasnošću, ili se uopšte ne sprovode. Osim nedostatka kapaciteta, veoma mali broj obrazovnih i istraživačkih institucija pruža specijalizovanu obuku značajnu za primjenu biološke zaštite i mjera očuvanja ili upravljanja, odnosno upravljačku praksu koja se odnosi na pojedine komponente biodiverziteta.

Slaba usklađenost zakonskih i međuinstitucionalnih odgovornosti c. - fragmentisana raspodjela odgovornosti i nizak nivo međuinstitucionalne koordinacije uzrokuju preklapanje

institucionalnih odgovornosti značajnih za očuvanje biodiverziteta i prirodnih resursa, kao i nedostatak efikasnosti u izvršavanju obaveza u pogledu zaštite, očuvanja i održivog korišćenja biodiverziteta. Pored toga, postoji i raskorak između postignutog nivoa usklađenosti zakonodavnog okvira za biodiverzitet sa stepenom društveno-ekonomske tranzicije / reforme bazirane na zahtjevima EU. Npr. planovi upravljanja zaštićenim područjima prirode zasnovani su na starim modelima upravljanja i nijesu izrađeni kroz participativni proces sa adekvatnim učešćem javnosti.

Nedostatak javne i političke svijesti o biodiverzitetu i nedostatak učešća javnosti u njegovoj zaštiti – nizak nivo svijesti o širokom spektru pitanja u vezi biodiverziteta i zaštite prirode se ogleda u različitim aspektima, kao što su neodgovarajuće odlaganje čvrstog otpada, nedostatak znanja o zaštićenim područjima, itd. Kampanje za podizanje javne svijesti o tim pitanjima su rijetke, obično vremenski ograničene i fokusirane na određena pitanja (na primjer, kampanje protiv izgradnje hidroelektrana na rijeci Tara). Uopšte govoreći, postoji slaba podrška javnosti inicijativama za zaštitu prirode (na primjer, nedostatak javne podrške za osnivanje Nacionalnog parka „Prokletije“), što dovodi do odvratanja javnosti i nedostatka političkog interesa i podrške. Stavljanje pod zaštitu novih zaštićenih područja se smatra „barijerom“ za lokalni privredni razvoj ruralnih područja čime se dodatno pojačava negativno raspoloženje opšteg javnog mnjenja.

Slabosti u sistemu upravljanja i određivanje zaštićenih područja prirode - slabosti postojećeg sistema upravljanja i utvrđivanja zaštićenih područja su prepreke koje utiču na efikasnost direktne *in-situ* zaštite biodiverziteta. Nizak nivo stručnih, operativnih i menadžerskih kapaciteta u postojećim zaštićenim područjima i nedostatak menadžera / organa upravljanja za sva zaštićena područja se odražava na ključne prirodne vrijednosti zbog kojih su ta područja prepoznata kao bitna za zaštitu.. Negativni trendovi u označavanju novih zaštićenih područja, posebno većih područja, zahtijevaju efikasnije modele za označavanje i upravljanje koji bi se mogli osigurati u procesu revizije statusa postojećih zaštićenih područja.

S obzirom na postojeći intenzitet prijetnji i razloge za zaštitu biološke i pejzažne raznovrsnosti Crne Gore, kao i napredak postignut u izradi Nacionalne strategije biodiverziteta i akcionog plana za period 2010-2015., utvrđeno je da Crna Gora ima veliko bogatstvo biološke i pejzažne raznovrsnosti, sa veoma visokim stepenom očuvanosti, posebno u okviru Srednje i Istočne Evrope, Balkana i Mediterana.

Kučki planinski masiv

4. Posljedice promjena po ljudsko zdravlje

Direktni odnosi između promjena u biodiverzitetu i ljudskog zdravlja nisu dovoljno ispitani u Crnoj Gori. Veći dio aktivnosti se odnosi na ispitivanje negativnih posljedica zagađenja iz industrijskih postrojenja na ribe i ostale vodene organizme, a zatim po ljudsko zdravlje, kao što je bio slučaj ispitivanja posljedica zagađenja koje izaziva Kombinat aluminijuma iz Podgorice (u daljem tekstu: KAP), direktno, na ljude u blizini KAP-a, i posredno, preko populacije riba u Skadarskom jezeru i rijeci Morači kao prijemnika zagađenja iz KAP-a.

Biodiverzitet Crne Gore je ekonomski važan resurs. Crnogorske, široko rasporostranjene, šume²⁴ obezbjeđuju ekonomski vrijednu drvenu građu i predstavljaju vrijedan ekosistem. A tu su i različiti sisari, ptice, ribe, mekušci, zatim biljke i gljive koje se beru kao sportska aktivnost ili radi komercijalne trgovine. Turizam je jak ekonomski pokretač, tako da rastuća turistička infrastruktura brzo preuzima obalu Crne Gore. Sa druge strane, ukupni doprinos biodiverziteta nacionalnoj privredi Crne Gore a shodno tome i životnom standardu ljudi nikada nisu bili istraženi, tako da nedostaju osnovne informacije.

Kao što je poznato, ljudi imaju koristi od mnoštva biodiverzitetskih resursa i ekoloških procesa unutar ekosistema koji dovode do širokog ranga roba i usluga pod nazivom „usluge ekosistema“. Kreće se u rasponu od relativno jednostavne, kao što su zaprašivanje usjeva, goriva iz biomase i obezbjeđivanja drvene građe, do vrlo složenih, kao što su održavanje plodnosti tla, odstranjivanje otpada ili regulacija klime⁵³. U krajnjoj liniji, kompletan ljudski život zavisi od usluga ekosistema pa i osnovne potrebe kao što su čisti vazduh, čista voda i proizvodnja hrane.

Do sada nije bilo značajnog istraživanja usluga ekosistema u Crnoj Gori, odnosa između biodiverziteta i usluga ekosistema (što je važno za upravljanje prirodnim resursima i njihovim uslugama), ili, kritički, integrisanog pristupa određivanju njihove vrijednosti (ekonomski ili na drugi način), osim nekih preliminarnih i nepotpunih procjena mogućnosti za ostvarivanje prihoda od turizma zasnovanog na prirodi, i to na odabranim lokalitetima, kao što je Nacionalni park „Durmitor“.

Ekonomska vrijednost usluga ekosistema može biti veoma velika⁵⁴, i nekoliko međunarodnih organizacija za očuvanje prirode, kao što su IUCN i UNEP, zalažu se za korišćenje tržišta i plaćanje usluga koje pruža ekosistem, kako bi se osiguralo da korisnici plaćaju za usluge, a da oni koji pružaju usluge dobiju nadoknadu, čime se stvara podsticaj za nastavak pružanja usluga i zaštitu ekosistema. Pošto se sa ovim pristupom još uvijek nije pokušalo u Crnoj Gori (npr. troškovi zaštite rječnih slivova od održavanja šumskih područja nisu u potpunosti uračunati u trošak snabdijevanja vodom za piće koja potiče iz rječnih slivova). Osim toga, svijest o istinskim vrijednostima i kritičnoj važnosti usluga ekosistema za dobrobit, zdravlje i život ljudi je slabo prisutna u Crnoj Gori, kako u javnosti, tako i među onima koji donose odluke vezane za razvoj i korišćenje usluga ekosistema.

Kao rezultat toga, troškovi prava korišćenja usluga ekosistema od strane javnog i privatnog sektora su potcijenjeni ili nisu uzeti u obzir za planove razvoja. To se posebno odnosi na crnogorsku obalu gdje su u posljednje vrijeme urbanizacija i razvoj turizma ne samo potpuno uništili područja prirodnih staništa, već su doveli do gubitka usluga ekosistema koje pružaju ta prirodna područja, kao što su zaštita od erozije, klizišta i poplava lokalnom vegetacijom. Osim toga, gubitak prirodnih staništa i vrsta je smanjio buduće „opcije vrijednosti“ (vrijednosti ekosistema koje će se, moguće, koristiti u budućnosti) usluga ekosistema kao što su biljne vrste još nepredviđenih farmaceutskih vrijednosti.

²⁴ Šume su važne za regulisanje klime, formiranje tla, prečišćavanje otpada, rekreaciju i kulturne vrijednosti. Jedna recenzirana međunarodna studija (Constanza, et al, 1997) procjenjuje da usluge koje pruža ekosistem umjerene šume iznose 302 USD/ha godišnje (1994 USD), što je sa inflacijom 433 USD/hektaru godišnje (2008 USD). Za oko **743.000 hektara šuma** u Crnoj Gori **to iznosi oko 320 miliona dolara USD godišnje** za usluge ekosistema. (Izvor: USAID, 2010: Analiza bioraznolikosti Update, svibanj 2010. Autori: Pat Foster Turley, Alicia Grimes i Majda Sedej)

⁵³ Milenijumskom procjenom ekosistema (2005) usluge ekosistema grupisane su u četiri široke kategorije: prateće usluge, kao što kruženje hranjivih materija, proizvodnja kisika, formiranje tla, oprašivanje, kontrola štetočina i bolesti, koje podupiru sve ostale „uslužne“ kategorije; pružanje usluge, kao što su hrana, vlakna, gorivo, voda, preteče farmaceutskih proizvoda; regulisanje usluga, kao što su regulacija klime, sekvencijacija ugljika, prečišćavanje vode i zaštita od poplava; i kulturne usluge, uključujući obrazovanje, rekreaciju, duhovne i estetske vrijednosti.

⁵⁴ Na primjer, nedavna državna studija Komisije EU o socijalnim i ekonomskim aspektima biološke raznovrsnosti u Republici Irskoj odredila je vrijednost biološke raznovrsnosti za privredu u iznosu od najmanje 2,6 milijarde eura godišnje – vidjeti http://www.npws.ie/en/media/Media_6432_en.pdf

Borove šume oko Ridskog jezera

II. SADAŠNJI STATUS STRATEGIJE BIOVERZITETA SA AKCIONIM PLANOM

Vlada Crne Gore je 29. jula 2010. godine usvojila Nacionalnu strategiju biodiverziteta sa akcionim planom za period 2010 – 2015. (u daljem tekstu: NSBAP), koja je dostupna na crnogorskom jeziku na web stranici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine (<http://www.mse.gov.me/vijesti/98617/Vlada-Crne-Gore-usvojila-Nacionalnu-strategiju-biodiverziteta-sa-akcionim-planom-za-period-od-2010-2015-godine.html>). Prije zvaničnog usvajanja od strane Vlade, dokument NSBAP je koristilo Ministarstvo uređenje prostora i zaštite životne sredine i druge institucije koje se bave zaštitom prirode/ biodiverziteta, i kao izvor informacija i planski dokument. Nakon što je službeno usvojena, NSBAP se koristila za pripremu ovog dokumenta, zajedno sa drugim nacionalnim (vidjeti PRILOG II) i međunarodnim izvorima, kao što su Konvencija o biodiverzitetu (CBD), NSBAP pregled smjernica (Dodatku Odluke VIII/8), CBD COP Odluka IX/8, CBD moduli za obuku serija B o NSBAP, sažeti izvještaj o biodiverzitetu regionalne i pod-regionalne radionice na temu NSBAP, Globalni pogled na biodiverzitet, 2010 Indikatori partnerstva u biodiverzitetu, web stranice TEEBe, Časopis „Science“, FNR - RIO, BIP i dr.

Pregled NSBAP-a

NSBAP Crne Gore je osnovni dokument važan za zaštitu, očuvanje i upravljanje biodiverzitetom, definisanje dugoročnih ciljeva i aktivnosti za očuvanje biodiverziteta, zajedno sa planiranim ukupnim privrednim, društvenim i kulturnim razvojem Crne Gore.

Kao ugovorna strana Konvencije o biodiverzitetu - CBD (od 3. Juna 2006. godine), Crna Gora je obuhvatila tri osnovna cilja Konvencije o biodiverzitetu u NSBAP-u, ali je odabrala prva dva (1. Očuvanje biodiverziteta i 2. Održivo korišćenje njenih komponenti) kao prioritete za preduzimanje radnji u narednih 5 godina (period za koji je donesena NSBAP).

NSBAP je pripremljena na bazi Državne studije koja je rađena u dvije faze. U prvoj fazi je tim stručnjaka, koji je koordinirao šef tima, prikupljao podatke o biodiverzitetu od novembra 2007. do februara 2008. U ovoj fazi prikupljeni su i analizirani osnovni podaci o različitosti vrsta i ekosistema, vrijednosti i korišćenju biodiverziteta, prijetnjama i uzrocima, tekućim mjerama očuvanja biodiverziteta, i međusektorskim pitanjima. To je rezultiralo privremenom „Studijom biodiverziteta Crne Gore“ Rezime je predstavljen na IX CBD Konferenciji strana u Bonu, Njemačka, u maju 2008. godine. Studiju biodiverziteta su razmotrili domaći i međunarodni stručnjaci i UNDP, kada je utvrđeno koji podaci²⁵ nedostaju za izradu konačne „Državne studije biodiverziteta Crne Gore“, koja je završena u oktobru 2008. Pomenuta studija daje pregled i analizu postojećeg stanja biodiverziteta u zemlji, antropogenih i drugih prijetnji po biodiverzitet i njihovih uzroka, obima trenutne zaštite i srodnih faktora kao što su politika, pravni, ekonomski, institucionalni, naučni, obrazovni i informativni okviri, te interakcije i odnosi između biodiverziteta i lokalnih i nacionalnih zainteresovanih strana.

Na osnovu dokumenata CBD-ja i preporučenih smjernica za njenu izradu, NSBAP Crne Gore sadrži **osnovne principe i ciljeve** (opšte / dugoročne i operativne ciljeve), pregled **stanja i trendove** biodiverziteta, procijenjene **glavne prijetnje** po biodiverzitet, pregled **statusa mjera za očuvanje bioraznovrsnosti *in situ* i *ex situ*, njegovo (održivo) korišćenje i međusektorska pitanja**. Sve je to bio logičan osnov za formulisanje **5-godišnjeg** Akcionog plana (za period 2010 - 2015.) koji sadrži 54 mjere i aktivnosti organizovane u sedam tema koje odgovaraju prethodno utvrđenim izazovima, a koji zahtijevaju preduzimanje odgovarajućih mjera i aktivnosti.

Napredak u sprovođenju i djelotvornost NSBAP

Imajući u vidu činjenicu da je Crna Gora usvojila NSBAP (29. jula 2010.godine) za vrijeme njegove izrade, u ovaj Izvještaj uključene su posljednje ažurirane informacije NSBAP-a o aspektima sprovođenja strategije, kao i ključne diskusije sa sastanaka komisija Vlade i glavne sjednice Vlade. To je posebno važno za očekivanja i zahtjeve sektora šumarstva (Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede) sa jedne strane, ali, takođe, i za utvrđivanje odgovarajućih pokazatelja za praćenje uspjeha i ukupne efikasnosti NSBAP-a.

²⁵Ključne oblasti su: informacije o stanju ekosistema, prijetnje i korijen uzroka gubitka bioraznovrsnosti, uticaj politike i regulatornih okvira mehanizama na biološku raznovrsnost, uticaj trenda procjena, prioritarna područja u kojim je potrebna izgradnja kapaciteta i trenutno dostupni instrumenti za ublažavanje pritiska na biodiverzitet.

S obzirom na činjenicu da je Strategija tek usvojena, napredak u sprovođenju i njena efikasnost nisu analizirani u procesu pripreme Četvrtog nacionalnog izvještaja Crne Gore o primjeni Konvencije o biodiverzitetu.

Doprinos sprovođenju NSBAP-a shodno tematskim radnim programima CBD-ija i pitanjima koja se odnose na međusektorsku saradnju

Adekvatnost postojećeg Akcionog plana NSBAP-a u odnosu na tematske radne programe CBD-ja i pitanjima koja se odnose na međusektorsku saradnju ocijenjena je za vrijeme izrade i dostavljanja mišljenja o NBSAP-u od strane različitih institucija i pojedinaca tokom 3 serije javnih rasprava, uključujući ocjenu njene relevantnosti vezano za obradu utvrđenih prijetnji po biodiverzitet. Potvrđeno je oboje i adekvatnost i relevantnost Akcionog plana NSBAP pa su analize njegovog doprinosa Programu rada o zaštićenim područjima i Globalnoj strategiji za zaštitu biljaka dati kao Prilozi III. 1., III. 2. i III. 3. (vidjeti str. 55 – 68).

III. SEKTORSKA I MEĐUSEKTORSKA INTEGRACIJA U OČUVANJU BIODIVERZITETA

Tokom vremena su se dogodile značajne promjene u aktivnostima koje se odnose na zaštitu prirode, a koje su uglavnom u skladu sa obavezama koje je Crna Gora preuzela prilikom pristupanja Konvenciji o biodiverzitetu. Te promjene nisu učinjene isključivo u sektoru zaštite prirode/ biodiverziteta već i u drugim ekonomskim sektorima vezanim za biodiverzitet/ biološke resurse. Procijenjeno je da je najvažnija *Nacionalna strategija održivog razvoja* (u daljem tekstu: NSOR).

Sa jedne strane to potvrđuje impresivna lista glavnih strateških dokumenata (vidjeti Prilog II. 3, str. 43), dok, sa druge strane, prepoznate prijetnje i prepreke opovrgavaju njihovu efikasnost.

Primjer integracije pitanja koja se tiču životne sredine u ekonomski sektor je Strategija razvoja turizma do 2020²⁶ (www.mt.gov.me). Turizam se vidi kao jedan od glavnih razvojnih pravaca Crne Gore, gdje biodiverzitet igra važnu ulogu. Strategija razvoja turizma definiše kao cilj stvaranje održivog, visokokvalitetnog i svestranog turističkog proizvoda koji će omogućiti prihod i rast broja turista.²⁷ Nadalje, ovo će omogućiti stvaranje novih radnih mjesta i bolji životni standard. Naglasak se daje na održivosti, što je od vitalne važnosti za sektor turizma, jer Crna Gora treba da zasniva turističku ponudu na ekskluzivnosti prirodnih i kulturnih atrakcija, te različitim turističkim aktivnostima koje podrazumijevaju prirodni ambijent i svestranost istorijske i kulturne baštine koja je skoncentrisana na malom prostoru. U kontekstu ideje Crne Gore kao ekološke države, Strategija razvoja turizma je promovisanje razvoja turističke djelatnosti orjentisane prema prirodi, kao što su: posmatranje ptica, foto-safari, biciklizam, planinarenje i rafting, pa čak i „filmski turizam“.²⁸ Trenutno, mogućnost za posmatranje ptica nudi Skadarsko jezero, Ulcinjska solana i Ada Bojana, kao i Tivatska solana za ptice močvarice, te planinski Nacionalni parkovi „Durmitor“ i „Biogradska gora“ za ptice grabljivice i šumske ptice. Slične mogućnosti pruža Projekat planinskih i biciklističkih staza²⁹, što je primjer održive valorizacije resursa u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore. Takođe, turizam zasnovan na prirodi u nacionalnim parkovima bilježi stalni porast broja gostiju i prihoda od prodaje ulaznica za nacionalne parkove. U periodu januar 2010 – septembar 2010., broj posjetilaca nacionalnih parkova iznosio je 114.856, što čini prihod Javnog preduzeća za nacionalne parkove (JPNP) u visini od 281.781,6 eura. U pogledu kvaliteta i standarda usluga u nacionalnim parkovima, „eko lodž“ koncept se promovise kao odgovarajući oblik za razvoj ekoturizma. Održivi razvoj u sektoru turizma, takođe je podržan NSOR kroz definisanje „Održivosti u turizmu“³⁰.

Vezano za institucionalizaciju međusektorske integracije, *Savjet za održivi razvoj* je vršio ulogu koordinatora u proteklih 7 godina, ali se u zadnje vrijeme ovaj Savjet nije često sastajao³¹, čak je i Vlada pružila svoju tehničku pomoć (Kancelarija za održivi razvoj).

Mada su procedure za Stratešku procjenu životne sredine (SEA) i Procjenu uticaja na životnu sredinu (EIA) usvojene kroz nacionalno zakonodavstvo 1996. (EIA) i 2008. (SEA) godine, nije obezbijeđeno njihovo puno sprovođenje u svim sektorima. Ovaj problem je jasno identifikovan u NSBAP-u, tako da je predloženo više mjera i aktivnosti za sprovođenje navedenih procedura, posebno u sektorima: šumarstva, vodoprivrede i poljoprivrede, kao i potreba za boljom integracijom zahtjeva za zaštitu biodiverziteta u sektorima ekonomskog razvoja (vidjeti mjere Akcionog plana NSBAP br. 25, 30, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49 date u PRILOGU III.3, str. 65 - 70)

²⁶ Strategija je usvojena u decembru 2008.

²⁷ Početna tačka za budući razvoj turizma je održivi kvalitetni turizam uz dva glavna cilja: 1) poboljšanje životnog standarda za građane i 2) razvoj održivosti. Faktor održivosti nije važan samo sa ekološkog i socijalnog aspekta. Njegovi principi štite sve elemente u turizmu, a slogan „Divlja ljepota“ postaje ključni element turističke ponude. Na taj način, prioriteti održivosti utiču na mnoge sektore. Zahtijevaju efikasnu infrastrukturu, a Vlada je to shvatila i realizuje potrebna ulaganja u toj oblasti. Održivost se temelji na opšte odgovornom odnosu prema zaštiti životne sredine, a time i "divljim" odlagalištima otpada u prirodi, ilegalnom lovu ptica u zaštićenim područjima, bespravnoj sječi koja nije u skladu s planom i programom nacionalnih parkova, što mora biti potpuno eliminisano.

²⁸ Crna Gora kao mjesto za naučne i popularne filmove, npr. na Skadarskom jezeru.

²⁹ Ovaj projekat uključuje sljedeće aktivnosti: vodeće pješačke i biciklističke staze su identifikovane i dokumentovane, više od 1000 km planinski staza je obilježeno, počela je implementacija standarda „noćenje i biciklo“ (pilot projekat od 20 smještajnih jedinica); novi koncept za stvaranje mjesta za odmor duž staza; stvoreni uslovi za obuku i licenciranje planinskih vodiča; jedinstvena signalizacija; objavljena knjiga sa 1700 km staza; bolje opremljena planinarska služba za spašavanje; poboljšanje ljudskog potencijala; nova panoramska karta za internet sa nekoliko vodećih staza; promotivne karte su dobile novu tehničku osnovu i GIS – elektronska karta sa planinskim stazama.

³⁰ Održivost u turizmu definisana je u NSOR-u kao razvoj koji (1) poštuje ekonomske, ekološke i socijalne principe koji su u uzajamnoj ravnoteži; (2) ne iscrpljuje prirodne resurse, već ih koristi u mjeri koja će osigurati njihovu raspoloživost za buduće generacije, (3) štiti kulturnu raznovrsnost i identitet, a istovremeno podstiče sklad u društvu; (4) takođe, pruža zadovoljstvo turistima.

³¹ Posljednji sastanak Savjeta održan je 9. aprila 2010.

Integracija međusektorskih interesa u cilju održivog korišćenja biodiverziteta

Zaštita i očuvanje svih prirodnih vrijednosti Crne Gore garantovana je Ustavom i važećim zakonodavstvom (vidjeti Prilog II.1, str. 37 - 39). Okvir za očuvanje biodiverziteta, opšte i posebne odredbe i mjere, navedene su u Zakonu o zaštiti prirode (2008), koji takođe predviđa integraciju očuvanja biološke raznovrsnosti i održivo korišćenje biološke i pejzažne raznovrsnosti u druge sektore. To indirektno podržavaju razni međunarodni sporazumi gdje je Crna Gora ugovorna strana (vidjeti Prilog II.2, str. 41).

Kao što je gore navedeno, o integraciji pitanja koja se tiču zaštite biodiverziteta u sektore privrednog razvoja kroz održivo korišćenje raspravljalo se u različitim (sektorskim) strateškim dokumentima, ali, na žalost, loše se sprovodi. Ovo je takođe navedeno u poglavljima 5. i 6. NSBAP-a.

Šumski put u Dragišnici

IV. PROCJENA NAPRETKA U POSTIZANJU CILJEVA ZAŠTITE BIODIVERZITETA DO 2010. SA STRATEŠKIM PLANOM

Procjena napretka u postizanju ciljeva zaštite biodiverziteta do 2010. godine

Kao što je istaknuto u Poglavlju II (str. 21 do 22), NSBAP je upravo usvojena, tako da napredak u njenom sprovođenju i efikasnosti nisu analizirani za tako kratko vrijeme. Sa druge strane, NSBAP razmatra ciljeve očuvanja biodiverziteta do 2010. godine i Strateški plan sa aspekta planiranih aktivnosti iz Akcionog plana (vidjeti Priloge III.2 i III.3, od strane 59 - 68., kao i pregled mjera i aktivnosti u vezi očuvanja biodiverziteta u relevantnim sektorima dat u poglavlju III str. 23).

U svrhu procjene ukupnog (opšteg) napretka u postizanju ciljeva očuvanja biodiverziteta do 2010. godine, kao obavezni dio ovog Izvještaja, do sada su u Crnoj Gori postignuti sljedeći rezultati:

Glavni ciljevi i podciljevi	Napredak u dostizanju cilja (ključne radnje, rezultati i ukupna procjena napretka)
Zaštita komponenti biodiverziteta	
<i>Glavni cilj 1. Promovisati očuvanje biodiverziteta ekosistema, staništa i biomase</i>	
Ciljevi	Nacionalne aktivnosti/ postignuti rezultati/ ukupna procjena
Cilj 1.1: Efikasna zaštita najmanje 10% svakog ekološkog regiona u svijetu.	Površine zaštićenih područja (nacionalno označena) povećane sa 7.872% (2006/2007) na 9.047% u 2009/2010. Najvažniji je novoosnovani Nacionalni park "Prokletije" (16.038 hektara) koji posebno uključuje planinske i šumske ekosisteme. Ovo je, takođe, u skladu sa ciljem br. 3 NSOR-a (2007).
Cilj 1.2: Zaštićena područja od posebne važnosti za biodiverzitet	EMERALD mreža lokaliteta sa vrstama i staništima iz Rezolucije 4 i Rezolucije 6 Bernske konvencije utvrđena je 2008. godine. 32 EMERALD lokaliteta pokrivaju 18,45% (254,931 ha) državne teritorije. Takođe, utvrđeni su IBA i IPA lokaliteti, a razmatra se i jedan novi potencijalni Ramsar lokalitet (Tivatska solana) za upis na Ramsar listu. U saradnji sa MZZSKMRI-om ³² , MUPZZS priprema Plan upravljanja ostrvom Katić - prvim zaštićenim morskim područjem. Zabrana ribolova se redovno primjenjuje na Skadarskom jezeru (mart-jun) kao važna aktivnost za upravljanje biološkim dobrima jezera. Takođe, puna zabrana lova se primjenjuje na Skadarskom jezeru od 2000. godine.
<i>Glavni cilj 2. Promovisanje očuvanja raznolvrnosti vrsta</i>	
Cilj 2.1: Vratiti, održavati, odnosno smanjiti opadanje populacija vrsta odabranih taksonomskih grupa	Gnijezdilišta - plutajući splavovi su postavljeni za bezbjedno gniježđenje kudravog nesita (<i>Pelecanus crispus</i>) na Skadarskom jezeru.
Cilj 2.2: Poboľšan status ugroženih vrsta.	Postoji nedavno objavljen podatak o povećanju populacije divokoza <i>Rupicapra Rupicapra</i> na planini Durmitor, gdje je, do sada, praćenjem ove populacije izbrojano 17 jedinki životinja. Takođe, dobijene su informacije ³³ o prisutnosti medvjeda <i>Ursus arctos</i> na Durmitoru - Pivi pa je započeto praćenje.
<i>Glavni cilj 3. Promovisanje zaštite genetske raznovrsnosti</i>	
Cilj 3.1: Genetska raznovrsnost usjeva, stoke, vrsta drveća sa kojih se beru plodovi, riba i divljih životinja, i drugih vrijednih zaštićenih vrsta, a takođe sačuvati i autohtono i lokalno znanje.	Određena genetska raznovrsnost usjeva i ugroženih vrsta je osigurana u botaničkim baštama i zbirkama komercijalno važnih vrsta usjeva i plodova, kao što je navedeno u Prilogu III, III. 1., cilj br. 8, str. 56 i cilj br. 9, str. 57.

³² Ministarstvo životne sredine, kopna i mora Republike Italije (MZZSKMRI)

³³ ref. Ćeda Ivanovic, Muzej prirodne istorije

Promovisanje održivog korišćenja	
<i>Glavni cilj 4. Promvisanje održivog korišćenja i potrošnje</i>	
Cilj 4.1: Proizvodi zasnovani na biodiverzitetu, dobijeni iz izvora sa kojima se održivo upravlja, i proizvodni reoni sa kojima se upravlja u skladu sa principom očuvanja biodiverziteta.	Usvojen Pravilnik o organskoj poljoprivredi , uspostavljeno tijelo za sertifikaciju, a tekuća proizvodnja je pod nadzorom Ministarstva nadležnog za poljoprivredu. Program za razvoj organske poljoprivredne proizvodnje je u toku, od 2009., kada je registrovano 88 proizvođača organskih proizvoda (34 pojedinačnih i 54 grupnih certifikata).
Cilj 4.2. Smanjena neodrživa potrošnja bioloških resursa ili uticaja neodržive potrošnje na biološku raznovrsnost.	Berba šumskih ne-drvnih proizvoda zakonski regulisana u skladu sa Zakonom o šumarstvu, aktivnosti kontrolišu Uprava za šume i Inspekcija za šumarstvo.
Cilj 4.3: Ni jedna vrsta divlje flore ili faune nije ugrožena međunarodnom trgovinom.	Nema više slučajeva krijumčarenja ptica iz Crne Gore u Italiju kao predmeta ilegalne trgovine, takođe, smanjen "lovni turizam" (koji se organizuje za strane lovce) i ograničen na određena obalna lovna područja.
Identifikovanje prijetnji po biodiverzitet	
<i>Glavni cilj 5. Smanjeni pritisci usljed gubitka staništa, promjene korišćenja zemljišta i degradacije, i neodrživog korišćenja vode.</i>	
Cilj 5.1. Smanjena stopa gubitka i degradacije prirodnih staništa.	Trend, odnosno tačnost stope gubitka i uništenih prirodnih staništa do sada nije mogla biti procijenjena, čak je Corinne karta zemljinog pokrivača rađena tokom dva perioda (i) 1990-2000. i (ii) 2000–2006.
<i>Glavni cilj 6. Kontrola prijetnji od stranih invazivnih vrsta</i>	
Cilj 6.1. Kontrolisani putevi potencijalnih stranih invazivnih vrsta.	Uvedene su metode za eliminisanje invazivnih stranih vrsta koje potiču iz balastnih voda , prečišćavanjem tih voda sa brodova. Obezbjedeći odgovarajući propisi u važnim sektorima (zaštita prirode, ribarstvo, poljoprivreda i lov) kojim se regulišu/vrši nadzor nad putevima za glavne potencijalne strane invazivne vrste.
Cilj 6. 2. Doneseni planovi upravljanja za glavne strane vrste koje ugrožavaju ekosisteme, staništa ili vrste.	Nije bilo posebnih planova za kontrolu/ eliminisanje glavnih stranih vrsta koje ugrožavaju ekosisteme, staništa ili vrste, ali je inventar tih vrsta predložen u Akcionom planu NSBAP (mjera br. 9)
<i>Glavni cilj 7. Identifikovanje i rješavanje izazova za biološku raznovrsnost od klimatskih promjena i zagađenja</i>	
Cilj 7.1. Očuvati i poboljšati otpornost komponenti biodiverziteta za prilagođavanje klimatskim promjenama.	Kao posljedica klimatskih promjena, u teritorijalnim vodama registrovane nove vrste riba : (i) Uskrsni atlantski migranat: (<i>Spheroides cutaneus</i> Gunther 1870) i (ii) lesepsijski migranat, poznata pod engleskim nazivom „Bluespitted cornetfish” (<i>Cistulartia comersonii</i> Rüppel 1836)
Cilj 7.2. Smanjenje zagađenja i njegovog uticaja na biodiverzitet.	U proteklih 10 godina urađeni su projekti za nove ili sanaciju postojećih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) u gradovima i većim mjestima, kao i u malim selima u NP "Skadarsko jezero" ³⁴ . Te aktivnosti se tretiraju izadom SEA (Strateška procjena uticaja na životnu sredinu) i EIA(Procjena uticaja na životnu sredinu) koja obuhvata uklanjanje /smanjivanje zagađenja iz novih izvora.
Održavanje dobara i usluga biodiverziteta za podrške ljudskom blagostanju	
<i>Glavni cilj 8. Održavanje kapaciteta ekosistema za pružanje dobara i usluga i podršku sredstvima za održavanje</i>	
Cilj 8.1. Očuvati kapacitet ekosistema za pružanje dobara i usluga.	Nije bilo posebnih aktivnosti u vezi održavanja usluga ekosistema po sebi, ali su sektori vršili komplementarne djelatnosti, kao što su: organska proizvodnja u poljoprivredi, postupak za nadzor ubiranja šumskih proizvoda koji nisu drvena građa, kao i planovi za upravljanje prirodnim dobrima (vodni resursi, šume, divljač i divlje životinje). Sistem procjene uticaja na životnu sredinu uključuje očuvanje kapaciteta ekosistema za

³⁴PPOV su izgrađena za naselja Virpazar and Rijeka Crnojevića. Pripreme za izgradnju PPOV u selu Vranjina su u toku (Pojekat GEF/Svjetske banke za integralno upravljanje ekosistemom za Skadarsko jezero)

	isporuku dobara i usluga. Menadžeri zaštićenih područja (nacionalni parkovi i sl.) osiguravaju mjere i radnje za održavanje usluga ekosistema, u skladu sa svojim planovima upravljanja. JP "Morsko dobro", javno preduzeće za upravljanje priobalnim područjima, osigurava mjere za očuvanje kapaciteta morskih/ obalnih ekosistema i staništa (nadzor, zaštitne ograde za Tivatsku solanu - obalno zaštićeno područje i sl.).
Cilj 8.2. Očuvati biološka dobra koja podržavaju održivo življenje, bezbjednost domaće hrane i zaštitu zdravlja, posebno za siromašne ljude.	Tradicionalno, biodiverzitet koristi se kao hrana i lijek , ali u Crnoj Gori nema lokalnih zajednica čije održavanje zavisi isključivo od kapaciteta ekosistema.
Zaštita tradicionalnog znanja, inovacija i prakse	
<i>Glavni cilj 9 Očuvati socio-kulturnu raznovrsnost autohtonih i lokalnih zajednica</i>	
Cilj 9.1. Zaštita tradicionalnog znanja, inovacija i prakse.	Planira se podrška nacionalnoj jezičnoj raznovrsnosti štampanjem knjige sa imenima biljaka u Crnoj Gori (rad profesora Vukića Pulevića).
Cilj 9.2. Zaštita prava autohtonih i lokalnih zajednica nad njihovim tradicionalnim znanjem, uključujući njihovo pravo na učešće u dobiti.	Ustav Crne Gore i njen zakonodavni sistem osiguravaju pravo lokalnih zajednica (uključujući manjine) na predstavljanje tradicionalnog znanja, vještina i običaja, uključujući one koji se odnose na biodiverzitet.
Osigurati poštenu i pravednu raspodjelu dobiti od korišćenja genetskih resursa	
<i>Glavni cilj 10. Osigurati poštenu i pravedanu raspodjelu dobiti od korišćenja genetskih resursa</i>	
Cilj 10.1. Sav pristup genetskim resursima je u skladu sa Konvencijom o biodiverzitetu i njenim relevantnim odredbama.	Do sada nisu preduzimate posebne aktivnosti.
Cilj 10.2. Poštena i pravedna podjela dobiti od komercijalnog i drugog korišćenja genetskih resursa sa državama koje pružaju takve resurse, u skladu sa Konvencijom o biodiverzitetu i njenim relevantnim odredbama.	Do sada nisu preduzimate posebne aktivnosti.
Osigurati pružanje odgovarajućih sredstava	
<i>Glavni cilj 11: Strane su unaprijedile finansijski, ljudski, naučni, tehnički i tehnološki kapacitet za sprovođenje Konvencije</i>	
Cilj 11.1. Nova i dodatna finansijska sredstva prenesena zemljama u razvoju koje su Ugovorne strane Konvencije, kako bi se se omogućilo efikasno sprovođenje njihovih obaveza u skladu sa Konvencijom, član 20.	Do sada nisu preduzimate posebne aktivnosti.
Cilj 11.2. Prenos tehnologije zemljama u razvoju koje su Ugovorne strane Konvencije, kako bi se se omogućilo efikasno sprovođenje njihovih obaveza u skladu sa Konvencijom, član 20 stav 4.	Do sada nisu preduzimate posebne aktivnosti.

Fenomen „plaknja“ gljive samokres

Procjena napretka u dostizanju svrhe i ciljeva Strateškog plana Konvencije

Procjena napretka u ispunjavanju uloge Konvencije u očuvanju biodiverziteta utvrđene Strateškim planom posebno je razmotrena u NSBAP sa aspekta aktivnosti planiranih Akcionim planom (vidjeti priloge III.2 i III.3 str. 59 do 68, kao i pregled i mjera / aktivnosti u vezi očuvanja biološke raznovrsnosti u relevantnim sektorima dat u poglavlju III str. 23).

Ipak, ukupni (opšti) napredak u ostvarivanju ciljeva očuvanja biodiverziteta iz Strateškog plana prikazan je u sljedećoj tabeli:

Glavni ciljevi i ciljevi	Napredak u dostizanju svrhe i ciljeva Strateškog plana Konvencije (ključne radnje, rezultati i ukupna procjena napretka)
Ciljevi	Nacionalne radnje / Postignuti rezultati/ Ukupna procjena
<i>Cilj 1. Konvencija ispunjava svoju vodeću ulogu vezanu za pitanja međunarodnog biodiverziteta</i>	
Cilj 1.1: Konvencija donosi program rada za globalni biodiverzitet	Odredbe navedene u Konvenciji su razmotrene u NBSAP-u i djelimično unijete u odgovarajuće zakonske propise . Doprinos Crne Gore međunarodnim procesima vezanim za Konvenciju osiguraće se sprovođenjem NSBAP.
Cilj 1.2: Konvencija promovise saradnju svih relevantnih međunarodnih instrumenata i procesa radi unapređenja koherentnosti politike.	
1.3.: Ostali međunarodni procesi aktivno podržavaju sprovođenje Konvencije, na način predviđen njihovim zakonskim okvirima.	
1.4.: Široka implementacija Kartagenskog protokola o biološkoj sigurnosti.	Imanovane nacionalne fokalne tačke za Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti ³⁵ i Mehanizam za razmjenu podataka i koordinaciju za biološku sigurnost ³⁶
1.5.: Pitanja biodiverziteta uključena u relevantne sektorske i međusektorske planove, programe i politiku na regionalnom i globalnom nivou.	Integracija pitanja koja se odnose na zaštitu biodiverziteta u sektorske i međusektorske planove, programe i strategije na nivou države obrađena je u poglavlju III (str. 23) i rezimirana u okviru Cilja 3. 3. (str. 30).
1.6.: Strane sarađuju na sprovođenju Konvencije, na regionalnom i podregionalnom nivou.	Crna Gora je Ugovorna strana svih relevantnih međunarodnih i regionalnih konvencija, protokola i sporazuma (vidjeti Popis međunarodnih ugovora relevantnih za očuvanje biološke raznovrsnosti gdje je Crna Gora ugovorna strana, Prilog II.2, str 41). Sa druge strane, kao zemlja u procesu pristupanja EU, Crna Gora učestvuje u uključivanju nacionalnog sistema zaštite prirode u sistem zaštite prirode EU. Država takođe sarađuje u regionalnim i podregionalnim inicijativama vezanim za biodiverzitet, poput Inicijative zemalja Dinarskog luka, i učestvuje u inicijativi Predanost velikoj pobjedi (Konferencija strana potpisnica Konvencije o biodiverzitetu COP 9, Bon).
<i>Glavni cilj 2. Strane su unaprijedile finansijski, ljudski, naučni, tehnički i tehnološki kapacitet za sprovođenje Konvencije.</i>	
Cilj 2.1: Sve strane imaju odgovarajući kapacitet za sprovođenje prioriternih aktivnosti definisanih Nacionalnom strategijom o biodiverzitetu i Akcionim planovima.	Značajan napredak u poboljšanju institucionalnih i individualnih kapaciteta (Zavod za zaštitu prirode, MUPZZS...) za buduće sprovođenje NSBAP-a postignut je u procesu izrade Državne studije i NSBAP.

³⁵ Dr Milosav Anđelić, Pomoćnik ministra za šumarstvo, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

³⁶ Dr Nataša Mirecki, Zavod za biotehniku

<u>Glavni ciljevi i ciljevi</u>	<u>Napredak u dostizanju svrhe i ciljeva Strateškog plana Konvencije (ključne radnje, rezultati i ukupna procjena napretka)</u>
Cilj 2.2: Države članice Konvencije, zemlje u razvoju, posebno najmanje razvijene i male zemlje u razvoju, kao i druge Strane čija privreda je u tranziciji, imaju na raspolaganju dovoljno sredstava da sprovedu tri cilja Konvencije.	U skladu sa mogućnostima, obezbijedena su finansijska sredstva u Državnom budžetu i budžetima lokalnih samouprava za sprovođenje aktivnosti koje su u skladu sa ciljevima Konvencije. Dio ovih aktivnosti finansira se iz prihoda nacionalnih parkova i JP Morsko dobro, dok su donacije i krediti od međunarodnih finansijskih i drugih institucija pomogli u realizaciji projekata koji su u skladu sa međunarodnim standardima, kompatibilnim sa tri cilja Konvencije.
Cilj 2.3: Države članice Konvencije, zemlje u razvoju, posebno najmanje razvijene i male zemlje u razvoju, kao i druge Strane čija privreda je u tranziciji, imaju na raspolaganju dovoljno sredstava da sprovedu Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti.	Organ državne uprave nadležan za GMO (Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede) unaprijedilo je svoje kapacitete vezane za ljudske resurse i zaposlilo nove službenike u odgovornim inspeksijskim službama.
Cilj 2.4: Sve države članice Konvencije imaju odgovarajući kapacitet za sprovođenje Kartagenskog protokola o biološkoj sigurnosti.	Vidjeti dostignuto pod tačkom 2.3.
Cilj 2.5: Tehnička i naučna saradnja značajno doprinose izgradnji kapaciteta	Napredak u postizanju bolje tehničke i naučne saradnje omogućen je putem međunarodnih projekata u oblasti zaštite prirode (vidi Prilog II. 5, str 49 - 53), kao i sljedeća 2 projekta koji se odnose na agrobiodiverzitet: (i) Mreža SEED, koju vodi švedska vlada, a usmjerena je na uspostavljanje mreže za proučavanje i očuvanje agrobioverziteta u Jugoistočnoj Evropi, i (ii) projekat norveške vlade „Prepoznavanje i očuvanja životinjskih genetskih resursa u Jugoistočnoj Evropi“.
<i>Glavni cilj 3. Nacionalne strategije i Akcioni planovi o biodiverzitetu i integracija biodiverziteta u relevantnim sektorima poslužili su kao koristan okvir za sprovođenje ciljeva Konvencije</i>	
Cilj 3.1: Svaka Strana ima važeće nacionalne strategije, planove i programe kojim se obezbjeđuje nacionalni okvir za sprovođenje tri cilja Konvencije i određivanje jasnih nacionalnih prioriteta.	NSBAP je usvojena tek prije mjesec dana, obezbijeđen je nacionalni okvir za sprovođenje ciljeva Konvencije, uključujući nacionalne prioritete (vidjeti PRILOG III. 3, str. 65 – 68).
Cilj 3.2: Svaka Strana potpisnica Kartagenskog protokola o biološkoj sigurnosti ima operativni regulatorni okvir za sprovođenje Protokola.	Zakon o genetski modifikovanim organizmima usvojen je 2008. godine, dok se donošenje podzakonskih akata planira do 2012. godine, u skladu sa harmonizacijom sa zakonodavstvom EU.
Cilj 3.3: Pitanja koja se tiču biodiverziteta uključena su u odgovarajuće nacionalne sektorske i međusektorske planove, programe i politike.	Kao što je navedeno u poglavlju III (str. 23), postignuta je integracija pitanja koja se odnose na biodiverzitet u sektorske i međusektorske planove, programe i strategije (i) kroz sprovođenje procedura Strateške procjene životne sredine i Procjene uticaja na životnu sredinu (SEA/EIA), i (ii) kroz strateške / planske dokumente kao što su NSOR (popis mjera vezano za međusektorsku integraciju dat je u prilogu III.3, str. 65-68). Isto tako, u proteklih 7 godina međusektorsku koordinaciju je obezbjeđivao Savjet za održivi razvoj.
Cilj 3.4: Aktivno se sprovode nacionalni prioriteta i akcioni planovi u oblasti biodiverziteta, kao sredstvo za postizanje sprovođenja Konvencije na nacionalnom nivou, i kao značajan doprinos globalnom programu rada za biodiverzitet.	Sprovođenje većine projekata (vidjeti Prilog II.6) je, u stvari, aktivno sprovođenje akcionih planova predviđenih NSBAP-om, sa ciljem dostizanja ciljeva Konvencije.

Glavni ciljevi i ciljevi	Napredak u dostizanju svrhe i ciljeva Strateškog plana Konvencije (ključne radnje, rezultati i ukupna procjena napretka)
<i>Glavni cilj 4. Bolje razumijevanje važnosti biodiverziteta i Konvencije, što je dovelo do šireg angažovanja čitavog društva u njenom sprovođenju</i>	
Cilj 4.1: Sve Strane sprovode komunikacionu i obrazovnu strategiju, kao i strategiju podizanja javne svijesti i promovisanja učešća javnosti u podršci Konvenciji.	Komunikaciona strategija za promovisanje NBSAP i kampanja za podizanje svijesti javnosti o biodiverzitetu predviđena je Akcionim planom NSBAP-a (mjera br. 15). Učešće javnosti je osigurano kao obaveza kroz javne rasprave - diskusije o zakonima, propisima i strateško-planskoj dokumentaciji iz svih relevantnih sektora, procedurama EIA i SEA i postupcima za uspostavljanje novih zaštićenih područja. Publikacije o zaštiti morskog/obalnog biodiverziteta objavljuju ³⁷ se na godišnjem nivou od 2007. godine, uz široku distribuciju u zemlji.
Cilj 4.2: Svaka Strana potpisnica Kartagenskog protokola o biološkoj sigurnosti promoviše i olakšava podizanje javne svijesti, edukaciju i učešće u podršci Protokolu.	Do sada nisu preduzimane posebne aktivnosti.
Cilj 4.3: Autohtone i lokalne zajednice su efikasno uključene u sprovođenje i procese Konvencije, na regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.	Lokalne zajednice učestvuju u procesima i procedurama koji su pojašnjeni u okviru Cilja 4. 1.
Cilj 4.4: Ključni činoci i zainteresovane strane, uključujući privatni sektor, su partneri u sprovođenju Konvencije i uključuju pitanja koja se tiču biodiverziteta u svoje odgovarajuće sektorske i međusektorske planove, programe i politike.	Do sada nisu preduzimane posebne aktivnosti.

³⁷ JP "Morsko dobro"

PRILOZI

PRILOG I**PODACI O PODNOSIOCU IZVJEŠTAJA I IZRADI NACIONALNOG IZVJEŠTAJA****PRILOG I.1****PODACI O PODNOSIOCU IZVJEŠTAJA**

Ugovorna strana	Crna Gora
NACIONALNA FOKALNA TAČKA	
Puni naziv institucije	Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine
Ime, prezime i funkcija kontakt osobe	Milena Kapa, viši savjetnik, fokalna tačka za CBD
Poštanska adresa	Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, Rimski Trg 45, PC Vektra. 20000 Podgorica, Crna Gora
Telefon	+382 20 482176
Faks	+382 20 234131
Email	milena.kapa@gov.me
Potpis	
KONTAKT OSOBA ZA NACIONALNI IZVJEŠTAJ (UKOLIKO SE RAZLIKUJE OD GORE NAVEDENE)	
Puni naziv institucije	Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine
Ime, prezime i funkcija kontakt osobe	Zoran Tomić, generalni sekretar Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine
Poštanska adresa	Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, Rimski Trg 45, PC Vektra. 20000 Podgorica, Montenegro
Telefon	+382 20 482113
Faks	+382 20 234131
Email	zoran.tomic@gov.me
Potpis	
PODNOŠENJE	
Potpis službenog lica odgovornog za podnošenje Nacionalnog izvještaja	Zoran Tomić, sekretar Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine
Datum podnošenja	05. oktobar 2010.

PRILOG I.2

IZRADA ČETVRTOG NACIONALNOG IZVJEŠTAJA

Četvrti nacionalni izvještaj o primjeni Konvencije o biodiverzitetu Crne Gore pripremljen je kroz kratak konsultativni proces koji je vodilo Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine Crne Gore i njegova fokalna tačka za Konvenciju o biodiverzitetu, *Milena Kapa*, u periodu jul-septembar 2010. godina. U tom procesu učestvovali su predstavnici nadležnih državnih organa (poljoprivreda, šumarstvo, vodoprivreda, energija, turizam, uređenje prostora, zdravstvo, obrazovanje itd.), organizovani u Radnu grupu koja je razmatrala različite verzije dokumenta, koje je pripremio angažovani stručnjak *Vasilije Bušković*, magistar biologije (Zavod za zaštitu prirode). Članovi Radne grupe su: *Dalibor Milošević*, savjetnik u Sektoru za puteve Ministarstva pomorstva, saobraćaja i telekomunikacija; *Milena Lukić*, savjetnik u Sektoru za energetiku Ministarstva ekonomije; *Jelena Rabrenović*, nezavisni savjetnik u Ministarstvu turizma; *Aleksandar Stijovic*, savjetnik u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; *Ana Jovetić*, savjetnik u Sektoru za uređenje prostora Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine; i *Azra Haverić*, pripravnik u Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine. Nakon davanja saglasnosti od strane članova Radne grupe, Izvještaj je odobrio sekretar Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, *Zoran Tomić*.

PRILOG II

OSTALI IZVORI PODATAKA

PRILOG.II.1. POPIS OSNOVNIH PROPISA

A. USTAVNE ODREDBE I DEKLARACIJA

- Ustav Crne Gore (Sl.list CG, br.1 /07);
- Deklaracija o ekološkoj državi Crnoj Gori („Službeni list“ RCG, br.39/91);

B. PROPISI VEZANI ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE

Opšti propisi

Zakon o životnoj sredini („Službeni list“ RCG, br. 48/08);
Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Službeni list“ RCG, br. 80/05);
Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Službeni list“ RCG, br. 80/05);
Zakon o upravljanju otpadom („Službeni list“ RCG, br. 78/08);
Zakon o hemikalijama („Službeni list“ CG br. 07/11);
Uredba o procjeni uticaja zahvata na životnu sredinu („Službeni list“ RCG, br. 14/97);
Pravilnik o sadržaju procjene uticaja zahvata na životnu sredinu („Službeni list“ RCG, br. 21/97);
Uredba o zaštiti od buke („Službeni list“ RCG, br. 24/95);
Zakon o inspekcijском nadzoru („Službeni list“ RCG, br. 50/1992);

2. Zaštita prirode

Zakon o zaštiti prirode („Službeni list“ CG, br. 51/08);
Zakon o nacionalnim parkovima („Službeni list“ CG, br. 56/09)
Rješenje o zaštiti rijetkih, prorijeđenih, endemskih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta (Službeni list RCG, br. 56/06);
Pravilnik o vrstama i kriterijima za određivanje tipova staništa, načinu izrade karte staništa, načinu praćenja i sadržaju godišnjeg izvještaja o prijetnji staništima, mjerama zaštite i očuvanju stanišnih tipova („Službeni list“ CG, br. 80/08);
Pravilnik o bližem sadržaju i načinu vođenja registra zaštićenih prirodnih dobara ("Sl. list Crne Gore", br. 79/09)
Pravilnik o bližim uslovima koje mora da ispunjava upravljač zaštićenog prirodnog dobra ("Sl. list Crne Gore", br. 35/10)
Pravilnik o bližem sadržaju godišnjeg programa monitoringa stanja očuvanosti prirode i uslovima koje mora da ispunjava pravno lice koje vrši monitoring("Sl. list Crne Gore", br. 35/10)
Pravilnik o načinu izrade i procjene rizika za unošenje stranih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva ("Sl. list Crne Gore", br. 46/10)
Pravilnik o bližim uslovima koje mora da ispunjava pravno i fizičko lice za čuvanje privremeno oduzetih zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva ("Sl. list Crne Gore", br. 46/10)

C. POSEBNI PROPISI OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU BIODIVERZITETA

1. Vode, zemljište i šume

Zakon o vodama („Službeni list RCG“, br. 16/95, 2/07);
Uredba o klasifikaciji i kategorizaciji voda („Službeni list RCG“ br. 14/96, 19/96, 15/97);
Program sistematskog ispitivanja količine i kvaliteta površinskih i podzemnih voda („Službeni list RCG“, br. 33/97);
Pravilnik o kvalitetu otpadnih voda i načinu ispuštanja u javnu kanalizaciju i prirodni recipijent („Službeni list RCG“, br. 10/97);
Program sistematskog ispitivanja kvaliteta vode na vodozahvatima (zona sanitarne zaštite) i javnim kupalištima 1996. („Službeni list RCG“, br. 22/96);
Pravilnik o načinu ispitivanja kvantitativnih i kvalitativnih promjena voda („Službeni list RCG“, br. 19/82)

Pravilnik o bližem sadržaju i načinu vođenja vodne knjige i katastra površinskih i podzemnih voda, korisnika i zagađivača, bujica, erozivnih područja i vodoprivrednih objekata i postrojenja („Službeni list RCG“, br. 5/96, 19/96);
Pravilnik o postupku utvrđivanja i kontrole klasifikovanih rezervi podzemnih voda („Službeni list SRCG“, br. 7/84);
Pravilnik o sadržaju tehničke dokumentacije potrebne izdavanje saglasnosti vodoprivredne saglasnosti i vodoprivredne dozvole („Službeni list RCG“, br. 4/96);
Pravilnik o načinu mjerenja i osmatranja promjena kvaliteta morske vode za kupanje i rekreaciju („Službeni list RCG“, br. 9/91);
Zakon o rudarstvu („Službeni list RCG“, br. 28/93);
Odluka o načinu i uslovima za dodjelu koncesija („Službeni list RCG“, br. 56/93);
Zakon o geološkim istraživanjima („Službeni list RCG“, br. 28/93, 42/94);
Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Službeni list RCG“, br. 15/92, 59/92);
Pravilnik o dozvoljenim količinama opasnih i štetnih materija u zemljištu i metodama za njihovo ispitivanje („Službeni list RCG“, br. 18/97);
Zakon o šumama („Službeni list“ SRCG, br. 17/80, 22/80, 19/86, 5/90, 10/90 i „Službeni list RCG“, br. 21/91, 11/93, 6/94);
Pravilnik o izradi, načinu vođenja i dostavljanja podataka katastra šuma („Službeni list SRCG“, br. 1/82);
Pravilnik o izradi opšte i posebne šumskoprivredne osnove („Službeni list SRCG“, br. 1/98, 20/87);
Uputstvo za izradu godišnjeg plana gazdovanja šumama („Službeni list SRCG 26/81);
Pravilnik o doznaci i sječi stabala, premjeru i žigosanju drveta („Službeni list SRCG“, br. 27/81);
Uredba o utvrđivanju Programa zaštite i unapređivanja šuma za 1997. godinu („Službeni list RCG“, br. 39/97);
Zakon o maslinarstvu („Službeni list RCG“, br. 55/03);
Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu sakupljanja i korišćenja nezaštićenih biljnih vrsta („Službeni list RCG“, br. 64/03);

2. Biljni i životinjski svijet

Zakon o zaštiti bilja od bolesti i štetočina („Službeni list RCG“, br. 4/92, 59/92);
Zakon o vještačkom đubrivu („Službeni list SRCG“, br. 40/75, 45/75 i „Službeni list RCG“, br. 39/92);
Pravilnik o načinu podnošenja izvještaja i podacima o pojavi i mjerama preduzetim na sprečavanju i iskorjenjivanju biljnih bolesti i štetočina („Službeni list SRCG“, br. 16/80);
Zakon o sjemenu i sadnom materijalu („Službeni list RCG“, br. 39/92, 59/92);
Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja („Službeni list RCG“, br. 39/92, 59/92);
Uputstvo o postupku za izdavanje potvrda i načinu vođenja evidencije o zdravstvenom stanju životinja („Službeni list SRCG“, br. 4/74);
Pravilnik o veterinarskim i sanitarnim uslovima za izgradnju i opremanje objekata za uzgoj i čuvanje životinja („Službeni list SRCG“, br. 4/74);

3. Lov i ribolov

Zakon o lovu („Službeni list SRCG“, br. 15/80, 36/83, 39/89 i „Službeni list RCG“, br. 46/91, 59/92);
Pravilnik o izradi lovno-privredne osnove („Službeni list SRCG“, br. 26/81);
Naredba o lovostaju zaštićenih vrsta divljači („Službeni list SRCG“, br. 32/80);
Zakon o morskome ribarstvu („Službeni list RCG“, br. 26/92, 59/92);
Naredba o zabrani lova i stavljanja u promet riblje mlađi, nedoraslih riba i drugih morskih životinja („Službeni list RCG“, br. 16/93);
Pravilnik o građevinsko-tehničkoj osnovi, veličini mreža, načinu korišćenja i namjeni posebnih vrsta mreža i drugih sredstava za komercijalni i sportski ribolov, vađenje školjki, koralna, spužvi i morske trave („Službeni list RCG“, br. 53/92);
Pravilnik o utvrđivanju linije gdje voda prelazi u bočatu vodu u rijekama koje se ulivaju u more i utvrđivanje granica ribljih rezervi („Službeni list RCG“, br. 53/92);
Pravilnik o načinu vođenja i formama registra riba, saglasnosti za komercijalni ribolov i dozvolu za sportski ribolov na moru („Službeni list RCG“, br. 53/92);
Zakon o slatkovodnom ribarstvu („Službeni list SRCG“, br. 39/76, 51/76, 34/88 i „Službeni list RCG“, br. 4/92);
Naredba o ribolovnim zabranama, ograničenjima i mjerama za zaštitu ribljeg fonda („Službeni list RCG“, br. 53/92, 9/93, 9/94, 20/94, 17/95, 24/96, 12/97);

Odluka o zabrani ribolova u vodama Nacionalnog parka Biogradska gora i Nacionalnog Parka Durmitor („Službeni list RCG”, br. 18/96);

Odluka o zabrani ribolova u određenom ribolovnom području - Skadarsko jezero („Službeni list SRCG”, br. 25/87);

4. Uređenje prostora i izgradnja

Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list CG”, br. 51/08);

Odluka o izmjenama i dopunama Prostornog plana Republike Crne Gore do 2000. godine; – integralni tekst Prostornog plana Republike Crne Gore do 2000. godine („Službeni list RCG”, br. 17/97);

Zakon o regionalnom Prostornom planu „Južni Jadran“ („Službeni list SRCG”, br. 18/69, 26/71);

Prostorni plan posebne namjene za Nacionalni park Durmitor („Službeni list RCG”, br. 20/97);

Prostorni plan posebne namjene za Nacionalni park Lovćen („Službeni list RCG”, br. 19/97);

Odluka o početku izrade Prostornog plana posebne namjene za Nacionalni park Biogradska gora („Službeni list RCG”, br. 47/92);

Odluka o početku izrade Prostornog plana posebne namjene za Nacionalni park Biogradska gora Skadarsko jezero („Službeni list RCG”, br. 47/92);

Odluka o početku izrade Prostornog plana posebne namjene za područje Morskog dobra („Službeni list RCG”, br. 16/97);

Zakon o izgradnji objekata („Službeni list RCG”, br. 55/2000);

Zakon o rekonstrukciji starih gradova pogođenih zemljotresom iz 1979. godine („Službeni list SRCG”, br. 19/86);

Zakon o građevinskom zemljištu („Službeni list RCG”, br. 28/80, 12/86);

Zakon o određivanju građevinskog zemljišta u gradovima i naseljima gradskog karaktera („Službeni list SRCG”, br. 18/86, 12/73, 9/74, 17/74, 5/75, 21/75);

Zakon o komunalnim djelatnostima („Službeni list CG”, br. 12/95);

Zakon o pogrebnim djelatnostima, uređenju i održavanju groblja („Službeni list SRCG”, br. 28/84);

Zakon o putevima („Službeni list SRCG”, br. 38/89, 37/90, 13/91 i „Službeni list RCG”, br. 56/92);

Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi („Službeni list SRCG”, br. 19/78, 8/79, 19/87, 22/90);

Zakon o željeznici („Službeni list SRCG”, br. 39/89, 13/91);

Zakon o eksproprijaciji („Službeni list SRCG”, br. 20/81, 10/90);

D. KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO

Krivični zakonik Republike Crne Gore („Službeni list RCG”, br. 42/93, 14/94, 27/94).

PRILOG II

POPIS MEĐUNARODNIH SPORAZUMA RELEVANTNIH ZA OČUVANJE BIOLOŠKE RAZNOVRSNOSTI GDJE JE CRNA GORA UGOVORNA STRANA

Redni broj:	Naziv multilateralnog sporazuma na crnogorskom jeziku	Naziv multilateralnog sporazuma na engleskom jeziku	Status:	Objavljena u službenom listu
1.	Konvencija o biološkoj raznovrsnosti	Convention on Biological Diversity	ratifikovana/preuzeta sukcesijom	Sl.list SRJ- Međunarodni ugovori, br.11/01-28
2.	Kartagena Protokol o biološkoj raznovrsnosti	Cartagena Protocol on Convention on Biological Diversity	ratifikovana/preuzeta sukcesijom	Sl. List SCG- Međunarodni ugovori, br. 16/05-40
3.	Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska Konvencija)	Convention on Migratory Species - CMS	ratifikovana/preuzeta sukcesijom	Sl.list CG – Međunarodni ugovori, br.06/08-147
4.	Konvencija o zaštiti evropskih divljači i prirodnih staništa (Bernska Konvencija)	Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention)	ratifikovana/ u toku deponovanje instrumenta o ratifikaciji	Sl.list CG br.7, od 8. decembra 2008. godine
5.	Konvencija o vlažnim područjima (Ramsar Konvencija)	Ramsar Convention on Wetlands	ratifikovana/ preuzeta sukcesijom	Sl. list SFRJ,br.09/77- 675
6.	Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (UNESCO)	Convention Concerning the Protection of the World Cultural Heritage	ratifikovana/preuzeta sukcesijom	Sl.list SFRJ, br.56/74-1771
7.	Evropska Konvencija o predjelima	European Landscape Convention	ratifikovana	Sl.list .006/08- 135
8.	Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje flore i faune (CITES Konvencija)	Convention of International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES Convention)	ratifikovana/preuzeta sukcesijom	Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 11/01-3
9.	Konvencija Ujedinjenih Nacija o borbi protiv dezertifikacije u zemljama sa teškom sušom i/ili dezertifikacijom, posebno u Africi	United Nations Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa	ratifikovana	Sl. List RCG, br. 17/07-12
10.	Konvencija o zaštiti morske sredine i priobalnog područja Sredozemlja (Barselonska konvencija)	Convention for the Protection Of The Mediterranean Sea Against Pollution(Barcelona Convention)	ratifikovana	Sl list RCG,br. 64/07
11.	Protokol o područjima pod posebnom zaštitom i biodiverzitetu Sredozemlja	The Protocol concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean	ratifikovan	Sl list RCG,br. 64/07

PRILOG II

3. POPIS GLAVNIH STRATEŠKIH DOKUMENATA

Naziv dokumenta na engleskom jeziku	Naziv dokumenta na crnogorskom jeziku	Dostupan na/ u:
Kategorija: politika i strategije		
Sektor: Biodiverzitet i održivi razvoj		
National Biodiversity Strategy and Action Plan for period 2010 – 2015 (prevedena na engleski jezik)	Nacionalna Strategija biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2010 – 2015 (posljednja verzija na crnogorskom jeziku datira od 29. jula 2010.)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mse.gov.me/vijesti/98617/Vlada-Crne-Gore-usvojila-Nacionalnu-strategiju-biodiverziteta-sa-akcionim-planom-za-period-od-2010-2015-godine.html Dodati link
National strategy of sustainable development of Montenegro (prevod na engleski jezik)	Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore (konačna verzija na crnogorskom jeziku od januara 2007., dostupna u formi *.pdf)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mse.gov.me/en/strategy?alphabet=lat Na engleskom https://www.kor.gov.me/eng
Development Directions of Montenegro as an Ecological State (kratka verzija dokumenta prevedena je na engleski jezik)	Pravci razvoja crne Gore kao ekoloske drzave. Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku je velika. Konačnu verziju je usvojila Vlada Crne Gore u martu 2001.	This document is not available at internet
Sektor: Otpadne vode		
Wastewater Feasibility Study Coastal Region – Montenegro Final Report, Volume I - Main Report (prevod na engleski jezik dostupan kao *.doc, iz februara 2004.)	Master plan odvodjenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje, Završni tehnički izveštaj - Glavni izveštaj (konačna verzija iz februara 2004. na crnogorskom jeziku dostupna kao *.doc)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mse.gov.me/en/strategy?alphabet=lat
Sewerage and Wastewater Strategic Master plan	Nacrt Strateškog	Verzija dokumenta na

(Central and Northern Region) Montenegro – nacrt (prevod na engleski dostupan kao *.doc fajl, verzija novembar 2004/januar 2005.)	Masterplana za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (Srbija i Crna Gora) (Nacrt verzija dokumenta iz novembra 2004/ januar 2005. Na crnogorskom dostupna kao *.doc)	crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mse.gov.me/en/industry?alphabet=lat
Sektor: Otpad		
Republic-Level Waste Strategic Master Plan (verzija iz novembra 2004. na engleskom jeziku dostupna kao *.doc file)	Strateški master plan za upravljanje otpadom na republičkom nivou (verzija iz novembra 2004. na crnogorskom jeziku dostupna kao *.doc)	Dokumenti nijesu dostupni na internetu
Sektor: Uređenje prostora		
Spatial plan of Montenegro until 2020 (prevod na engleski dostupan kao *.pdf file, verzija iz marta 2008.)	Prostorni plan Crne Gore do 2020 godine (konačna verzija dokumenta iz marta 2008. je na crnogorskom jeziku, dostupna kao *.pdf)	Obije verzije dokumenata dostupne su na web stranici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine (http://www.mse.gov.me/en/industry?alphabet=lat)
Spatial plan for special purposes Coastal Zone (prevod na engleski dostupan kao *.pdf file, verzija 2007.)	Prostorni plan područja posebne namjene za morsko dobro (konačnu verziju dokumenta na crnogorskom jeziku je usvojila Skupština Crne Gore u martu 2008. Na internetu je dostupna od 2007, kao *.pdf file)	Obije verzije dokumenata dostupne su na web stranici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine (http://www.mse.gov.me/en/industry?alphabet=lat)
Revision of Spatial plan for special purposes for national parks: -Biogradska gora -Durmitor -Loćen	Revizija Prostornog plana posebne namjene za sljedeće nacionalne parkove: -Biogradska gora -Durmitor -Loćen *Revizija u toku	

Spatial plan for special purposes for national park Prokletije	Prostornog plana posebne namjene za NP prokletije *u toku izrada Programskog zadatka	
Sektor: Turizam		
Strategy for Development of Tourism in Montenegro until 2020	Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020 (konačnu verziju dokumenta na crnogorskom jeziku je usvojila Vlada u novembru 2008. Na internetu je dostupna kao *.pdf file na www.mt.gov.me	Verzije dokumenta na engleskom i crnogorskom jeziku dostupne na www.mt.gov.me . Engleska verzija nije objavljena, još uvijek...
Strategy for Development of Human Resources in Sector Tourism in Montenegro	Strategija razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma u Crnoj Gori (nacrt verzije dokumenta samo na crnogorskom jeziku , od novembra 2006. kao *.doc file dostupan je na www.mt.gov.me	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.mt.gov.me . Nema engleske verzije dokumenta.
Sektor: Šumarstvo		
National Forest and Forest Land Administration Policy	Strategija razvoja proizvodnje hranje i ruralnih područja, 2006.	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://analytica.me/files/Strategija%20razvoja%20proizvodnje%20hrane%20i%20ruralnih%20podrucja.pdf
Sektor: Poljoprivreda		
Food Production and Rural Development Strategy, 2006.	Nije dostavljena verzija dokumenta na crnogorskom jeziku.	Ovaj dokumenat nije dostupan na internetu
Sektor: Saobraćaj		
Transport Development Strategy of Montenegro (još uvijek nije prevedena na engleski jezik)	Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore (posljednja verzija na crnogorskom jeziku)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na

		http:// www.minsaob.gov.me
Strategy development and maintenance of state roads (još uvijek nije prevedena na engleski jezik)	Strategija razvoja i održavanja državnih puteva (posljednja verzija na crnogorskom jeziku)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http:// www.minsaob.gov.me
Sektor: Energetika		
Programme for Energy database development in Montenegro	Strategija razvoja energetske baze podataka u Crnoj Gori (elektronska verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.energetska-efikasnost.me/dokumenti.php?id=0)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.energetska-efikasnost.me/dokumenti.php?id=0 . Nema engleske verzije dokumenta.
Strategy for development of Energy sector in Montenegro	Strategija razvoja energetike u Crnoj Gori do 2025. (elektronska verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.minekon.gov.me/files/1202471746)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.minekon.gov.me/files/1202471746 . Nema engleske verzije dokumenta.
Energy efficiency Strategy	Strategija energetske efikasnosti (elektronska verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.energetska-efikasnost.me/dokumenti.php?id=0)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.energetska-efikasnost.me/dokumenti.php?id=0 . Nema engleske verzije dokumneta.
Energy Policy of Montenegro	Energetska politika Crne Gore (elektronska verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.energetska-efikasnost.me/dokumenti.php?id=0)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.energetska-efikasnost.me/dokumenti.php?id=0 . Nema engleske verzije dokumenta.
Sektor: Zdravlje i socijalna zaštita		
Master Plan for Development of the Health	Master plan razvoja zdravstva Crne Gore	

(system) in Montenegro for the period 2005 2010	<p>za period 2005 – 2010 (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku na http://www.mzdravlja.gov.me/en/ministry?alphabet=lat . Takođe, postoji Strategija razvoja sistema zdravstvene zaštite u Crnoj Gori iz 2003. (dostupna kao *.doc file na crnogorskom jeziku na http://www.mzdravlja.gov.me/en/ministry?alphabet=lat</p>	
National Strategy for Medicine Waste Management (update of the Republic-Level Waste Strategic Master Plan)	<p>Nacionalana Strategija o upravljanju medicinskim otpadom (inovirani i dopunjeni tekst Strateškog master plana za upravljanje čvrstim otpadom u dijelu koji se odnosi na medicinski otpad) (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku na http://www.mzdravlja.gov.me/en/ministry?alphabet=lat</p>	
Sektor: Obrazovanje		
Strategy of citizens rights and citizens education (2007 – 2012)	<p>Strategija građanskog prava i građanskog obrazovanja (2007-2012)</p>	<p>Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mpin.gov.me/en/ministry?alphabet=lat . Nema engleske verzije dokumenta.</p>
Strategy for inclusive education (since 2008)	<p>Strategija inkluzivnog obrazovanja (2008)</p>	<p>Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mpin.gov.me/en/ministry?alphabet=lat . Nema engleske verzije dokumenta.</p>
Action plan for integration of Sustainable	<p>Akcioni plan</p>	<p>Verzija dokumenta na</p>

development in the Education system for the period 2007 -2009	Integracije održivog razvoja u obrazovni sistem za period 2007-2009.godine	crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mpin.gov.me/en/ministry?alphabet=lat . Nema engleske verzije dokumenta.
Strategic plan of reforms of the Education system for the period 2005 -2009	Strateski plan reforme obrazovanja za period 2005-2009	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na http://www.mpin.gov.me/en/ministry?alphabet=lat . Nema engleske verzije dokumenta.
Sektor: Ekonomski razvoj, ekonomija i finansije		
Law on Budget for 2010	Zakon o budzetu za 2009 (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.gov.me . Nema engleske verzije dokumenta.
Economy Policy of Montenegro for 2010	Ekonomska politika Crne Gore za 2009 godinu (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.gov.me . Nema engleske verzije dokumenta.
Decree on the Plan for Privatization for 2010	Odluka o planu privatizacije za 2009 (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.gov.me . Nema engleske verzije dokumenta.
National Program for Integration (NPI) to EU for the period 2008 -2012	Nacionalni program za integraciju Crne Gore u EU (NPI) za period 2008 – 2012 (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.gov.me .
Strategy for regional Development of Montenegro (since mart 2005)	Strategija regionalnog razvoja Crne Gore (iz marta 2005.) (dokumenat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.gov.me . Nema engleske verzije dokumenta.
Communication strategy for Integration of Montenegro to EU (since 2007)	Komunikaciona strategija o evroatlanskim integracijama Crne Gore (iz 2007.)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na

	(dokumentat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	www.gov.me .
Economic and Fiscal Program for Montenegro for the period 2008 -2011	Ekonomski i fiskalni program 2008-2011 (dokumentat je dostupan samo na crnogorskom jeziku, na www.gov.me)	Verzija dokumenta na crnogorskom jeziku dostupna na www.gov.me . Nema engleske verzije dokumenta.
Kategorija: Studije, procjene, izvještaji, itd.		
UNEP SAPBIO Climate Change and Coastal / Marine Biodiversity – National Overview (Bušković, V.: <i>Vulnerability and impacts of Climate Change on Marine and Coastal Biodiversity in Montenegro</i> , 2008)	Nije dostavljena verzija dokumenta na crnogorskom jeziku	Ovaj dokumentat nije dostupan na internetu.
(FAA section 119) USAID Biodiversity Analyses for Montenegro (2010)	Nije dostavljena verzija dokumenta na crnogorskom jeziku	Ovaj dokumentat nije dostupan na internetu.
Report on Self-Assessment of National Capacity, 2007. (NCSA)	Izveštaj i projektna dokumentacija dostupni su na CD-u (Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine)	Ovaj dokumentat je obezbijeđen na CD.
Kategorija: Baze i kompleti podataka		
EMERALD database for sites that are identified ³⁸ in compliance with Resolutions 4 and 6 of Bern Convention (obuhvata lokalitet Prokletija)- Zavod za zaštitu prirode i Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine	EMERALD baza podataka za područja koja su identifikovana u skladu sa rezolucijama 4 i 6 Bernske konvencije (verzija baze podataka na crnogorskom jeziku ne postoji, osim rezimiranog izvještaja koji je dostavljen Vladi)	Baza podataka se nalazi u Zavodu za zaštitu prirode, Podgorica
Natura 2000 database for species and habitats identified in compliance with EU Habitat Directive and its annexes - Zavod za zaštitu prirode i Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine	Natura 2000 baza podataka za vrste i stanista koja su identifikovana u skladu sa Direktivom EU o stanistima iz 1992 (verzija baze podataka na crnogorskom jeziku ne postoji)	Baza podataka (GIS) se nalazi u Zavodu za zaštitu prirode, Podgorica
Important Plant Areas (IPA) in Montenegro	Područja značajna za biljke	Popis IPA lokaliteta je bio

³⁸ Projekat Savjeta Evrope (2005-2008): kojim se uspostavlja EMERALD mreža u Crnoj Gori

(include 2 sites in Prokletije mountain range) – NGO Zelena Gora and Plantlife – obuhvata 2 lokaliteta planinskog masiva Prokletije – NVO Zelena Gora i Život bilja	(IPA područja) u Crnoj Gori. (verzija baze podataka na crnogorskom jeziku ne postoji)	dostupan na http://www.ipa-montenegro.cg.yu/ do 2009, nakon čega je stranica ukinuta
Important Bird Areas (IBA) in Montenegro (include 2 sites in Prokletije mountain range – NGO CZIP (dostupno samo u papirnom obliku – brošura štampana u decembru 2007.)	Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori (IBA područja). (verzija ovog kompleta podataka na crnogorskom jeziku ne postoji)	Popis zvaničnih IBA lokaliteta u Crnoj Gori (dostupno na http://www.birdlife.org/datazone/sites/index.html) ne obuhvata lokalitete iz oblasti Prokletije. Obuhvaćeno je samo sljedećih 5 IBA lokaliteta: Biogradska gora (YU037) – po kriterijumima B2, B3; Durmitor (YU036) po kriterijumima B2, B3; Šasko lake (YU039) po kriterijima B1i, B2, B3; Skadar lake (YU038) po kriterijima A1, A3, A4i, A4iii, B1i, B2; Ulcinjska solana (YU040) po kriterijumima A1, A4i, B1i, B2
Kategorija: mape		
EMERALD Network mapping (Uključen lokalitet Prokletije) –posljednje verzije mapa dostupne u UNDP-u)	Mape EMERALD mreže	Mape su dostupne u UNDP – Kancelarija za GIS, Podgorica
USAID Biodiversity Maps of Montenegro (2001 CRDA projekat)	USAID-ove mape biodiverziteta u Crnoj Gori (mape su na engleskom jeziku, u obliku 7 *.tif files)	Mape su dostupne u kancelariji USAID, Podgorica (contact Vladan Ražnatović)

PRILOG II.4

POPIS GLAVNIH WEB STRANICA

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine
<http://www.mse.gov.me/ministarstvo>

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
www.mps.hr
<http://www.minpolj.gov.me/ministarstvo>

Ministarstvo turizma
www.mt.gov.me

Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore
<http://www.epa.org.me/index.php/me>

JP "Nacionalni parkovi" Crne Gore
<http://www.nparkovi.co.me>

JP „Morsko dobro“
<http://www.morskodobro.com>

Institut za biologiju mora
<http://www.ibmk.org/boka/boka.htm>

Kancelarija za održivi razvoj
<http://www.kor.gov.me/kancelarija>

Nacionalni šumarski program
<http://www.nsp-cg.com/?jezik=e>

POPIS GLAVNIH PROJEKATA IZ OBLASTI ZAŠTITE PRIRODE

Projekti koji se odnose na planiranje i upravljanje sistemom zaštićenih područja (ZP)

UNDP radi (2009-2012) na 2 GEF projekta u vezi planiranja i upravljanja sistemom zaštićenih područja, i to: (i) *Jačanje finansijske održivosti zaštićenih područja u Crnoj Gori* (PAF) s ciljem da omogući pravni okvir za poboljšanje finansijske održivosti zaštićenih područja i osigura njihove prihode, i (ii) *Jačanje sistema održivosti zaštićenih područja Crne Gore* (PAS). Drugi projekat ima za cilj da proširi i racionalizuje sistem zaštićenih područja, kako bi se osigurala bolja zastupljenost staništa i njihov siguran status zaštite, kao i jačanje kapaciteta institucija za zaštićena područja kako bi mogle efikasno da upravljaju reprezentativnijim zaštićenim sistemom područja. UNDP takođe radi na GEF projektu *Dinarska ekoregija u Crnoj Gori* (GEF, OP 12) koji doprinosi regionalnoj Inicijativi zemalja Dinarskog luka (*Dinaric Arc Initiative - DAI*), do 2012. godine. Projekat ima za cilj dobijanje slike o postojećoj situaciji, vezano za stanje i napredak ka postizanju ciljeva CBD Programa rada za zaštićena područja (PoWPA), te identifikovanje aktivnosti i potreba, ograničenja i mogućnosti prema punom sprovođenju Programa zaštićenih područja u regiji, kao osnove za razvoj ovog projekta.

Projekat realizuje WWF u saradnji sa partnerima u sljedećim zemljama: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Albanija. Jedan od glavnih rezultata projekta biće PoWPA metodologije (procjena nedostataka, finansijska održivost, upravljačka efikasnost) koja je primijenjena do određenog stepena u evropskim zemljama.

Ranije su UNPD i Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine realizovali projekat *Samostalne državne procjene* (2006-2007). *Procjena* uslova za sprovođenje Konvencije o biodiverzitetu je jedno od tri tematska područja u okviru ovog projekta.

ENVSEC inicijativa (UNEP, UNDP, OSCE i NATO-a) ima za cilj da osigura okvir za rješavanje prekograničnih ekoloških pitanja i promoviše mir i stabilnost kroz saradnju u zaštiti životne sredine i održivom razvoju. Inicijativa se fokusira na četiri pilot regije: Srednja Azija, Kavkaz, Jugoistočna Evropa (SEE) i Istočna Evropa. U regiji Jugoistočne Evrope, koju pokriva kancelarija UNEP-a u Beču, u okviru inicijative, prepoznato je da gubitak biodiverziteta predstavlja bezbjedonosni rizik. Na osnovu tog prioriteta, ENVSEC je osmislio program "Jačanje prekograničnog upravljanja biodiverzitetom u Jugoistočnoj Evropi", koji se trenutno sprovodi uz finansijsku podršku Austrijske razvojne agencije (ADA). Kao prvi korak, urađena je brza procjena problema u upravljanju koje su iskusila upravna tijela odgovorna za zaštićena područja u prekograničnom kontekstu, sa naglaskom na planinske ekosisteme koji se nalazi u pograničnim područjima. Radionica na temu "Jačanje prekograničnog upravljanja biodiverzitetom u Jugoistočnoj Evropi" je održana u Podgorici od 13-14. juna 2006. godine)

IUCN Zeleni pojas - ova inicijativa dvadeset i dvije države je usmjerena na prvu prekograničnu mrežu staništa širom Evrope, u zonu smrti („Željezne zavjese“) koja je odvajala „Istok“ i „Zapad“, od Barentsovog mora do Jadranskog more. Područja koja će činiti jezgro ovog pojasa biće veliki prekogranični nacionalni parkovi i područja zaštite od međunarodnog interesa. To je utočište za brojne ugrožene vrste kao što su: ris, vuk, medvjed i rječna vidra. Jedna od vizija je da bi jednog dana te vrste mogle koristiti Zeleni pojas kao put za migraciju. U Crnoj Gori, ova inicijativa javila se kroz WWF MedPO projekat „Očuvanja biodiverziteta Jugozapadnog Balkana: prekogranična zaštita prirode u predjelu masiva Durmitor, rijeke Tara i planinskog masiva Prokletija (Crna Gora i Albanija)“. U saradnji sa svojim lokalnim partnerom, NVO Green Home (2006), urađena je Studija o procjeni biodiverziteta, socio-ekonomskih obilježja regiona Durmitora, Tare i Prokletija sa okolnim područjem, kao osnove za izradu Akcionog plana zaštite (CAP) i za održivi razvoj.

Crna Gora kontinuirano saraduje sa Organizacijom Ujedinjenih nacija za prosvjetu, nauku i kulturu - UNESCO, upravo sa relevantnim tijelima ove međunarodne institucije: Centar za svjetsku baštinu u Parizu i Kancelarija UNESCO-BRESCE u Veneciji. Crna Gora je dobila sredstva za projekat „*Oporavak i sanacija područja koja je progutao požar u Nacionalnom parku Durmitor*“ kroz Program projekata za hitno učešće UNESCO-a.

U saradnji sa Ministarstvom turizma, SNV realizuje projekat PENPMNE *Upravljanje i valorizacija osjetljivih eko sistema u ruralnim područjima* koja doprinose turizmu - ekonomski

razvoj u ruralnim zajednicama u Crnoj Gori poboljšanjem upravljanja i valorizacijom osjetljivih eko sistema³⁹.

Projekti u vezi E tipologizacija važnih staništa za zaštitu. U smislu planskih dokumenata, postoji *Nacionalni program za integraciju* (NPI) Crne Gore u EU sa projekcijom aktivnosti i rokovima za njihovu realizaciju. Do sada, važni su sljedeći projekti:

(i) *EMERALD mreža* (projekat koji finansira EZ) započeo je 2006. godine, a završen je u junu 2008., usvajanjem Popisa (32) EMERALD lokaliteta.

(ii) Projekat *NATURA 2000* zajednički realizuju WWF, Daphne i Zavod za zaštitu prirode u periodu od 3 godine. Potreba za uspostavljanjem mreže Natura 2000 u Crnoj Gori prepoznata je u *Nacionalnom programu za integraciju* (NPI) Crne Gore u EU, koji predviđa kraj 2012. godine kao krajnji rok za usvajanje propisa o Listi Natura 2000 u Crnoj Gori.

Projekti vezani za klimatske promjene

U saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, Ministarstvo za zaštitu životne sredine realizovalo je projekat „Omogućavanje aktivnosti za izradu Prve nacionalne komunikacije Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije Ujedinjenih Nacija o klimatskim promjenama“. Prva (inicijalna) Nacionalna komunikacija o klimatskim promjenama Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije Ujedinjenih Nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC), kao ključni rezultat rada na projektu, završena je u maju 2010. godine, nakon čega je dostavljena Sekretarijatu UNFCCC-a. Većina analiza o klimatskim promjenama iz Komunikacije za UNFCCC je konsultovana i korišćena za pripremu ovog izvještaja za CBD.

Ostali ekološki projekti

Saradnja u oblasti energetike i zaštite životne sredine sprovodi se u sklopu saradnje sa Organizacijom Ujedinjenih Nacija za industrijski razvoj (UNIDO). S obzirom na oblast zaštite životne sredine, saradnja je značajna u smislu uvođenja programa i tehnologija čistog razvoja i sprovođenja multilateralnih sporazuma u području zaštite životne sredine, prije svega sprovođenja Bečke konvencije o zaštiti ozonskog omotača i Montrealskog protokola o supstancama koje oštećuju ozonski omotač.

Saradnja sa Komisijom Ujedinjenih Nacija za održivi razvoj (UN CSD) sprovodi se u formi učešća delegacije Vlade Crne Gore na 16. sjednici UN CSD, na kojoj je predstavljena Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR), uz niz veoma važnih bilateralnih sastanaka sa najvisočijim zvaničnicima i relevantnim agencijama UN-a.

Povodom 52. redovne sjednice Generalne konferencije Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA), *Okvirni nacionalni program* potpisan je između Vlade Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju. Nadalje, Sporazum o garancijama i Dodatni protokol su sklopljeni sa IAEA, koji predstavljaju sastavni dio pravnog okvira uspostavljenog u okviru Ugovora o neširenju nuklearnog oružja.

Najznačajnija aktivnost za 2008. godinu u okviru Mediteranskog akcionog plana - UNEP programa za zaštitu Sredozemnog mora (UNEP/MAP) je 15. Sastanak ugovornih strana Konvencije o zaštiti morske životne sredine i obalnog područja Mediterana - Barselonska Konvencija, održana u gradu Almeira, u Španiji. Rezultat ovog sastanka bio je donošenje odluke o Protokolu o integralnom upravljanju obalnim područjem na Mediteranu.

Potpisivanje Sporazuma o bilateralnoj saradnji na području zaštite životne sredine je dogovoreno tokom konferencije između resornih ministarstava Crne Gore i Španije. Osim toga, izrada *Studije izvodljivosti za program CAMP Crna Gora - Program upravljanja obalnim područjem Crne Gore* sprovodi se u saradnji sa UNEP-MAP-om, kao i projekti za uspostavljanje zaštićenih morskih zona.

Drugi *Pregled ekološke efikasnosti Crne Gore* urađen je u saradnji sa Ekonomskom komisijom Ujedinjenih Nacija za Evropu (UNECE), koja ima 56 članova, uključujući Kanadu i SAD. U tom pogledu, imenovana je međusektorska Radna grupa, uz koordinaciju Ministarstva turizma i zaštite životne sredine. Zadatak grupe je da pripremi izvještaj o sprovođenju Drugog pregleda ekološke efikasnosti Crne Gore. Nadalje, važno je naglasiti učešće Crne Gore u reformi „Životna sredina za Evropu“ - EFE proces.

³⁹ Projekat obuhvata dvije grupe aktivnosti: 1. Unaprijeđena saradnja i kapacitet u upravljanju zaštićenim područjima. 2. Osmišljen Program procjene i monitoringa lokalnih prirodnih vrijednosti za osjetljiva područja/vrsta. 3. Priprema edukativnih i dobrovoljnih programa na osnovu praćenja (vodeće vrste) i 4. Sprovođenje i promovisanje baze podataka lokalnih prirodnih vrijednosti.

Tokom saradnje sa Međunarodnom unijom za zaštitu prirode (IUCN) 2008. godine a i nakon toga, najznačajnija aktivnost bila je veoma zapažena prezentacija Crne Gore na Svjetskom kongresu zaštite IUCN-a i doprinos za realizaciju manifestacije „Jedrenje u Barseloni“. Glavni cilj ove inicijative je usvajanje zajedničke osnove za zaštitu morsko i priobalnog biodiverziteta. Mornarica Crne Gore je sa školskim brodom „Jadran“ predvodila Jadransku flotu ispred regije na putu prema Barseloni.

Peta godina realizacije projekta *„Napredak monitoringa u sektoru životne sredine u Crnoj Gori“*, koji je inicirao i finansirao Generalni direktorat Evropske komisije (GD za životnu sredinu), je trenutno u toku. Projekt obuhvata analizu stepena usklađenosti nacionalnog zakonodavstva sa 70 direktiva EU o zaštiti životne sredine. GD za životnu sredinu je angažovao Regionalni centar za zaštitu životne sredine (REC) za pružanje stručne pomoći u realizaciji projekta. Regionalni program za obnovu životne sredine (REReP) predstavlja važan mehanizam u oblasti regionalne saradnje. Izvještaj o napretku, nastao u okviru REReP-a, pokazuje da su 24 projekta uspješno završena, 16 projekata je u toku, a 14 je započeto. Osnovne oblasti aktivnosti u navedenim projektima su: izgradnja institucionalnih kapaciteta, jačanje civilnog društva, jačanje prekogranične i regionalne saradnje i smanjenja zagađenja i gubitka biodiverziteta. Počevši od ove godine, Regionalna ekološka mreža za pridruživanje (RENA) predstavlja novi mehanizam regionalne saradnje.

Crna Gora je tokom 2008. godine ostvarila saradnju i dala doprinos radu Savjeta za regionalnu saradnju (RCC) koji je pravni sljedbenik Pakta stabilnosti za jugoistočnu Europu, kao i Jadransko-jonskoj inicijativi u okviru koje radi tzv. Trilateralna komisija, mada nije član ove komisije. Očekujemo da će se u narednom periodu steći potrebni uslovi za regulisanje punopravnog članstva Crne Gore u toj Komisiji.

Bilateralni nivo saradnje predstavlja jednu od najvažnijih komponenti međunarodnih aktivnosti ovog ministarstva. Tokom 2008. godine je uspostavljena saradnja sa: Republikom Italijom, Kraljevinom Holandijom, Sjedinjenim Američkim Državama, Republikom Slovenijom, Republikom Češkom, Republikom Hrvatskom, Republikom Austrijom, Kraljevinom Norveškom, Kraljevinom Španijom, Republikom Albanijom, itd. Bilateralna saradnja se ostvaruje kroz realizaciju niza projekata i inicijativa. U saradnji sa Ministarstvom za životnu sredinu, kopno i more Republike Italije, osnovan je *Crnogorsko-italijanski ekološki fond (Environmental Montenegrin - Italian Facility - EMIF)* za realizaciju sljedećih aktivnosti i projekata: Izgradnja energetski efikasne zgrade za Ministarstvo turizma i Ministarstvo nadležno za poslove zaštite životne sredine u Podgorici, Master planovi za razvoj održivog turizma u Opštini Kolašin i Opštini Žabljak, sa ciljem održivog planiranja turističke djelatnosti i drugih usluga u tim opštinama, Projekat "Integralni i održivi transportni sistem u Perastu", projekat za izradu Plana upravljanja za ostrva Katići - novo zaštićeno morsko područje, Studije izvodljivosti za CDM projekte, itd.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine sprovodi i koordinira realizaciju projekata ukupne vrijednosti od preko 250 miliona eura, od čega su donatorska sredstva u vrijednosti od oko 30 miliona eura. Najznačajniji donatori su: Globalni fond za životnu sredinu (GEF), zemalje EU i SAD za projekte bilateralne saradnje, kao i IPA fond Evropske Unije. U oblasti upravljanja otpadom i regionalnog vodosnabdijevanja, a najznačajniji zajmodavci su: Evropska investiciona banka, Svjetska banka, Evropska banka za obnovu i razvoj i njemačka KfW banka.

U saradnji sa Svjetskom bankom realizuje se projekat *„Integralno upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera“*. Cilj projekta je uspostavljanje institucionalnog i pravnog prostora za zaštitu i održivi razvoj ovog ekosistema u Crnoj Gori i Albaniji i jačanje kapaciteta za upravljanje zaštićenim područjima u obje zemlje. Ovaj projekt će takođe osigurati sufinansiranje izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Vranjini i projekat za trajno saniranje opasnog otpada iz Kombinata aluminijuma u Podgorici. Ukupan iznos donacije za ovaj projekat je 4,55 miliona USD (2,56 miliona USD za Crnu Goru). Projekat se realizuje posredstvom Svjetske banke.

Prva faza Projekta *„Sanacija i rehabilitacija jalovišta rudnika olova i cinka u Mojkovcu“* je završena, a realizacija druge faze započela je u oktobru 2008. Oko 4,47 miliona eura uloženo je u kapitalne ekološke projekte Crne Gore u period od 2003. do decembra 2008. godine. Sredstva je dijelom osigurala Vlada Kraljevine Holandije u obliku podrške putem Regionalnog programa za sanaciju „vrućih tačaka“ industrijskog zagađenja u regionu Jugoistočne Europe, koji se sprovodi uz podršku UNDP-a, kao i kroz bilateralnu saradnju sa Vladom Republike Češke, dok je veći udio obezbijedjen iz bužeta Crne Gore.

Saradnja sa *Međunarodnom agencijom za atomsku energiju* se sprovodi kroz projekte tehničke saradnje (regionalne, podregionalne i nacionalne), što predstavlja dio saradnje koja je najvažnija za Crnu Goru (sedam podregionalnih i 35 regionalnih programa).

Kroz realizaciju *Višekorisičkog IPA programa* koji podržava regionalne projekte, uz podršku Međunarodne agencije za atomsku energiju, za Crnu Goru je odobren projekat „Jačanje tehničkih kapaciteta nuklearnih regulatornih tijela u zemljama Zapadnog Balkana kroz podregionalnu podršku“, a početak njegove realizacije očekuje se u prvoj polovini 2009.

Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine odobrena su sredstva u vrijednosti od milion eura iz IPA programa za projekat „*Izgradnja kapaciteta za upravljanje životnom sredinom*“ za aktivnosti Sektora za zaštitu životne sredine za 2008. godinu, a pripremljena je dokumentacija za približno isti iznos podrške kroz IPA 2009., za dalje jačanje institucionalnih kapaciteta u oblasti zaštite biodiverziteta.

Sa ciljem povećanja ekološke svijesti građana, Regionalni centar za zaštitu životne sredine za Centralnu i Istočnu Europu (REC), u saradnji sa Ministarstvom uređenja prostora i zaštite životne sredine i Ministarstvom prosvjete i nauke, uz podršku Ministarstva inostranih poslova Vlade Holandije, realizuje projekat „*Zelena torba*“ koji je namijenjen prvenstveno djeci školske dobi od 10 do 16 godina starosti. Obrazovanje predstavlja neophodan i ključni faktor ekonomskog razvoja i društvene, ekološke, kulturne i etičke vizije održivog razvoja Crne Gore. Svaki privredni rast u budućnosti mora se zasnivati na znanju i biti u skladu sa „održivim razvojem“ društva.

PRILOG III

NAPREDAK PREMA DOSTIZANJU CILJEVA GLOBALNE STRATEGIJE ZA ZAŠTITU BILJA I PROGRAM RADA NA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

PRILOG.III.1. GLOBALNA STRATEGIJA ZA ZAŠTITU BILJA

U svrhu sprovođenja Globalne strategije za zaštitu bilja (GSZB), Crna Gora je identifikovala 22 lokaliteta⁴⁰ (vidjeti stranu 12, naslov: Centri biodiverziteta u Crnoj Gori i njihov regionalni značaj) koji su reprezentativni za zaštitu biljaka, tzv. važna područja za biljke (u daljem tekstu: program IPA). Ova aktivnost je realizovana u okviru projekta „Važna područja za biljke - IPA Crna Gora”. Glavni cilj ovog projekta bio je identifikacija najboljih - reprezentativnih područja koja će biti uključena u Prijedlog ekološke mreže NATURA 2000 za Crnu Goru. Što se tiče napretka Crne Gore u ostvarivanju ciljeva GSZB koji su vezani za Konvenciju o biodiverzitetu, smatra se da su sljedeće realizovane i planirane aktivnosti važne:

Ciljevi GSZB	Postignuti napredak	Planirane aktivnosti (mjere i aktivnosti iz Akcionog plana NSBAP – detaljan pregled Akcionog plana dat je u PRILOGU III. 3)
Cilj 1: Dostupna lista biljnih vrsta široj javnosti, kao korak ka kompletiranju knjige flore	Lista svih poznatih vaskularnih biljaka pripremljena je u okviru aktivnosti za izradu Studije o biodiverzitetu zemlje (2008, vidjeti poglavlje X.2 Studija biodiverziteta zemlje). Njena nadogradnja se odnosi na alohtonu floru, u skladu sa novim naučnim rezultatima i srodnim taksonomskim revizijama na terenu. Lista slijedi međunarodne standarde o nomenklaturi, kraticama autora, itd. Kartiranje rijetkih, endemskih i zaštićenih biljnih vrsta je urađeno u okviru USAID projekta „Bioraznosvrstnost karata (2000/2001), a nastavljeno GIS kartiranjem biljnih vrsta i staništa Natura 2000 (2010., izvor NATURA 2000 baza podataka u Zavodu za zaštitu prirode) Formiranje baze podataka za biljne vrste obezvijeđeno je u okviru identifikacije EMERALD (2006-2008) i Natura 2000 (2010 -) vrsta, staništa i budućih zaštićenih područja.(izvor: baze podataka EMERALD i Natura 2000 u Zavodu za zaštitu prirode.	1, 4, 5, 8, 9, 14, 20, 21, 22, 23, 24, 26
Cilj 2: Preliminarna procjena statusa zaštite svih poznatih vrsta, na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou	Posljednja verzija Rješenja o stavljanju pod zaštitu rijetkih, endemskih i ugroženih vrsta životinja i biljaka usvojena je u decembru 2006. godine („Službeni list Crne Gore“, br. 76/06)	1, 4, 5, 8, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 26
Cilj 3: Izrada modela sa protokolima za zaštitu biljaka i održivo korišćenje, na osnovu istraživanja i praktičnog iskustva	Programi za monitoring biodiverziteta (uključujući monitoring biljnih vrsta) se usvajaju i sprovode na godišnjem nivou od 2000. Rezultati monitoringa se unose u godišnje izvještaje o statusu životne sredine koje usvaja Vlada, a objavljuju se na web stranici Agencije za zaštitu životne sredine. Brošura za izbor područja od posebne važnosti za floru (IPA Priručnik o selekciji) preveden je i usvojen. Planovi upravljanja za NP (“Lovćen”, “Skadarsko jezero”, “Durmitor” i “Biogradska gora”) usvojeni su 2005. godine,sa periodom važenja do 2010. godine. U toku su aktivnosti na donošenju novih Planova upravljanja za period od 2011. -	1, 2, 3, 4, 5, 14, 18, 21, 22, 23, 42, 43, 44, 45, 47, 48 , 49, 54

⁴⁰ Identifikovani su sljedećih 22 IPA lokaliteta: planine Jerinja glava, Lukavica, Trebjesa, Starac, Bogičevica, Visitor, Hajla, Skadarsko jezero, planine Orjen, Lovćen, Rumija, Velika Ulcinjska plaža, planina Babji zub, kanjoni rijeke Pive, Tare, Komarnice, Mrtvice, Cijevne, Lima, planine Komovi i Durmitor i Biogradska gora.

	2015. godine.	
Cilj 4: Efikasna zaštita najmanje 10% svakog ekološkog regiona u svijetu	Zaštićena područja obuhvataju 124.964 hektara, što je 9,047% državne teritorije. Najveći dio zaštićenih područja pripada nacionalnim parkovima (7,77%). (vidjeti više u PRILOGU III. 2. Program rada o zaštićenim područjima)	11, 18, 29, 50, 51
Cilj 5: Zaštita 50% najvažnijih područja za osiguranje raznovrsnosti biljnih vrsta	Projekat "Značajno područje za biljke – IPA Crna Gora " sa 22 identifikovana IPA lokaliteta je uspješno realizovan. Konačna publikacija izrađena je 2009.	14, 18, 29, 50, 51
Cilj 6: Upravljanje sa najmanje 30% od ukupnog proizvodnog zemljišta u skladu sa zaštitom raznovrsnosti biljnih vrsta	Vrlo mali broj stručnih i naučnih radova o toj temi je do sada objavljen. Vlada je 2006. godine donijela Strategiju proizvodnje hrane i ruralnog razvoja. Pravilnik o organskoj poljoprivredi je usvojen, pa je organska poljoprivreda počela (2009)	11, 14, 18, 19, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 39,
Cilj 7: Zaštita 60% svake ugrožene vrste u svijetu <i>in situ</i>	2006. je ažurirano Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, ugroženih i endemičnih vrsta biljaka, životinja i gljiva (Službeni list CG, br. 76/06). Broj zaštićenih vrsta se povećao tokom vremena. 1968. je samo 6 vrsta bilo pod zaštitom ⁴² , ali su 1982. pod zaštitom bile 52 biljne vrste ⁴³ . Nakon posljednje revizije, Popis zaštićenih vrsta sadrži 415 biljnih vrsta.	5, 11, 14, 17, 18, 19, 25, 29, 32, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51,
Cilj 8: 60% ugroženih biljnih vrsta u svim dostupnim zbirkama <i>ex situ</i> , po mogućnosti u zemlji porijekla, a 10% njih je uključeno u programe za oporavak i obnovu	Do sada je obezbijeđena nesistamatična <i>ex situ</i> zaštita za mali broj vrsta. Postoje botaničke bašte : (i) botanička bašta za planinsku floru u Dulovinama, Kolašin, (ii) botanička bašta za planinsku floru u Brezojevicama blizu Plava, i (iii) botanička bašta generala Voja Kovačevića na Grahovu koja ima veliki broj drveća i žbunja iz različitih djelova svijeta. Ipak, postoje brojne zbirke komercijalno značajnog voća i usjeva koje su stvorene ⁴¹ radi zaštite njihove genetičke raznovrsnosti, i koje se smatraju važnim za budući potencijalni razvoj i očuvanje agrobiodiverziteta. Među njima su najvažniji ⁴² : Zbirka vinove loze iz roda <i>Vitis</i> , na Lješkopolju kod Podgorice, gdje gotovo 500 vrsta čine 303 starih podtipova, 13 važnih genotipova, 165 novostvorenih podtipova i 10 klonova. Ova zbirka je uključena u međunarodnu banku gena iz roda <i>Vitis</i> (reg. Br. YU 03 - Podgorica); Zbirka pšenice (<i>Triticum</i>) na Biotehničkom fakultetu /institutu, koja sadrži 200 kultiviranih i divljih podvrsta, od kojih 113 uzoraka potiče od domaće populacije u Crnoj Gori, 47 uzoraka je iz drugih djelova bivše Jugoslavije (Hercegovina, Krajina i sl.), dok je 40 uzoraka iz Italije; Zbirke kontinentalnog i subtropskog voća su u kancelarijama Biotehničkog instituta u Baru i Bijelom Polju. Zbirka kontinentalnog voća (Kancelarija u Bijelom Polju) obuhvata 6 tipova voća (jabuka <i>Malus domestica</i> , kruška <i>Pyrus communis</i> , šljiva <i>Prunus domestica</i> , trešnja <i>Prunus avium</i> , šljiva <i>Prunus cerasifera</i> i orah <i>Juglans regia</i>) sa ukupno 36	6, 7,

⁴² Daphne malyana Blečić, Dioscorea balcanica Kosanin, Ilex aquifolium L., Leontopodium alpinum Kass, Ramondia serbica Panc and Taxus baccata L.

⁴³ Uredba o zaštiti rijetkih, proriđenih i ugroženih vrsta biljaka i životinja („Službeni list RCG“, br. 36/82)

⁴¹ Ove zbirke je većinom finansiralo Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede kroz „Program za zaštitu i korišćenje genetskih resursa u poljoprivredi“.

⁴² Podaci su uzeti iz dokumenta „Crnogorska poljoprivreda i Evropska Unija – Strategija za razvoj poljoprivrede u ruralnim područjima“ (2006), Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore i Evropske agencije za rekonstrukciju.

	podtipova. Zbirka suptropskog voća (Kancelarija u Baru) obuhvata 3 tipa voća (maslina <i>Olea europaea</i> , smokva <i>Ficus carica</i> , i nar <i>Punica granatum</i>), sa 44 podtipa; Biotehnički institut takođe čuva 8 genotipova krompira, 7 djetelina, i 7 vrsta stočne hrane iz roda <i>Medicago</i> .	
Cilj 9: zaštićeno 70% genetske raznolikosti usjeva i drugih glavnih društveno-ekonomskih vrijednosti biljnih vrsta i očuvanosti autohtonih vrsta uz korišćenje lokalnih znanja	Bilo je pokušaja za stvaranje zbirke lokalnih podtipova društveno-ekonomski važnih vrsta , ali nijesu uspješni zbog slabog kapaciteta, nedostatka opreme i vrlo ograničenih sredstava. Neke prethodne zbirke su takođe izgubljene, a postoji i neadekvatno znanje o vrijednostima i važnosti lokalnih tipova/ podtipova, koje se smatraju manje plodnim od novih stranih hibridnih vrsta. U prošlosti, Crna Gora je učestvovala u nizu značajnih projekata u oblasti agrobiodiverziteta koji su nastojali da riješe ove probleme, uključujući: 'Projekat SEEDNet' vođen od strane švedske Vlade koji je usmjeren na uspostavljanje mreže za proučavanje i očuvanje agrobiodiverziteta u Jugoistočnoj Evropi, i Projekat norveške Vlade „Prepoznavanje i očuvanje životinjskih genetskih resursa u Jugoistočnoj Evropi”.	11, 34, 37, 39, 40, 41, 53
Cilj 10: Doneseni planovi upravljanja za najmanje 100 velikih stranih vrsta koje prijete biljnim zajednicama i pratećim staništima i ekosistemima.	Uradjena je lista alohtone vaskularne flore čime je ažurirana Lista biljnih vrsta (2009)	9, 11,
Cilj 11: Ni jedna vrsta divlje flore nije ugrožena međunarodnom trgovinom	Nema zvaničnih naznaka o direktnoj međunarodnoj trgovini ugroženom divljom florom povezanih sa Crnom Gorom.	14,
Cilj 12: 30% proizvoda zasnovanih na bilju dobijeno iz izvora kojim se održivo upravlja	FSC državni standard donesen 2006., ali se do sada ne sprovodi.	11, 14, 18, 19, 34, 37, 39, 40, 41,
Cilj 13: Zaustavljeno opadanje biljnog bogatstva i pratećeg autohtonog i lokalnog znanja, inovacija i prakse koja podržava održivo življenje i zaštitu zdravlja	Crna Gora, zemlja kandidat za priključenje EU, je počela sa razradom strategije za proizvodnju hrane i ruralni razvoj (2006.)	11, 14, 25, 29, 34, 37, 39, 40, 41, 48, 49, 50, 51
Cilj 14: Značaj biljne raznolikosti i potrebe za njenom zaštitom uključeni u komunikacione i obrazovne programe, kao i programe podizanja javne svijesti	Objavljivanje korekcija nacionalne flore , npr. <i>Conspectus Flore Montenegro</i> , J Rohlena je nadogrudio V. Pulevic (prva dopuna 2005. godine), dok je grupa mlađih botaničara obezbijedila još jednu dopunu sa alohtonom florom 2009. Mnogi informacioni punktovi, vizitorski centri i eko-edukativne staze raspoređeni su uglavnom u nacionalnim parkovima.	10, 13, 16, 34, 37, 39, 40, 41,
Cilj 15: Povećan broj obučanih ljudi koji rade sa		16,

odgovarajućim sredstvima na zaštitu bilja, prema nacionalnim potrebama, radi dostizanja ciljeva ove strategije.		
Cilj 16: Uspostavljene ili ojačane mreže za zaštitu biljaka na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou		50, 51

PRILOG III.2

PROGRAM RADA NA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Nacionalna mreža zaštićenih područja – u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, veliki broj prirodnih bogatstava⁴³ u Crnoj Gori stavljen je pod zaštitu, od kojih mnogi štite najvažnije komponente biodiverziteta na mjestu nastanka (*in situ* zaštita). Veliki dio aktivnosti koje su sprovedene u tim područjima su fokusirane na zaštitu biodiverziteta koji se javlja u prirodi, odnosno na licu mjesta. Razvoj nacionalne mreže zaštićenih područja, (postojećih i predloženih područja za zaštitu), predstavlja važan dio politike Vlade Crne Gore za zaštitu predstavnika svih vrsta staništa, ekosistema i biljnih i životinjskih vrsta koje se pojavljuju. Razvoj nacionalne mreže zaštićenih područja dugo je bilo povezan sa nacionalnim sistemom prostornog planiranja i njegovim ključnim planski dokumentom - Prostorni plan Crne Gore (u daljnjem tekstu PP CG). Trenutna projekcija nacionalne mreže zaštićenih područja prirode u PP CG iz 2008. godine data je u sljedećoj tabeli:

Naziv i nacionalna kategorija zaštićenih područja prirode	Površina (ha)	Procenat državne teritorije (13.812 km ²)
Nacionalni parkovi	101.733	7,77%
Skadarsko jezero	40.000	
Lovćen	6.400	
Durmitor	33.895	
Biogradska gora	5.400	
Prokletije	16.038	
Rezervati prirode	650 ⁴⁴	0.047%
- U NP Skadarsko jezero: manastirsko zemljište, Pančeva oka, Crni žar, Grmožur i Omerova gorica	420	
- U NP Durmitor: Crna Poda	80	
Solana Tivat	150	
Spomenici prirode	13.638,54⁴⁵	0.987%
Đalovića klisura	1.600	
Lipska pećina	/	
Pećina Magara	/	
Pećina Globočica	/	
Pećina Spila - Trnov / Virpazar	/	
Pećina Babatuša	/	
Novakovića pećina u Tomaševu	/	
Jama Duboki do na Njegušima	/	
Kanjon rijeke Piva	1.700	
Kanjon rijeke Komarnice	2.300	
Zajednice <i>Pinetum mughi montenegrinum</i> na Ljubišnji (1.000ha), Durmitoru (5.200ha) i Bjelasici (400ha)	1.000 + (5.600)	
Zajednice <i>Pinus heldraichii</i> na Orjenu (300ha), Lovčenu (300ha) i Rumiji (100ha)	400 + (300)	
Pojedinačni dendrološki sadržaji: <i>Quercus robur scuteriensis</i> na Čurioncu pored Danilovgrada, <i>Quercus pubescens</i> u Orahovcu pored Kotor, stabla maslina na Mirovici, u Starom Baru i Ivanovićima, Budvi, itd.	/	
Plaže Skadarskog jezera	(<2)	
Velika plaža u Ulcinju	600	
Mala plaža u Ulcinju	1,5	
Plaža Valdanos	3	
Plaža Velji pijesak	0,5	

⁴³ Pores naziva zaštićenog prirodnog dobra, nazivi zaštićena područja prirode i zaštićeni objekti prirode se jednako koriste u svakodnevnoj praksi.

⁴⁴ 150 ha izvan Nacionalnih parkova

⁴⁵ 7.736,54 ha izvan Nacionalnih parkova

Plaža Topolica, Bar	2	
Plaža Sutomore	4	
Plaža Lučica, Petrovac	0,9	
Plaža Čanj	3,5	
Plaža Pećin	1,5	
Buljarica	4	
Plaža Petrovac	1,5	
Plaža Drobni pijesak	1	
Plaža Sveti Stefan	4	
Plaža Miločer	1	
Bečićka Plaža	5	
Slovenska plaža, Budva	4	
Plaža Mogren	2	
Jaz	4	
Plaža Pržno	2	
Savinska Dubrava u Herceg Novom	35,46	
Botanički rezervat lovora i oleandera, iznad izvora Sopot pored Risna	40	
Botanička bašta planinske flore u Kolašinu	0,64	
Botanička bašta generala Kovačevića na Grahovo	0,93	
Park „13 jul” i „Njegošev park” na Cetinju	7,83	
Park hotela Boka u Herceg Novom	1,2	
Gradski park Tivat	5,897	
Park tvrđave na Topolici	2	
Područja sa posebnim prirodnim karakteristikama	354,7 ⁴⁶	0,025%
Brdo Spas, iznad Budve	131	
Poluostrovo Ratac sa Žukotrljicom	30	
Ostrvo Stari Ulcinj	2,5	
Brdo Trebjesa, Nikšić	159	
Područja zaštićena opštinskim odlukama	15.000	1.086%
Kotorsko–risanski zaliv, Opština Kotor	15.000	
UKUPNO POD ZAŠTITOM DRŽAVE	124.964,24	9,047%

U posljednjih nekoliko godina ovo je pitanje postalo predmet interesa i u drugim službenim strategijama i politikama. Uz prijedlog za razvoj zaštićenih područja prirode na području priobalne zone, koja se određuje Prostornim planom područja posebne namjene za morsko dobro Crne Gore (PPPNMD)³⁸, nacionalni sistem zaštićenih područja takođe je uključen u Nacionalnu strategiju održivog razvoja (NSOR)³⁹ kojom se utvrđuje cilj povećanja površina pod zaštićenim područjima do 10% državne teritorije i štitei 10% od obalnog pojasa u trogodišnjem planskom periodu. U tom pogledu, prioritetna područja za zaštitu su naglašena u NSOR-u. Osim u NSOR-u i PPPNMD-u, pitanje mreže zaštićenih područja uz Crnogorsko primorje je obrađeno, sa utvrđenim prioritetima, u Nacionalnoj strategiji za integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore, koja je pripremljena za usvajanje od strane Vlade Crne Gore.

Nacionalna mreža zaštićenih područja trenutno pokriva 124.964,24 ha, odnosno 9.047% teritorije Crne Gore, od čega se najveći dio (101.733ha ili 7,77) sastoji od pet nacionalnih parkova: Nacionalni park „Durmitor”, „Skadarsko jezero”, „Lovćen”, „Biogradska gora” i novoosnovani „Prokletije”. Preostali dio čini više od 40 zaštićenih područja u okviru sljedećih kategorija: spomenik prirode, područja posebnih prirodnih karakteristika a (opšti i posebni) rezervati.⁴⁰ Iako je nekoliko područja predloženo za „regionalne parkove” (uključene u PP CG), do sada još nije uspostavljen ni jedan.⁴¹

⁴⁶ 43,3 ha od toga je u kategoriji Spomenik prirode

³⁸ SPSP CZ CG iz 2008

³⁹ NSOR iz 2007

⁴⁰ Osim Tivatske solane (150 ha), svi rezervati se nalaze unutar granica dva nacionalna parka–Skadarsko jezero i Durmitor.

⁴¹ Bila su četiri pokušaja osnivanja regionalnih parkova na teritoriji opštine Plav: Plavsko jezero; Ali Pašini izvori – Grenada i Ropojana sa kanjonom Grlja; Hridsko jezero i jezero Vistor Lake, za šta su usvojeni

U posljednjih nekoliko decenija, ne samo da su predložena zaštićena područja sporo uspostavljena, nego je došlo i do naročitog kašnjenja u uspostavljanju pojedinih većih područja. Prema tome, sva novo osnovana zaštićena područja u posljednjih nekoliko decenija su područja relativno skromne veličine i nisu značajno doprinijela povećanju površina pod zaštitom u Crnoj Gori. Praktično, od osnivanja NP „Skadarsko jezero”, 1986. godine, do sada nema zaštićenog područja prirode koje je veće od njega.

Zaštita rijetkih, značajnih i monumentalnih stabala je tradicionalno doživljavana kao sastavni dio aktivnosti na očuvanju biološke raznovrsnosti, pa je veliki broj stabala maslina, hrasta i drugog drveća stavljen pod zaštitu.

Prirodna bogatstva pod međunarodnom zaštitom

Crna Gora je ratifikovala, ili je kao zemlja nasljednica (nakon prethodnih federacija /državnih zajednica⁴⁷) potpisnica različitih međunarodnih sporazuma (konvencija, protokola) u oblasti zaštite biodiverziteta⁴⁸, tako da su sljedeća zaštićena područja stavljena pod međunarodnu zaštitu:

Nacionalni park Skadarsko jezero (40.000 ha) zaštićen je kao Ramsar lokalitet od 25. Decembra 1995., kada je upisan u popis močvara od međunarodne važnosti kao stanište ptica močvarica (Ramsarski popis), sa Ramsarskom konvencijom (Konvencija o močvarama od međunarodne važnosti, posebno kao stanište ptica močvarica). Nacionalni park Skadarsko jezero uključen je u Ramsarsku listu radi bogatstva i raznovrsnosti njegove avifauna (kriterijumi 3c⁴⁹). Ovo područje je prethodno priznato (1989.) kao Važani područje za ptice - IBA, budući da ispunjava kriterije 1 (iii), 2 i 3. Albanski dio Skadarskog jezera takođe je zaštićen kao Ramsarski lokalitet od 2. Februara 2006.

Nacionalni park „Durmitor” sa kanjonom rijeke Tare (33.895 ha) je zaštićen od 1980. godine, kao lokalitet Svjetske prirodne baštine (UNESCO Lista svjetske prirodne i kulturne baštine), na temelju ispunjenja kriterijuma N (ii), (iii) i (iv) Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO). Posebne vrijednosti tog zaštićenog područja su njegove zone⁵⁰ sa posebnim režimima upravljanja, uključujući i dva strogo zaštićena područja (kanjon rijeke Tare i šumski rezervat „Crna Poda”).

Sliv rijeke Tare (182.899 ha) je zaštićen kao Svjetski rezervat biosfere (program „Čovjek i biosfera” - M&B, UNESCO) od 17. januara 1977. godine, na osnovu Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO).

Boka-kotorska sa Risnom (15.000 ha), takođe je zaštićena kao spomenik svjetske kulturne baštine (UNESCO Lista svjetske prirodne i kulturne baštine) od 26. oktobra 1979., na osnovu odredbi Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO). Prije stavljanja pod međunarodnu zaštitu, ovo područje je bilo zaštićeno na osnovu nacionalnog zakonodavstva.⁵¹ Za lokalitet je nedavno pripremljen Plan upravljanja, koji je trenutno u završnoj fazi odobravanja od strane UNESCO-a

Osim gore navedenih područja, Crna Gora ima mnogo drugih područja prirode sa važnim i vrijednim biodiverzitetom, koji ispunjavaju kriterijume navedene i u drugim međunarodnim ugovorima gdje je Crna Gora Ugovorna strana (potpuni popis nalazi se u prilogima 4). To su: Konvencija o zaštiti Sredozemnog mora (Barcelonska konvencija) i Protokol o posebno zaštićenim područjima Sredozemlja, koji omogućavaju zaštitu područja mora, mada u crnogorskim vodama do sada nisu proglašena morska zaštićena područja.

Ukupna površina područja pod nacionalnom (124.964,24 ha) i međunarodnom (143,594 ha) zaštitom (zaštićeni dijelovi prirode) je sabrana (bez dupliranja i preklapanja područja), tako da ukupne površine pod zaštitom iznosi 268.558,24 ha, što predstavlja 19,44% državne teritorije. Među postojećim i predloženim zaštićenim područjima, nalazi se nekoliko područja koja imaju prekogranične karakteristike, mada je trenutno samo Skadarsko jezero, koje Crna Gora dijeli

odgovarajući zakonski propisi (Odluka o proglašenju regionalnih parkova na teritoriji Opštine Plav („Službeni list RCG”, br. 24/03 – opštinski propisi), ali oni nikada nisu uspostavljeni.

⁴⁷ Socialistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), Savezna Republika Jugoslavija (SRJ), Državna zajednica Srbije i Crne Gore

⁴⁸ Posebno Konvencija o zaštiti svjetskog prirodnog i kulturnog naslijeđa (UNESCO) I Konvencija o močvarama od međunarodnog značaja, posebno kao stanište ptica močvarica (Ramsarska konvencija)

⁴⁹ Iako se ne radi o formalnim razlozima za upis na Ramsar listu, Skadarsko jezero takođe ispunjava kriterije 1a, 2b, 3b, 4b, i 5b.

⁵⁰ (i) Crno jezero sa obližnjom šumom, (ii) riječni sliv jezera Škrčka i uska dolina- kanjon rijeke Sušica, (iii) prašuma sa drvećem jele i kleke u riječnom slivu Mlinski potok, (iv) Barno jezero sa okolinom, (v) šuma crnog bora u rezervatu Crna pada, (vi) Zabojsko jezero sa okolinom, I (vii) dolina – kanjon rijeke Tare.

⁵¹ Odluka o proglašenju Kotora sa okolinom za prirodno I kulturno-istorijsko bogatstvo posebnog značaja („Službeni list RCG”, br. 17/79, opštinski propisi)

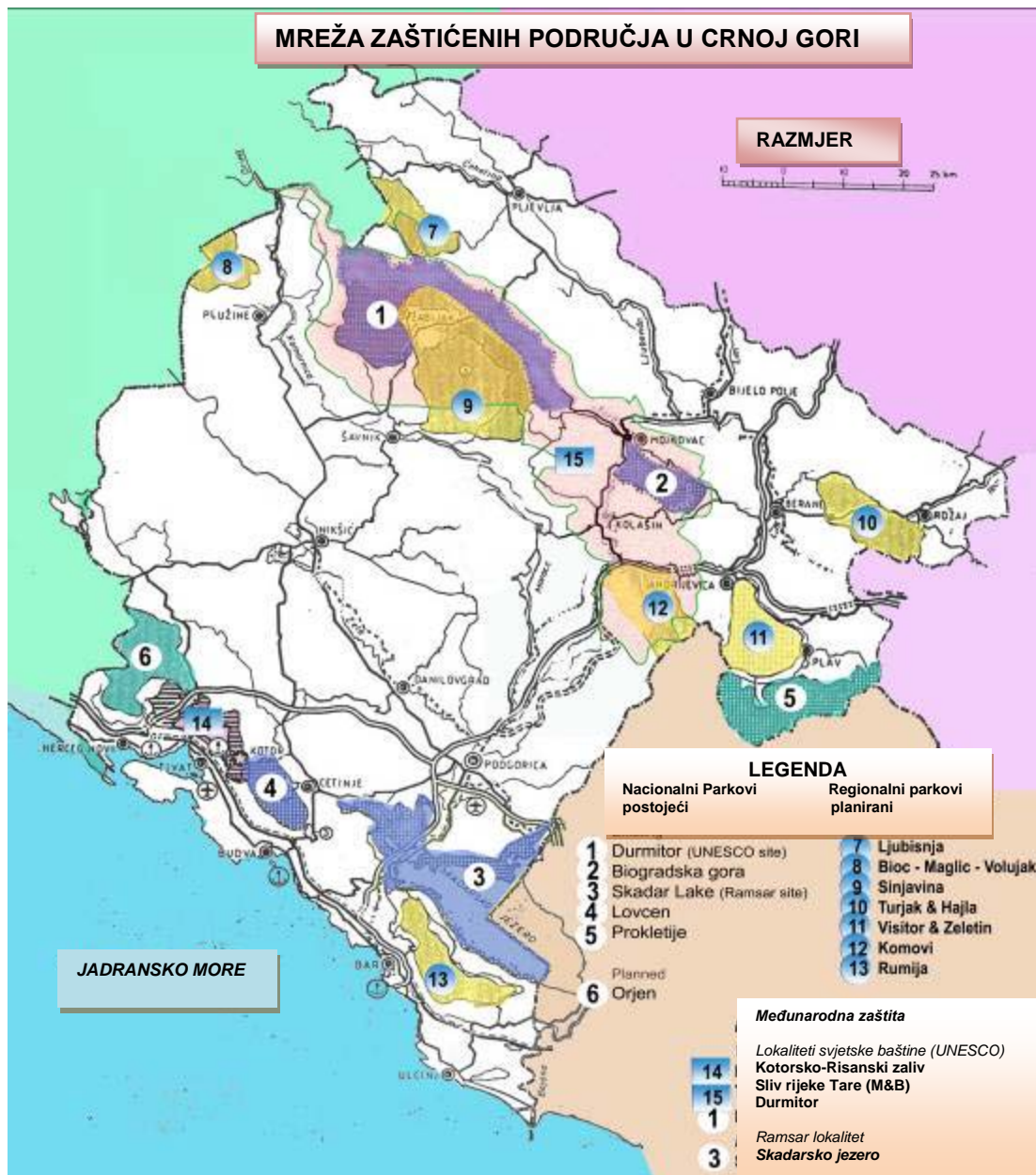
sa Albanijom⁵², priznato kao prekogranično zaštićeno područje, a njegova šira okolina kao zona prekograničnog razvoja (PP CG iz 2008).

U PP CG su predložena nova prekogranična zaštićena područja, posebno kroz proširenje granica Nacionalnog parka "Durmitor", a u vezi sa Nacionalnim parkom "Sutjeska" u Bosni i Hercegovini, i predloženim Regionalnim parkom "Bioč – Maglić – Volujak" u Crnoj Gori. Mogućnosti za dodatna prekogranična zaštićena područja prepoznate su u stvaranju novih nacionalnih parkova: (i) NP "Orjen" u Crnoj Gori koji bi se mogao povezati sa područjima Orjena i Sniježnice u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj; i (ii) Nacionalni park "Prokletije" koji bi se mogao povezati sa oblastima u Albaniji (Theti, Bjeshkët e Nemuna), na Kosovu i u Srbiji.

⁵² U Albaniji, šire područje Skadarskog jezera i rijeka Bojana sa okolinom (ukupno 900km²) stavljeni su pod državnu zaštitu kao „prirodni rezervat“ u novembru 2005., a uskoro poslije toga, stavljeno je pod zaštitu kao Ramsar lokalitet (februar 2006.).

MREŽA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA U CRNOJ GORI

RAZMJER

LEGENDA

Nacionalni Parkovi
postojeći

Regionalni parkovi
planirani

- 1 Durmitor (UNESCO site)
- 2 Biogradska gora
- 3 Skadar Lake (Ramsar site)
- 4 Lovćen
- 5 Prokletije

Planned
Orjen

- 7 Ljubisnja
- 8 Bioc - Maglic - Volujak
- 9 Sinjavina
- 10 Turjak & Hajla
- 11 Visitor & Zeletin
- 12 Komovi
- 13 Rumija

Međunarodna zaštićena

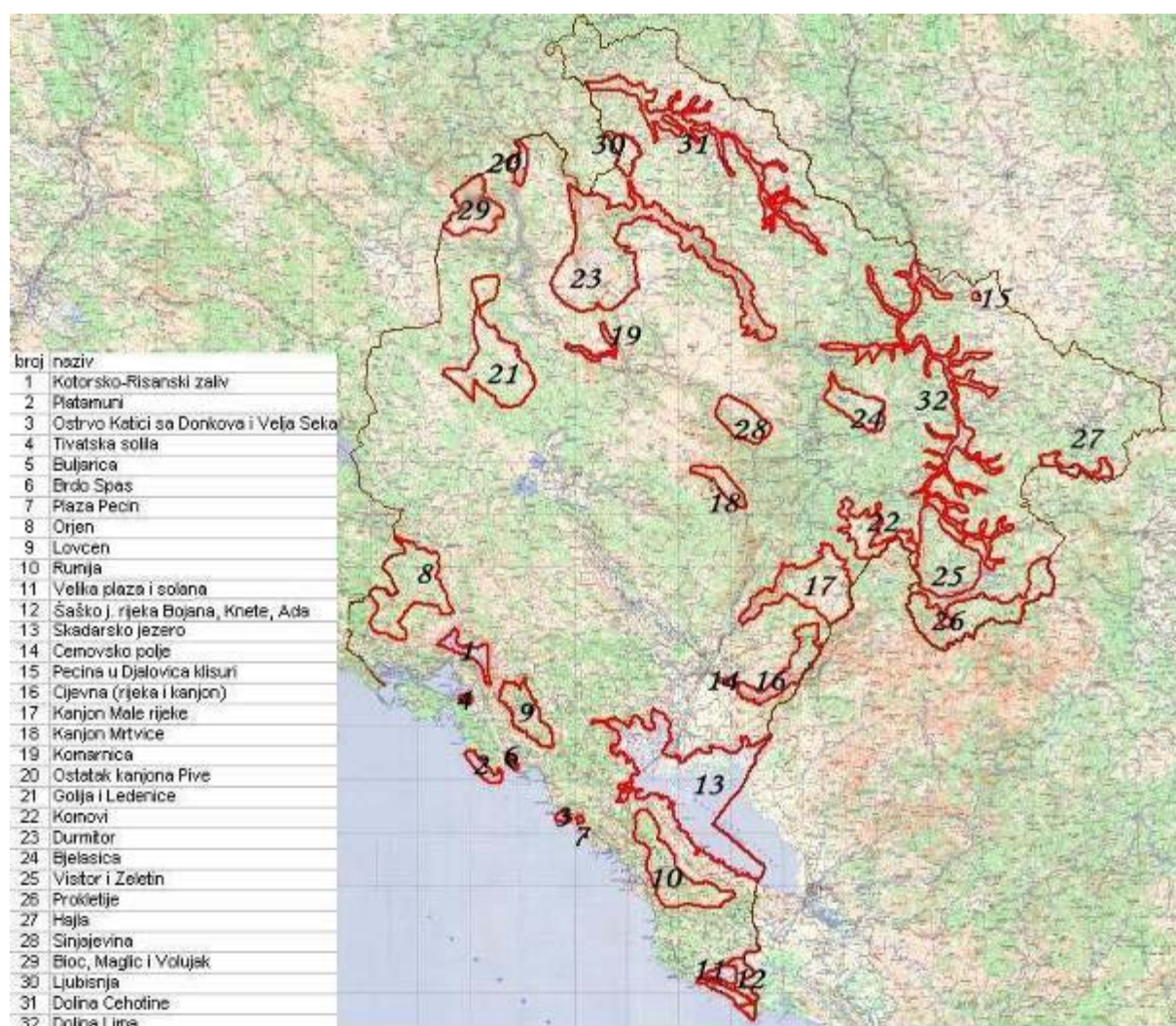
Lokalteti svjetske baštine (UNESCO)
Kotorsko-Risanski zaliv
Sliv rijeke Tare (M&B)
Durmitor

Ramsar lokalitet
Skadarsko jezero

JADRANSKO MORE

Ekološka mreža Crne Gore – realizacija ekološke mreže je regulisana Zakonom o zaštiti prirode (2008) koji uključuje lokalitete Natura 2000 utvrđene na osnovu direktiva EU o staništima (1992) i divljim pticama (1987). Do sada, rad na uspostavljanju ekološke mreže lokaliteta NATURA 2000 je u fazi identifikacije (Veza: Projekat Crna Gora i Natura 2000 - Zavod za zaštitu prirode, WWF i Daphne, pogledati tekst o Natura 2000 u nastavku).

EMERALD mreža – Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) i zakonodavstvo Evropske unije regulišu zaštitu ugroženih vrsta i stanišnih tipova koja se ističu u biogeografskim regijama na teritoriji države. EMERALD mreža se sastoji od 32 lokaliteta (vidjeti kartu dolje) - područja od posebnog interesa za zaštitu (ASCI) koju bi trebale uspostaviti zemlje članice Bernske konvencije. Za zemlje članice EU, EMERALD mreža je slična mreži Natura 2000. Izrada EMERALD mreže u Crnoj Gori započela je 2005. godine, u okviru projekta koji finansira Savjet Evrope, a realizuje ga Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine u saradnji sa Savjetom Evrope i crnogorskim stručnjacima. Projekat je završen 2008. godine, kada su napravljeni standardni obrasci za većinu lokaliteta EMERALD mreže u Crnoj Gori (centralna EMERALD baza podataka je u Institutu za zaštitu prirode). U međuvremenu je EMERALD baza podataka revidirana (izvršena kontrola kvaliteta) od strane Savjeta Evrope, kada je i ažurirana.

Mapa mreže EMERALD lokaliteta

NATURA 2000 – Rad na uspostavljanju ekološke mreže NATURA 2000 započeo je 2009. godine u okviru WWF-a, Zavoda za zaštitu prirode i Daphne projekta („Crna Gora i Natura 2000: Jačanje kapaciteta Vlade i civilnog sektora u prilagođavanju zakonodavstvu EU u oblasti zaštite prirode“) koji se fokusira na Direktivu EU o staništima. Direktiva EU o divljim pticama nije bila zastupljena u aktivnostima projekta do sada. Popis vrsta i staništa prisutnih u Crnoj Gori, u okviru NATURA 2000, pripremljen je korišćenjem znanja iz prethodnih projekata EMERALD mreže, ali je ažuriran i izmijenjen u skladu sa zahtjevima iz (aneksa) EU direktive o staništima. Nakon toga je napravljena Referentna lista za relevantne izvore informacija u vezi spomenutih vrsta i staništa. Prema tome je razrađen Desktop Inventar za date vrste i staništa u centralnoj bazi podataka (GIS) u Zavodu za zaštitu prirode. U međuvremenu je napravljen Nacrt kataloga staništa prisutnih u Crnoj Gori Natura 2000 i korišćen je za crnogoricu - Terenski inventar prethodno identifikovanih staništa Natura 2000 u Crnoj Gori, za obuku. Trenutno, aktivnosti su usmjerene na pronalaženje najboljeg načina za sprovođenje terenskog inventara i osiguravanje potrebnih finansijskih sredstva za to.

Ekoregija Dinarskog luka - Ovaj projekt je dio programa WWF zaštićenih područja za planetu, a glavni cilj je pomoći članovima Konvencije u sprovođenju CBD programa rada na zaštićenim područjima.

EMERALD lokalitet, Skadrsko jezero

PRILOG III.3

RELEVANTNOST AKCIONOG PLANA (NSBAP 2010) ZA GLOBALNU STRATEGIJU ZAŠTITE BILJAKA (GSZB), KONVENCIJU O BIODIVERZITETU (CBD) I CILJEVE STRATEŠKOG PLANA

Br.	Mjera / aktivnost	Relevantnost za ciljeve GSZB	Relevantnost za ciljeve CBD 2010	Relevantnost za ciljeve CBD SP
1.	(i) Izrada knjige Flora Crne Gore	1, 2, (3)	1, 2	1.1, 3.1,
	(ii) Izrada Vegetacijske karte Crne Gore	1, 2,	1, 2	1.1, 3.1,
	(iii) Izrada knjige Ptičija fauna Crne Gore	-	1, 2	1.1, 3.1,
2.	Izrada Programa dugoročnog istraživanja biodiverziteta u Crnoj Gori	3	1, 2	1.1, 2.1, 3.1,
3.	Revizija Programa monitoringa biodiverziteta	3	1, 2, 5	1.1, 3.1,
4.	Inventarizacija i kartiranje rasprostranjenja endemičnih i zakonom zaštićenih biljnih (opciono i životinjskih) vrsta	1, 2, 3	1, 2	1.1, 3.1,
5.	Identifikacija i izrada Nacionalne mreže područja Natura 2000	1, 2, 3, 7	1, 2	1.1, 3.1,
6.	Prikupljanje i analiza podataka vezanih za pravednu raspodjelu koristi od genetičkog diverziteta	8	10	1.1, 3.1, 3. 2,
7.	Šumske sastojine za sjeme – priprema planskih dokumenata i sprovođenje potrebnih mjera	8		1.1, 3.1,
8.	Izrada Nacionalne klasifikacije staništa (katalog)	1, 2	2	1.1, 3.1,
9.	Inventarizacija invazivnih, prioritetno biljnih vrsta	1, 10	2, 6	1.1, 3.1,
10.	Program edukacije i obuke za pitanja zaštite biodiverziteta, njegovog održivog korišćenja i pravedne raspodjele dobiti od korišćenja genetičkih resursa	14, 15	9	1.1, 2.1, 2.5, 3.1, 3. 2,
11.	Izrada Akcionog plana za biodiverzitet u svim opštinama - 21	4, 6, 7, 9, 10. 12. 13	1, 2, 3, 10	1.1, 2.1, 3.1,
12.	Donošenje propisa predviđenih Zakonom o zaštiti prirode i usklađivanje drugih sektorskih zakona sa tim zakonom, propisi za GMO	-	1, 2, 3, 8, 10	1.1, 2.3 – 2. 5, 3.1, 3.2, 4. 1, 4.3
13.	Sprovođenje kampanje jačanja javne svijesti za poštovanje zakona koji su relevantni za zaštitu.	14	1, 9	1.1, 2.1, 3.1, 4. 1, 4.3
14.	Sprovođenje Nacionalnog Programa za Integraciju Crne Gore u Evropsku Uniju (NPI) za period 2008 – 2012, u dijelu koji se odnosi na zaštitu prirode / biodiverzitet	1, 2, 3, 5, 6, 7, 11, 12, 13	1, 2, 3, ...8, ...10	1.1, 3.1,
15.	Prilagođavanje i izgradnja mehanizma za učešće javnosti i zainteresovanih grupa u procese donošenja odluka vezanih za biodiverzitet.		9	1.1, 3.1, 4. 1, 4.3
16.	Komunikaciona Strategije za promociju Strategije i sprovođenje kampanje za jačanje svijesti o zaštiti biodiverziteta	14, 15	1 – 10	1.1, 2.1, 3.1, 4. 1, 4.3
17.	Izrada Nacionalnog akcionog plana za klimatske promjene	7	7	1.1, 3.1,
18.	Izrada Programa za zaštitu šumskih ekosistema u postojećim i planiranim zaštićenim područjima prirode.	3, 4, 5, 6, 7, 12	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1,

19.	Borba protiv bespravnih aktivnosti u šumarstvu.	6, 7, 12		1.1, 2.1, 3.1, 4.1, 4.3
20.	Sprovođenje istraživanja u šumskim staništima	1, 2		1.1, 2.1, 3.1,
21.	Učešće u aktivnostima Nacionalne Inventure šuma.	1, 2, 3		1.1, 2.1, 3.1,
22.	Uspostavljanje šumarskog informacionog sistema i dalji razvoj GIS-a u šumarstvu	1, 2, 3		1.1, 3.1,
23.	Sprovođenje monitoringa i istraživanja vodenih i močvarnih staništa	1, 2, 3		1.1, 3.1,
24.	Povećanje izdvajanja finansijskih sredstava za praćenje stanja šumskih ekosistema uključujući i praćenje zdravstvenog stanja šuma u okviru Programa monitoringa životne sredine	1, 2	1, 5, 8, 11	1.1, 2.1, 2.2, 3.1,
25.	Ugradnja mjera i uslova za zaštitu biodiverziteta i zaštite prirode u propise i dokumente u privrednim oblastima.	7, 13	1, 2, 4, 5, 8	1.1, 2.1, 3.1, 3.3,
26.	Identifikovati morska staništa važna za očuvanje biodiverziteta.	1, 2	1, 8	1.1, 3.1,
27.	Izrada metodologije za utvrđivanje brojnosti divljači i utvrđivanje stanja populacija divljači za sva lovišta	--		1.1, 3.1,
28.	Izrada Akcionih planova za pojedinačne vrste divljači	-	1, 2, 8	1.1, 3.1,
29.	Program identifikacije divljih biljnih i životinjskih vrsta za koje je potrebno prioritarno izraditi akcione planove / programe zaštite - Izrada i sprovođenje akcionih planova za kritično ugrožene domaće pasmine i sorte, i programa uzgoja i držanja domaćih pasmina i sorti	4, 5, 7, 13	1, 2	1.1, 3.1,
30.	Sprovođenje Strateške- i Procjene uticaja na životnu sredinu i ocjene prihvatljivosti za prirodu za zahvate, koncesije i radove u šumarstvu i vodoprivredi	6, 7	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3, 4.1, 4.3
31.	Izrada preostalih ribarskih osnove , prioritetno za Skadarsko jezero.		1, 4, 5, 8	1.1, 3.1,
32.	Obezbjediti funkcionisanje sistema Strateške- i Procjene uticaja zahvata na životnu sredinu i integraciju zaštite biodiverziteta u sektorima	6, 7	1, 4, 5, 8	1.1, 2.1, 3.1, 3.3, 4.1, 4.3
33.	Propisati postupak licenciranja / izdavanja ovlaštenja za izradu Strateške - i Procjene uticaja zahvata na životnu sredinu i izraditi popis ovlaštenih lica i institucija za izradu tih studija		1, 4	1.1, 3.1, 3.3,
34.	Ugradnja mjera i smjernica zaštite biodiverziteta u strategije, zakone, propise, programe i planove iz sektora: (i) turizam, (ii) prostorno planiranje i (iii) krupna infrastruktura	6, 7, 9, 12, 13, 14	1, 2	1.1, 2.1, 3.1, 3.3,
35.	Identifikacija potencijalnih područja za razvoj ekoturizma	6	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1,
36.	Propisati standarde i kriterijume za razvoj ekoturizma u zaštićenim područjima prirode	6	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1,
37.	Integracija mjera i smjernica za očuvanje biodiverziteta u strategije i master planove	6, 7, 9, 12, 13, 14	1, 4, 5, 8	1.1, 2.1, 3.1, 3.3,

	za turizam			
38.	Izrada i uspostavljanje sistema praćenja broja posjetilaca i uticaja posjetilaca u zaštićenim područjima prirode , prioritetno za nacionalne parkove	7	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1,
39.	Zaštita biološkog i predionog diverziteta od negativnog uticaja turizma na Primorju kroz prostorno plansku dokumentaciju i druge planove i programe razvoja (→izrada Studije).	6, 7, 9, 12, 13, 14	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
40.	Izrada: a) planova upravljanja turističkim aktivnostima, b) planova za ustanovljavanje vodičke službe, c) planova interpretacije prirode / biodiverziteta, i d) planova edukacije posjetilaca u zaštićenim područjima prirode i to kao integralnih djelova planova upravljanja , prvenstveno nacionalnih parkova	7, 9, 12, 13, 14	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1,
41.	Izrada Plana zaštite biodiverziteta od negativnih uticaja turizma u zaštićenim područjima prirode	7, 9, 12, 13, 14	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
42.	Propisivanje obaveze izrade stručne podloge (bazne studije) vezane za zaštitu biodiverziteta i zaštitu prirode za potrebe izrade prostorno-planske dokumentacije	3	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
43.	Uključivanje obaveze vrednovanja prostora sa aspekta zaštite biodiverziteta / zaštite prirode u okviru programskih zadataka za izradu prostorno – planske dokumentacije	3, 7	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
44.	Obezbijeđenje integracije mjera zaštite prirode / biodiverziteta u glavnim razvojnim oblastima i sektorima koji se obrađuju u okviru prostorno – planske dokumentacije	3, 7	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
45.	Integrisanje zahtjeva za zaštitu biodiverziteta / zaštite prirode u planovima za razvoj saobraćajne infrastrukture	3, 7	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
46.	Sprovođenje analize uticaja saobraćajne infrastrukture na ugrožene vrste ptica močvarnih i vodenih staništa	-	1, 2, 5, 8	1.1, 3.1,
47.	Saradnja između sektora zaštite prirode i saobraćaja na uspostavljanju monitoringa biološkog diverziteta	2, 3, 7	1, 2, 4, 5, 8	1.1, 2.1, 3.1, 3.3,
48.	Ugradnja mjera za zaštitu vrsta, staništa i predjela pri planiranju izgradnje energetskih objekata	3, 7, 13	1, 2, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 3.3,
49.	Jačanje načela zaštite biodiverziteta u postupku izrade studija uticaja na životnu sredinu od izgradnje hidroektrana na Morači	3, 7, 13	1, 2, 4, (5), 8	1.1, 3.1, 3.3, 4.1, 4.3
50.	Stavljanje pod zaštitu novih zaštićenih područja prirode u cilju postizanja NSOR-om	4, 5, 7, 13, 16	1, 2, 4, (5), 8	1.1, 2.1, 3.1, 4.1, 4.3

	utvrđenog cilja da pod zaštitom bude 10% državne teritorije (ponovljeno i u Prostornom Planu Crne Gore do 2020)			
51.	Revizija statusa, kategorije, režima zaštite i granica postojećih zaštićenih područja prirode	4, 5, 7, 13, 16	1, 2, 4, (5), 8	1.1, 3.1, 4. 1, 4.3
52.	Ustanovljavanje upravljača za sva zaštićena prirodna dobra	15	1, 4, 5, 8	1.1, 3.1, 4. 1, 4.3
53.	Učešće lokalnog stanovništva u upravljačkim strukturama zaštićenih područja prirode, prioritetno nacionalnih parkova.	9	1, 4, 5, 8, 9	1.1, 3.1, 4. 1, 4.3
54.	Analiza kapaciteta nosivosti (<i>carrying capacity</i>) nacionalnih parkova Crne Gore.	3	1, 4, 5, 7, 8	1.1, 3.1,

PRILOG IV

NACRT NACIONALNIH INDIKATORA BIODIVERZITETA

PRILOG IV.1

METOD UTVRĐIVANJA NACIONALNE LISTE INDIKATORA BIODIVERZITETA CRNE GORE

Za potrebe izrade ovog dokumenta, privremene/početne Liste indikatora biodiverziteta koje treba smatrati kao polaznu tačku za dalje razgovore o određivanju adekvatne i najprihvatljivije, tj. najizvodljivije iste nacionalnih indikatora biodiverziteta. U određenoj mjeri, formulacija ove LISTE (vidi Prilog IV. 2) je rezultat konsultovanja Evropskih indikatora biodiverziteta⁵³, ali su potrebne dalje konsultacije između relevantnih institucija i stručnjaka.

⁵³ Definisano od strane Evropske agencije za zaštitu životne sredine (EEA), kroz Usmeravanje programa evropskih indikatora biodiverziteta

PREGLED NACIONALNIH INDIKATORA BIODIVERZITETA

Privremena lista nacionalnih indikatora biodiverziteta Crne Gore

Pošto Nacionalna lista indikatora biodiverziteta do sada nije sačinjena, ovdje su predloženi samo oni indikatori koje je autor sam identifikovao u toku izrade ovog dokumenta, kako slijedi:

1. *Zaštićena prirodna dobra / Pokrivenost zaštićenog područja* pokazuje promjene u broju i površini zaštićenih područja tokom vremena. Uspostavljanje zaštićenih područja je direktan odgovor društva na prijetnje prirodnim vrijednostima. Povećanje broja i površine zaštićenih područja na vremenskoj ljestvici ukazuju na stepen brige koju društvo poklanja zaštiti prirode. Moguće ukidanje zaštite pojedinih područja ukazuje na gubitak karakteristika radi kojih je područje bilo zaštićeno.
2. *Područje ekološke mreže Natura 2000* prikazuje broj i površinu područja u ekološkoj mreži koja ispunjavaju standarde EU za zaštitu relevantnih vrsta i staništa. Uspostavljanje Ekološke mreže u Crnoj Gori je direktan odgovor društva u vezi sa gubitkom biodiverziteta (pojedinih vrste i tipovi staništa).
3. *Fragmentacija prirodnih i poluprirodnih područja* pokazuje promjenu u prosječnoj veličini prirodnih i poluprirodnih područja na osnovu mapa zemljinog pokrivača..
4. *Smanjenje prosječne veličine parcele* ukazuje na pretvaranje prirodnih i poluprirodnih područja (šume, pašnjaci, poljoprivredna mozaika, seminaturalna područja, slatkovodna područja i močvara) u umjetne ili njihove fragmentaciju usljed izgradnje puteva.
5. *Broj posjetilaca u zaštićenim područjima* je pokazatelj koji prati trend broja posjetilaca u nacionalnim parkovima i drugim zaštićenim prirodnim dobrima, koji bi mogao negativno uticati na njihove prirodne vrijednosti. Povećanjem broja posjetilaca takođe se povećava potreba za turističkim objektima i uslugama (saobraćajna infrastruktura, odvođenje, energija, i gradnja), a to može imati negativan utjecaj na biodiverzitet.
6. *Finansiranje zaštite i očuvanja biodiverziteta* je indikator koji pokazuje trend sredstava koja se koriste za zaštitu i očuvanje *biodiverziteta* Crne Gore u godšnje, što predstavlja direktan odgovor na pritiske društva na *biodiverzitet*..

Međutim, ovaj popis indikatora bi se mogao proširiti indikatorima koje su Ministarstvo za uređenje prostora i zaštitu životne sredine i Agencija za zaštitu životne sredine razmatrali 2009. godine kao potencijalne nacionalne indikatore, ali nisu nikada zvanično odobreni, a to su:

- ❖ *Ugrožene i zaštićene vrste*
- ❖ *Određena područja*

- ❖ *Diverzitet vrsta*
- ❖ *Procenat zaštićenog kopnenog područja, ukupno po ekološkom regionu*
- ❖ *Efikasnost upravljanja zaštićenim područjima*
- ❖ *Površina odabranih ključnih ekosistema*
- ❖ *Fragmentacija staništa*
- ❖ *Promjena u statusu ugroženosti vrsta*
- ❖ *Rasprostranjenost ključnih vrsta*
- ❖ *Rasprostranjenost invazivnih vrsta*
- ❖ *Pojava kretanja temperature – osjetljive vrste*

Napomena: Ovi pokazatelji su dati u „posljednjoj radnoj“ formulaciji / značenju (uključujući njihova dupliranja) koju je Ministarstvo dostavilo kao takvu za ovaj Izvještaj.

Na nivou radne verzije su indikatori⁵⁴ dati u Nacrtu Pravilnika o sadržaju Godišnjeg programa za monitoring stanja prirode i uslova koje trebaju zadovoljiti privredna društava ovlašćena za obavljanje poslova monitoringa.

⁵⁴ U članu 2 Pravilnika razmatraju se, između ostalih, sljedeći indikatori: mnoštvo i distribucija indikativnih vrsta životinja, biljaka i gljiva, invazivnih alohtonih vrsta, zaštićenih vrsta, vrsta od posebnog interesa za EU, ugroženih vrsta staništa, Natura 2000 / Emerald lokaliteta, ekološki važni lokaliteti, zaštićena prirodna dobra, klimatske promjene i biodiverzitet, integritet prirodnih i poluprirodnih ekosistema, populacija ptica na poljoprivrednom zemljištu, suvo / mrtvo drvo u šumi.

PRILOG IV.3

POPIS INDIKATORA OSTALIH TEMATSKIH OBLASTI VEZANIH ZA INDIKATORE BIODIVERZITETA

Slično prethodnom, sektorski indikatori vezano za biodiverzitet su utvrđeni kako slijedi:

Vazduh

Izloženost zakiseljavanju, eutrofikaciji i zagađenost ozona na nivou tla

Voda

1. Kvalitet podzemnih voda
2. Eutrofikacija rijeka/ jezera
3. Kvalitet slatke vode
4. Ekološko stanje vodenih tokova (rijeka/jezera)
5. Opasne materije u unutrašnjim vodama
6. Trofički indeks

Morska voda

7. Prisustvo opasnih materija u sedimentu tranzicionih, obalnih morskih voda
8. Ispuštanje opasnih materija u tranzicione i obalne vode
9. Balastne vode (godišnje količine)
10. Kapacitet ribarske flote
11. Ulov (količina) ribe i drugih morskih organizama
12. Proizvodnja marikulture (godišnje količine)

Poljoprivreda

13. Površine zasijane organskim usjevima
14. Potrošnja pesticida
15. Stalno mijenjanje zemljišnog pokrivača

Šumarstvo

16. Površina pod šumama i šumskim zemljištem u pogledu namjene, metoda upravljanja i vlasništva
17. Korišćenje pesticida u šumarstvu

Turizam

18. Korišćenje vode u turizmu

Mineralna bogatstva

19. Ekstrakcija (količina) prirodnih mineralnih bogatstava: pijesak, glina, šljunak, kamen i laporac